

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK BÖLÜMÜ YÜKSEK LİSANS TEZİ

NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKÎ SORUMLULUĞU

MUSTAFA HALİT KORKUSUZ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. MEHMET REFİK KORKUSUZ

T. C.	
DİCLE ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
Tez No:	0065806
Kayıt No:	621.483/100R
	2011

DİYARBAKIR

2011

ÖZET

Enerji, bütün ülkelerin vazgeçilmezi haline gelmiş bir şeydir. Ayrıca enerji, ülkelerin refah ve medeniyet seviyelerinin belirlenmesinde de en önemli kıstaslardan biri olarak ön plâna çıkmaktadır. Dolayısıyla enerji, stratejik öneme sahip olan büyük bir güç olarak, millî ve milletlerarası kamuoyunun gündeminden hiç düşmeyen önemli bir olgudur. Nükleer santraller ile alâkalı kamuoyunda ciddi bir korku ve endişe bulunmakla birlikte, bu enerji türüne olan ilgi gün geçtikçe artmaktadır.

Nükleer santrallerin işletiminde güvenlik olgusu çok yüksektir. Buna rağmen, santral işletilirken nükleer kaza meydana gelebilir. Nükleer kaza olması halinde zarar görenler elbette ki hukuk sistemlerinin koruması altındadırlar. Bundan dolayı nükleer kaza neticesinde zarar görenlerin zararlarının hangi usul ve esaslar dâhilinde karşılanacağı hususu önem arz etmektedir.

Nükleer enerjide güvenlik olgusunun yüksek olması, onun hiçbir güvenlik sorununun olmadığı veya herhangi bir kaza olduğu takdirde, çevreye zarar vermeyeceği anlamına gelmez. Nükleer kaza riski diğer kaza türlerine kıyasla çok daha düşüktür. Ancak nükleer kaza olduğu takdirde, ortaya çıkan zarar, diğer kazaların ortaya çıkardığı zararlarla karşılaştırılamayacak kadar yüksektir.

Nükleer kaza meydana geldiği takdirde hukukî sorumluluğun nasıl ve hangi esaslar temel alınarak belirleneceği hususu pek bilinmemektedir. Türkiye’de bu konuda ilk kanunî düzenleme 2007 yılında 5710 sayılı Kanun ile kabul edilmiştir. Bu Kanun, nükleer kaza meydana geldiği takdirde, hukukî sorumluluğun kapsamının Paris Sözleşmesine göre belirlenmesi gerektiğini hükme bağlamıştır.

ABSTRACT

Energy, is something that has become indispensable for all countries. In addition, the energy, the countries most important criteria in determining the levels of prosperity and civilization as one comes to the forefront. Therefore, the energy, which is of strategic importance as a major force, not the agenda of national and international public opinion is an important phenomenon that does not. Seriously interested in nuclear power plants, public fear and anxiety, while there are interested in this type of energy is increasing day by day.

Operation of nuclear power plants is very high security cases. Despite this, the power plant is operated in a nuclear accident can occur. In case of nuclear accident victims are under the protection of legal systems, of course. Therefore, those who damage the losses as a result of the nuclear accident in which matter is important to be met within the principles and procedures.

The phenomenon of nuclear energy security is high, it is not any security problem or if there is any accident, does not mean that will not harm the environment. The risk of nuclear accidents compared to other types of accidents is much lower. However, if the nuclear accident, the resulting damage, compared with losses as high as revealed by other accidents.

If there is a nuclear accident, the legal responsibility to determine the matter on the basis of the principles of how and what is not well known. Turkey's first legal regulation on this issue with the Law No. 5710 was adopted in 2007. This law, if the nuclear accident occurred, the scope of legal responsibility should be determined according to the Paris Convention resolved.

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Özel Hukuk Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS
TEZİ olarak kabul edilmiştir. 21. 07. 2011

Başkan : PROF. DR. MEHMET REFİK KORKUSUZ

Üye : YRD. DOÇ. DR. NİHAT TAŞDELEN

Üye : YRD. DOÇ. DR. TAHİR MURATOĞLU

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçene öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Hatip YILDIZ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....	I
Kısaltmalar.....	VII
Kaynakça.....	XI

&1. GİRİŞ

I. Konunun Takdimi.....	1
II. Konunun Önemi.....	2
III. Konunun Sınırlandırılması.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK NÜKLEER ENERJİ,

NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKİ SORUMLULUĞU KONUSUNDA

MUKAYESELİ HUKUKTA DURUM, ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE

TÜRK HUKUKUNDA NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN

SORUMLULUĞUNUN DAYANAKLARI

&2. GENEL OLARAK NÜKLEER ENERJİ

I. Nükleer Enerji Kavramı ve Tarihçesi.....	8
II. Nükleer Enerjinin Enerji Kaynakları İçindeki Yeri.....	12
III. Nükleer Enerjinin Dünyadaki Kullanımı.....	15
IV. Nükleer Enerjinin Ülkemizdeki Kullanımı.....	17
V. Nükleer Enerjinin Avantajları ve Dezavantajları	
A. Nükleer Enerjinin Avantajları.....	20
B. Nükleer Enerjinin Dezavantajları.....	23

&3. NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKÎ SORUMLULUĞU KONUSUNDA MUKAYESELİ HUKUKTA DURUM VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

I.	Mukayeseli Hukukta Durum	
	A. Amerikan Hukukunda.....	25
	B. Kanada Hukukunda.....	26
	C. Japon Hukukunda.....	27
	D. Fransız Hukukunda.....	28
	E. Alman Hukukunda.....	29
	F. İsviçre Hukukunda.....	30
II.	Nükleer Santral İşletenin Hukukî Sorumluluğuna İlişkin Uluslararası Sözleşmeler	
	A. Genel Olarak.....	33
	B. Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukukî Sorumluluğa İlişkin 29 Temmuz 1960 Tarihli Paris Sözleşmesi.....	37
	C. Nükleer Zararlar Hakkında Hukukî Sorumluluğa İlişkin 21 Mayıs 1963 Tarihli Viyana Sözleşmesi.....	43
	D. Paris ve Viyana Sözleşmelerinin Uygulanmasına İlişkin 21 Eylül 1988 Tarihli Ortak Protokol.....	44
	E. Brüksel Ek Sözleşmesi ile Nükleer Zararların Ek Tazmini Sözleşmesi...44	

&4. TÜRK HUKUKUNDA NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKÎ SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

I.	Genel Olarak.....	45
II.	AY'nın 90. maddesi.....	47
III.	TMK'un 1. maddesi.....	47
IV.	Tehlike Sorumluluğu.....	48
V.	Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun.....	48
VI.	Paris Sözleşmesinin Ülkemizdeki Uygulama Alanı.....	49

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK SORUMLULUK SEBEPLERİ

&5. SORUMLULUK KAVRAMI VE SORUMLULUĞUN ESASLARI.....	51
&6. SORUMLULUK SEBEPLERİ VE TÜRLERİ.....	54
&7. KUSURSUZ SORUMLULUĞUN SEBEPLERİ VE ÇEŞİTLERİ	
I. Genel Olarak Kusursuz Sorumluluk.....	56
II. Kusursuz Sorumluluğun Gelişmesine Etki Eden Sebepler	
A. Teknik Gelişmeler ve Kusur İlkesinin Yetersizliği.....	59
B. Sebebiyet Verme ve Ortaya Çıkan Zarar ile Faydalanılan Yarar Arasında Uygun İliyet Bağının Olması.....	62
C. Hakkaniyet.....	62
D. Bazı Durumlarda Kusurun İspat Güçlüğü.....	63
E. Egemenlik.....	63
F. Tehlike Kaynaklarının Artması.....	64
G. Sorumluluk Hukukunda Artan Sosyal Düşünce.....	65
III. Kusursuz Sorumluluk Hallerinde Temel İlkeler.....	65
IV. Türk Hukukunda Kusursuz Sorumluluk Halleri	
A. Genel Olarak.....	67
B. Hakkaniyet Sorumluluğu.....	68
C. Olağan Sebep Sorumluluğu.....	70
D. Tehlike Sorumluluğu.....	71
E. Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluğunun Genel Kural İle Düzenlenmesi Sorunu.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKSAL SORUMLULUĞU

&8. NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKÎ SORUMLULUĞUNUN ŞARTLARI

I.	Genel Olarak.....	80
II.	Nükleer Santral İşletme Zorunluluğu.....	81
III.	Hukuka Aykırılık.....	82
	A. Hukuka Aykırılığın Tanımı.....	82
	B. Hukuka Aykırılığı Ortadan Kaldıran Durumlar.....	84
	C. Nükleer Santral İşletenin Sorumluluğunda Hukuka Aykırılık Unsurunun Değerlendirilmesi.....	84
IV.	Nükleer Zararın Varlığı	
	A. Genel Olarak Zarar Kavramı ve Türleri.....	86
	1. Zarar Kavramı.....	86
	2. Zarar Türleri.....	87
	a) Maddî Zarar- Manevî Zarar.....	87
	b) Fiilî Zarar.....	89
	c) Yoksun Kalınan Kâr.....	89
	d) Şahsa Verilen Zarar.....	90
	e) Şeye Verilen Zarar.....	90
	f) Diğer Zararlar.....	91
	g) Doğrudan Zarar- Dolaylı Zarar.....	91
	B. Nükleer Enerjiden Kaynaklanan Zarar ve Türleri	
	1. Genel Olarak Nükleer Zarar.....	91
	2. Nükleer Enerjiden Kaynaklanan Zarar Türleri.....	96
V.	Zarar Veren Kusurunun Aranmaması.....	97
VI.	Kanunla Sorumluluğa Bağlanmış Tipik Tehlikenin Gerçekleşmesi.....	97
VII.	Nükleer Kazadan Nükleer Santral İşletenin Sorumlu Olması.....	102
VIII.	Uygun İlliyet Bağı	
	A. Genel Olarak İlliyet Bağı.....	105

B. İlliyet Bağı Teorileri.....	106
1) Uygun İlliyet Bağı.....	106
2) Normun Koruma Amacı Teorisi.....	107
3) Tehlike Bağı.....	108
4) Nükleer Santral İşletenin Sorumluluğunun Belirlenmesinde İlliyet Bağı.....	109
C. Nükleer Zarar ile Nükleer Kaza Arasındaki İlliyet Bağının Kesilmemesi	
1) Genel Olarak.....	110
2) Nükleer Kazalarda Uygun İlliyet Bağının Kesilmesi	111
a) Genel Olarak.....	111
b) Mücbir Sebep (Tabî Afetler).....	112
c) Üçüncü Kişinin Kasıtlı ve Ağır Kusuru.....	113
aa) Düşmanca Hareketler.....	113
bb) Doğrudan Savaş, İç Savaş, Ayaklanma, İhtilal.....	113
cc) Zarar Görenin Ağır Kusuru.....	114
D. Nükleer Kazalarda Uygun İlliyet Bağının Değerlendirilmesi.....	114

NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKÎ SORUMLULUĞUNUN HÜKÜM VE SONUÇLARI

&9. ZARAR VE TAZMİNATIN HESAPLANMASI

I. Maddî Tazminatın Hesaplanması.....	116
A. Genel Olarak.....	116
B. Eşyaya İlişkin Zararın Hesaplanması.....	117
C. Kişiyeye İlişkin Zararın Hesaplanması.....	117
1) Ölümden Doğan Zararın Hesaplanması.....	117
a) Ölenin Desteğinden Yoksun Kalan Kişilerin Bu Sebep Uğradıkları Kayıplar.....	117
b) Ölüm Hemen Gerçekleşmemişse Tedavi Giderleri İle Çalışma Gücünün Azalmasından veya Yitirilmesinden Doğan Kayıplar.....	119

2) Vücut Bütünlüğünün İhlâl Edilmesinden Doğan Zararın Hesaplanması.....	119
a) Genel Olarak.....	119
b) Tedavi Giderleri.....	119
c) Kazanç Kaybı.....	120
d) Çalışma Gücünün Azalmasından veya Yitirilmesinden Doğan Kayıplar.....	120
e) Ekonomik Geleceğin Sarsılmasından Doğan Kayıplar.....	121
D. Maddî Tazminatta İndirim Sebepleri.....	121
1) Genel Olarak.....	121
2) Zarar Görenin Rızası.....	122
3) Zarar Görenin Kusuru.....	123
4) Tazminatın Ödenmesinin Zarar Verenin Malî Durumunu Kötüleştirmesi	124
E. Maddî Tazminatın Türleri.....	125
II. Manevî Tazminatın Hesaplanması.....	126
III. Zararın İspatı.....	128

&10. ZAMANAŞIMI

I. Genel Olarak.....	131
II. Paris Sözleşmesinde Zamanaşımının Düzenleniş Biçimi.....	132
A. Nisbî Süre.....	132
B. Mutlak Süre.....	133
C. Üst Süre.....	133
D. Zamanaşımı Hususunda Ülkelere Tanınan Belirleme Hakkı.....	134
E. Zarar Neticesinde Tazminat Talep Edildikten Sonra Ek Zararın Ortaya Çıkmasında Zamanaşımı.....	135
III. Paris Sözleşmesine Taraf Olan Devletlerde Zamanaşımı.....	135
IV. Nükleer Kazalar Neticesinde Ortaya Çıkan Zararlar Dolayısıyla Öngörülen Zamanaşımının Değerlendirilmesi.....	136

SONUÇ.....	142
------------	-----

KISALTMALAR CETVELİ

AB.	Avrupa Birliği
ABD.	Amerika Birleşik Devletleri
ABDER.	Ankara Barosu Dergisi
AECA.	Atomic Energy Control Act
AETK.	Atomik Enerji Temel Kanunu
AEK.	Atomik Enerji Kanunu
AHFD (AÜHFD).	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AK.	Atom Kanunu
AÜCBD.	Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi
AÜEHFD.	Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFY.	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
AY.	Anayasa
BATİDER.	Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BK.	Borçlar Kanunu
Bkz.	Bakınız
BM.	Birleşmiş Milletler
BTD.	Bilim ve Teknik Dergisi
C.	Cilt
ÇK.	Çevre Kanunu

ÇPD.	Çağın Polisi Dergisi
DEÜHFD.	Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DÜHFD.	Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E.	Esas
EBD.	Eskişehir Barosu Dergisi
ENO.	Extraordinary Nuclear Occurrence
e. t.	Erişim Tarihi
GÜHFD.	Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
IAEA.	International Atom Energy Agency
İBD.	İstanbul Barosu Dergisi
İÜHFY.	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
K.	Karar
Kg.	Kilogram
KTK.	Karayolları Trafik Kanunu
MHAD.	Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi
MK.	Medenî Kanun
MMMK.	Millî Müdafaa Mükellefiyetler Kanunu
MMO.	Makina Mühendisleri Odası
MÜHFHAD.	Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi
NEAÜŞKHSİPS.	Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukukî Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesi

NGSKİESİK.	Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun
NHİHSHVS.	Nükleer Hasara İlişkin Hukukî Sorumluluk Hakkında Viyana Sözleşmesi
NSK.	Nükleer Sorumluluk Kanunu
NYMNRDHK.	Nükleer Yakıt Maddeleri ve Nükleer Reaktörlerin Düzenlenmesi Hakkında Kanun
NZSK.	Nükleer Zararlardan Sorumluluk Kanunu
OECD.	Organization for Economic Cooperation and Development
OR.	Obligationen Recht
PAA.	Price Anderson Act
PK.	Petrol Kanunu
S.	Sayı
s.	Sayfa
T.	Tarih
TAEK.	Türkiye Atom Enerjisi Kurumu
TEDAŞ.	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
TEK.	Türkiye Elektrik Kurumu
TBMM.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TTBY.	Türk Tabipler Birliği Yayınları
TİSAK.	Tazminata İlişkin Sorumluluk Anlaşmaları Kanunu
TKHK.	Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun

TMMOB.	Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odaları Birliği
TSHK.	Türk Sivil Havacılık Kanunu
U.	Uranyum
UAEA.	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
ÜTMHK.	Ürönlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanmasına Dair Kanun
Y.	Yıl
TBK.	Türk Borçlar Kanunu
yy.	yüzyıl
YKD.	Yargıtay Kararları Dergisi

KAYNAKÇA¹

- ABİK, Yıldız : Normun Koruma Amacı Teorisi, AÜHFD, C. 59, S. 3, s. 345- 448.
- ADALIOĞLU, Ulvi : Nükleer Enerji Opsiyonunun Güvenliği, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, İstanbul 2006, S. 25, s. 65- 73.
- AKI, Erol : Hukukun Temel Kavramları, 7. Baskı, İzmir 1993.
- AKINCI, Şahin : Borçlar Hukuku Bilgisi, 4. Baskı, Konya 2009.
- AKINTÜRK, Turgut : Borçlar Hukuku, İstanbul 2006.
- AKYOL, Şener : Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, 2. Baskı, İstanbul 2006 (AKYOL, Dürüstlük).
- : Medenî Hukuka Giriş, 2. Baskı, İstanbul 2009 (AKYOL, Medenî).
- ALICA, Süheyla : Avrupa Birliğinde Çevresel Sorumluluk Alanında Yaşanan Gelişmeler, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 347- 376.
- ALNIAK, M. Oktay : Kontrol Edilebilen Gücün Yararı, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, İstanbul 2006, S. 25, s. 93- 96.
- ALTAŞ, Hüseyin : Munzam Zararda İspat Sorunu, AÜHFD, C. 50, S. 1, s. 121- 130.

¹ Dipnotlarda geçen eserler, yazarların soyadları ile anılmıştır. Aynı yazarın birden fazla eserine yapılan atıflar ile aynı soyadı taşıyan yazarların eserlerine yapılan atıflar kısaltılmış şekilleriyle parantez içerisinde gösterilmiştir.

ALTIN, Vural

: Nükleer Enerji, Mart 2006,
<http://www.nukte.info/node/119> (Kısaltılmışı:
 ALTIN, Nükleer).

.....

ANTALYA, Gökhan

: 4. Nesil Nükleer Santraller, BTĐ, Aralık 2007
 Sayısı Eki (ALTIN, Nükleer Santraller).
 : Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler,
 MÜHFHAD, Roma Hukukundan Modern
 Hukuka Sorumluluk, C. 14, S. 4, s. 63- 83.

ARDA, Aslı

: Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Taraf
 Sorumluluğuna İlişkin Paris Sözleşmesi
 Kapsamında Nükleer Tesis İşletenin Hukukî
 Sorumluluğu, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans
 Tezi), Ankara 2005.

ARKAN, Sabih

: Sigorta Hukukunda Fazladan Yapılan
 Ödemelerin İadesinde Zamanaşımı, AÜHFĐ, C.
 56, S. 2, s. 39- 43.

ASLAN, İ. YILMAZ

: Enerji Hukuku, C. 2, Petrol Piyasasında Rekabet
 ve Regülasyon, İstanbul 2008.

ATAAY, Aytekin

: Borçlar Hukukunun Genel Teorisi, C. 1,
 İstanbul 1981.

ATAMER, Yeşim M.

: Haksız Fiillerden Doğan Sorumluluğun
 Sınırlandırılması, Özellikle Uygun Nedensellik
 Bağı ve Normun Koruma Amacı Kuramları,
 İstanbul 1996.

AYAN, Mehmet

: Medenî Hukuk, 2. Baskı, Konya 2001.

AYBAY, Aydın/ AYBAY, Rona

: Hukuka Giriş, 6. Baskı, İstanbul 2009.

AYDIN, Mehmet Akif

: Türk Hukuk Tarihi, 6. Baskı, İstanbul 2007.

AYDOĞDU, Murat

: Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin ve Nükleer Madde Taşıyanın Hukukî Sorumluluğu, Ankara 2009.

AYDOS, Oğuz Sadık

: Ürün Sorumluluğu, Ankara 2009.

AYRANCI, Hasan

: Sözleşme Kurma Zorunluluğu, AÜHFD, C. 52, S. 3, s. 229- 252 (AYRANCI, Sözleşme).

.....

: Şekil Şartına Uyulmadan Yapılan Kefalet Sözleşmesinde İfanın Sonuçları, AÜHFD, C. 53, S. 2, s. 95- 120 (AYRANCI, Kefalet).

.....

: Türk Borçlar Hukukunda Munzam Zarar, Ankara 2006 (AYRANCI, Zarar).

BAŞPINAR, Veysel

: Borç Sözleşmelerinin Kısmî Butlanı, Ankara 1998.

BAŞPINAR, Veysel/

ALTUNKAYA, Mehmet

: Depremden Doğan Zararların Tazmininde Zamanaşımının Başlaması ve Süresi, AÜHFD, C. 57, S. 1, s. 95- 131.

BAUMERT, Georg

(Çev. İrfan YAZMAN)

: İşçi ve Müstahdemlerin İşletme İçindeki ve Üçüncü Kişiler Karşısındaki Sorumluluk Bakımından Durumları, AÜHFD, C. 34, S. 1- 4, s. 175- 184.

BAYDOĞAN, Nilgün

: Endüstriyel ve Ekonomik Gelişmede Nükleer Teknolojinin Etkisi, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, İstanbul 2006, S. 25, s. 41- 49.

BİLGE, Necip

: Hukuk Başlangıcı, 4. Baskı, Ankara 1983.

BİLGİN, Mahmut

: Özel Hukukta Zamanaşımı, 2. Baskı, Ankara 2010.

BÜYÜKSAĞIŞ, Erdem

: Tehlike Esasına Dayanan Genel Sorumluluk Kuralı Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler, DEÜHFD, C. 8, S. 1, s. 1- 21.

CAN, Mertol

: 4925 Sayılı Karayolları Taşıma Kanununa Göre Karayoluyla Yapılan Taşımaların Tabi Olduğu Hukukî Esaslar, GÜHFD, C. 9, S. 1- 2, s. 4- 59.

ÇEPEL, Necmettin

: Doğa-Çevre-Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları, 1. Baskı, İstanbul 1992.

DAYDAY, Necmi

: Nükleer Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, İstanbul 2006, S. 25, s. 97- 112.

DECUGİS, Henri

(Çev. Ferzan Arif ARAS)

: Zamanaşımı, AÜHFD, C. 3, S. 2- 4, s. 668- 676.

DERMAN, Ethem

: Uzayda Nükleer Enerji, BTĐ, S. 201, s. 29- 32.

DERYAL, Yahya/ GENÇ, Cemal

: Borçlar Hukuku, Trabzon 1998.

DESCHENAUX, Henri/

TERCIER, Pierre

(Çev. Salim ÖZDEMİR)

: Sorumluluk Hukuku, Ankara 1983.

DOĞRAMACI, Hayriye

: Tehlike Sorumluluğu, EBD, S. 14, s. 65- 90.

ERDEMOĞLU, Deniz

: Türk Özel Hukukunda Tehlike Esasına Dayanan Sorumluluk, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, s. 20.

EREN, Fikret

: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, İstanbul 2010 (EREN, Borçlar).

.....

: Karayolları Trafik Kanununa Göre Motorlu Araç İşletenin Akit Dışı Sorumluluğunun Hukukî

Niteliği ve Unsurları, AÜHFD, C. 39, S. 1- 4, s. 159- 212 (EREN, Karayolları).

: Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun illiyet Bağı Teorisi, AÜHFY, Ankara 1975 (EREN, Uygun İlliyet).

: Hukuka Aykırılık Bağı ve Normun Koruma Amacı Teorisi, Mahmut Koloğlu'ya 70. Yaş Armağanı, Ankara 1975, s. 461- 491 (EREN, Normun Koruma Amacı).

EREN, Fikret/

BAŞPINAR, Veysel

ERGENEKON, Yılmaz

: Toprak Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2007.

: Türk Borçlar Hukukunda Müruru Zamanın Kat'ı, Ankara 1960.

ERİŞGİN, Nuri

: Tehlike Bağı, AÜHFD, C. 49, S. 1- 4, s. 137- 154 (ERİŞGİN, Tehlike Bağı).

.....

: Tehlike Sorumluluğunda Kıyas, BATİDER, C. 20, S. 3, s. 83- 101 (ERİŞGİN, Kıyas).

ESENER, Turhan

: Hukuk Başlangıcı, İstanbul 1998 (ESENER, Başlangıç).

.....

: Borçlar Hukuku Sistemimize Göre Akitlerin İnikadında İtimat Prensibinin Ehemmiyeti, AÜHFD, C. 9, S. 3- 4, s. 166- 197 (ESENER, İtimad).

ESSER, Josef/

WEYERS, Hans- Leo

: Schuldrecht, Band II, Besonderer Teil, Ein Lehrbuch, 6. Aufl., Heidelberg 1984.

FENDOĞDU, Hasan Tahsin

: Hukuk Bilimine Giriş, 2. Baskı, İstanbul 1987.

FEYZİOĞLU, Feyzi Necmeddin

: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, İstanbul 1976.

GOTTLIEB, Emily/

DOROSHOZ, Joanne

: Punitive Damages, Center For Justice Democracy, Number. 4, June- July 2001.

GÖĞER, Erdoğan

: Haksız Fiilden Doğan Borçların Tabi Olduğu Kanun, AÜHFD, C. 22- 23, S. 1- 4, s. 451- 506.

GÖKCAN, Hasan Tahsin

: Hukukumuzda Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Davaları, Ankara 2003.

GÖKYAYLA, K. Emre

: Destekten Yoksun Kalma Tazminatı, Ankara 2004.

GÖZÜBÜYÜK, Şeref

: Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları, 8. Baskı, Ankara 1993.

GÜNEYSU, Gülin

: Nükleer Reaktörlerin Yol Açtığı Zararlardan Doğan Hukukî Sorumluluk, AÜHFD, C. 41, S. 1, s. 207- 223.

GÜRİZ, Adnan

: Hukuk Başlangıcı, 12. Baskı, Ankara 2009.

GÜRSOY, Kemal Tahir

: İşverenin Sorumluluğu, AÜHFD, C. 31, S. 1- 4, s. 185- 198 (GÜRSOY, Sorumluluk).

.....

: Haksız Eylemden Doğan Talep Hakkı ve Bu Hakkın Diğer Talep Haklarıyla Yarışması, C. 31, S. 1- 4, s. 149- 184 (GÜRSOY, Yarışma).

.....

: Destekten Yoksun Kalma Tazminatı, AÜHFD, C. 29, S. 1- 2, s. 143- 198 (GÜRSOY, Destek).

HATEMİ, Hüseyin

: Sözleşme Dışı Sorumluluk, C. II, İstanbul 1993 (HATEMİ, Sorumluluk).

-
- HELVACI, Serap/ ERLÜLE, Fulya : Medenî Hukuka Giriş, 4. Baskı, İstanbul 2010 (HATEMÎ, Medenî).
- HİRŞ, Ersnt : Medenî Hukuk, 2. Baskı, İstanbul 2011.
- HUBER, Peter : Pratik Hukukta İلمي İspat ve Tefsir, AÜHFD, C. 2, S. 1- 2, s. 192- 199.
- İMAMOĞLU, M. Altuğ : No-Fault Punishment, Alabama Law Review, Number. 3, Spring 1989.
- İMRE, Zahit : Tapu Sicili ve Tapu Sicilinin Tutulmasından Devletin Sorumluluğu, Ankara 2010.
- İŞGÜZAR, Hasan : Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mes'uliyet Halleri, İstanbul 1949.
- İŞGÜZAR, Hasan : Türk Sorumluluk Hukukuna Göre Sivil Hava Aracı İşletenin Akit Dışı Sorumluluğu, Ankara 2003.
- KAPLAN, Emine Tuncay : İşverenin Hukukî Sorumluluğu, Ankara 1992 (KAPLAN, İşveren).
- : İşverenin Koruma ve Gözetme Borcunun Kapsamı, Kamu-İş, C. 7, S. 2, s. 2- 16 (KAPLAN, Gözetme).
- KAPLAN, İbrahim : Borçlar Hukuku Dersleri, Genel Hükümler, 4. Baskı, Ankara 2009 (KAPLAN, Borçlar).
- KARAHASAN, Mustafa Reşit : Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, C. I- II, Ankara 1981 (KARAHASAN, Tazminat).
- : Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2003 (KARAHASAN, Borçlar).
- : Sorumluluk Hukuku, Sözleşmeden Doğan Sorumluluk, 6. Baskı, İstanbul 2003 (KARAHASAN, Sorumluluk).

KARAMAN, Tuba

: Üreticinin Sorumluluğu, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 295- 308.

KAYIHAN, Şaban/
ERDEM, Murat

: Haksız İhtiyati Tedbir ve Haksız İhtiyati Haciz Koyduranın Sorumluluğu, AÜEHFD, C. 2, S. 1, s. 239- 256.

KAYPAK, Şafak

Çevre Korunmasında Sorumluluk Hukukunun Yeri, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 309- 346.

KILIÇOĞLU, Ahmet

: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, Ankara 2006 (KILIÇOĞLU, A., Borçlar).

.....

: 2918 Sayılı Yasaya Göre Motorlu Araç İşletenin Sorumluluğu, BATİDER, C. 12, S. 2- 3, s. 3- 52 (KILIÇOĞLU, A., Sorumluluk).

.....

: Haksız Fiillerden Sorumlulukta Ceza Hukuku İle Medenî Hukuk İlişkisi, AÜHFD, C. 29, S. 3- 4, s. 185- 225 (KILIÇOĞLU, A., Medenî).

KILIÇOĞLU, Mustafa

; Sorumluluk Hukuku, Sözleşme Dışı Sorumluluk, C. 1, Ankara 2002 (KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku).

.....

: Tazminat Esasları ve Hesap Yöntemleri, 2. Baskı, Ankara 2008 (KILIÇOĞLU, M., Tazminat).

KOÇAOĞLU, Necip Kağan

: Nükleer Tesis İşletenin Hukukî Sorumluluğu, Karşılaştırmalı ve Uluslararası Özel Hukuk Analizi, ABDER, S. 2010/ 2, s. 33- 112.

KOÇHİSARLIOĞLU, Cengiz

: Objektif Sorumluluğun Genel Teorisi, DÜHFD, C. 1, S. 2, s. 180 vd (KOÇHİSARLIOĞLU, Objektif Sorumluluk).

.....

: Haksız Eylem Kusuru, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Ankara 1990 (KOÇHİSARLIOĞLU, Haksız Eylem).

KORKUSUZ, Refik

: Hukukumuzda Tehlike Sorumluluğu Uygulaması ve Yeni Borçlar Kanunu Tasarısındaki Düzenlemesi, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 147- 207.

KÖPRÜLÜ, Bülent

: Medenî Hukuk, Genel Prensipler- Kişiler Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 1984.

KÜLEBİ, Ali

: Türkiye'nin Enerji Sorunları ve Nükleer Gerekliklik, Ankara 2007.

NART, Serdar

: Noterlerin Hukukî Sorumluluğu, DEÜHFD, 2009 Özel Sayı, C. 11, s. 425- 452.

NOMER, Haluk

: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 9. Baskı, İstanbul 2010.

OĞUZ, Cemal

: Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesi Uyarınca Taşınmaz Malikin Sorumluluğu, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 209- 216.

OĞUZMAN, Kemal/

ÖZ, Turgut

: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul 2009.

OĞUZMAN, Kemal/

BARLAS, Nami

: Medenî Hukuk, 10. Baskı, İstanbul 2003.

OZANOĞLU, Hasan Seçkin

: Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun Maddî Anlamda Uygulama Alanı, AÜHFD, C. 50, S. 1, s. 55- 90.

ÖZBAŞ, Emin

: Nükleer Santraller ve Çevre İlişkileri, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 113- 119.

ÖZEMRE, Ahmed Yüksel/

BAYÜLKEN, Ahmet/

GENÇAY, Şarman

: 50 Soruda Türkiye'nin Nükleer Enerji Sorunu, İstanbul 2000.

ÖZGENER, Bilge

: Küresel Isınma ve Nükleer Enerji, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 121- 127.

ÖZGENER, H. Atilla

: Mevcut Kaynaklar Kullanılmasına Rağmen 2020'li Yıllarda Türkiye'de Elektrik Enerjisi Açığı Olabilir mi?, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 19- 26.

ÖZTAN, Bilge

: Medenî Hukukun Temel Kavramları, 27. Baskı, Ankara 2008.

RADO, Türkan

: Roma Hukuku Dersleri, İstanbul 1992.

REİSOĞLU, Safa

: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 20. Baskı, İstanbul 2008.

SARAÇOĞLU, Gamze Varol

: Son Yirmi Yılda Çernobil Nükleer Kazası Sonrası Dünyada Yaşananlar, Çernobil Nükleer Kazası Sonrasında Türkiye'de Kanser, TTBY, Ankara 2006, S. 1, s. 11- 44.

SAYMEN, Ferit/

ELBİR, Halit

: Türk Borçlar Hukuku Umumi Hükümler, İstanbul 1966.

SEE, Harold

: Punitive Damages: Introduction and Synopsis, Alabama Law Review, Number. 3, Spring 1989.

SEROZAN, Rona

: Tazminat Hukukunda Yeni Eğilimler, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler 3. Sempozyumu, İstanbul 1980, s. 171- 176 (SEROZAN, Tazminat).

.....

: Medenî Hukuk Genel Bölüm, 2. Baskı, İstanbul 2008 (SEROZAN, Medenî).

SİRMEN, Lale

: Taşınmaz Mülkiyetinin Kullanılmasında Çevre Etkileri Yaratan Müdahalelerden Dolayı Taşınmaz Malikinin Sorumluluğu, AÜHFD, C. 40, S. 1- 4, s. 281- 306 (SİRMEN, Taşınmaz).

: Çevre Kanunu'na Göre Çevrenin Kirlenmesinden Doğan Sorumluluk, ABDER, S. 1990/ 1, s. 22- 30 (SİRMEN, Çevre).

: Destekten Yoksun Kalma Tazminatına İlişkin Bir Yargıtay Kararı İncelemesi, AÜHFD, C. 35, S. 1- 4, s. 485- 495 (SİRMEN, Destek).

: Yeni Nesil Nükleer Reaktörlerde Temel Tasarım Kriterleri Nedir?, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 59- 63.

: İş Hukuku, İstanbul 2002.

: Hukukta Müddet Çeşitleri, AÜHFD, C. 25, S. 1- 2, s. 99- 116.

: Borçlar Hukuku Genel ve Özel Hükümler, 4. Baskı, Bursa 2009.

: Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, Ankara 1981 (TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk).

: Türk Mes'uliyet Hukuku, İstanbul 2010 (TANDOĞAN, Mes'uliyet).

: Tehlike Sorumluluğu Kavramı ve Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Düzenlenmesi Sorunu, BATİDER, C. 10, S. 2, s. 291- 321 (TANDOĞAN, Tehlike).

: Hukuka Aykırılık Bağı, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler I. Sempozyumu, İÜHFY, İstanbul 1980, s. 5- 27 (TANDOĞAN, Hukuka Aykırılık).

: Yeni Nesil Güç Reaktörleri, ÇPD, S. 57, <http://www.cagipolisi.com.tr>, e. t. 02.02.2011.

: Milletlerarası Özel Hukukta Ürün Sorumluluğuna İlişkin Kurallara Genel Bakış,

SÖKMEN, Cemal Niyazi

SÜZEK, Sarper

ŞAKİR, Berki

ŞENYÜZ, Doğan

TANDOĞAN, Haluk

TANER, Ahmet Cangüzel

TANRIBİLİR, Feriha Bilge

Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu,
Ankara 2009, s. 263- 294.

TEMURÇİN, Kadir/

ALİAĞAOĞLU, Alpaslan

: Nükleer Enerji ve Tartışmalar Işığında
Türkiye’de Nükleer Enerji Gerçeği, AÜCBD, C.
1, S. 2, s. 25- 39.

TEKİNAY, Selahattin Sulhi

: Medenî Hukuka Giriş Dersleri, 4. Baskı,
İstanbul 1984.

TEKİNAY, Selahattin Sulhi/

AKMAN, Sermet/

BURCUOĞLU, Haluk/

ALTOP, Atilla

: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul
1993.

TİFTİK, Mustafa

: Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının
Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu, 2. Baskı,
Ankara 2005 (TİFTİK, Tehlike Sorumlulukları).

.....

: Akit Dışı Sorumlulukta Maddî Tazminatın
Kapsamı, Ankara 1994 (TİFTİK, Akit Dışı
Sorumluluk).

TOMBAKOĞLU, Mehmet

: Nükleer Santrallerde Enerji Üretimi ve Personel
Eğitimi, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer
Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 53- 57.

TUĞRUL, A. Beril

: Temiz Enerji Açısından Enerji Kaynaklarının ve
Kullanımının Değerlendirilmesi, 7. Ulusal Temiz
Enerji Sempozyumu, İstanbul 2008, s. 37- 46
(TUĞRUL, Temiz Enerji).

.....

: Enerji politikaları İçinde Doğal Gaz, II. Doğal
Gaz & Enerji Yönetimi Kongresi Bildiriler

Kitabı, TMMOB, MMO, S. 331, s. 102- 111 (TUĞRUL, Enerji Politikaları).

: Türkiye'nin Nükleer Enerji Seçeneği, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 27- 41 (TUĞRUL, Nükleer Enerji).

TUNÇOMAĞ, Kenan

: Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 6. Baskı, İstanbul 1976.

TUTUMLU, Mehmet Akif

: Türk Borçlar Hukukunda Zamanaşımı ve Uygulaması, 4. Baskı, Ankara 2008.

TÜRK, Hikmet Sami

: Türk Hukukuna Göre Hava Kirlenmesi, AÜHFD, C. 26, S. 3- 4, s. 115- 130.

TÜRKKAN, Alpaslan

: Çernobil Nükleer Kazasının Türkiye'ye Etkisi, Çernobil Nükleer Kazası Sonrasında Türkiye'de Kanser, TTBY, Ankara 2006, S. 1, s. 45- 72.

ULUSAN, İlhan

: Medenî Hukukta Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesi ve Uygulama Alanı, İstanbul 1977 (ULUSAN, Fedakârlığın Denkleştirilmesi).

.....

: Tehlike Sorumluluğu Üstüne, MHAD, 1970, S. 6, s. 23- 57 (ULUSAN, Tehlike).

.....

: Türk Hukukunda Nükleer Zararlardan Doğan Hukukî Mes'uliyet, Prof. Dr. Halit Kemal ELBİR'e Armağan, İstanbul 1996, s. 551 vd. (ULUSAN, Nükleer Sorumluluk).

.....

: Borçlar Hukuku ve İş Hukuku Açısından İşverenin İşçiyi Gözetme Borcu, Bundan Doğan Hukukî Sorumluluğu, İstanbul 1990 (ULUSAN, Gözetme).

UYGUR, Turgut

: Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, C. 1, Ankara 2003.

ÜNAL, Mehmet/

ARAL, Fahrettin/

BAŞPINAR, Veysel/

OZANOĞLU, Hasan Seçkin

: Medenî Hukuk Pratik Çalışmaları, Ankara 2010.

ÜNAL, Mehmet/ BAŞPINAR, Veysel

: Şeklî Eşya Hukuku, 5. Baskı, Ankara 2010.

ÜÇİŞİK, Güzin

: Tehlike Sorumluluğunun Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 127- 146.

VELİDEDEOĞLU, Alinur/

KAYNAR, Şerif

: Türk Borçlar Kanununa Göre Borçlar Hukuku Umumi Hükümler, 3. Baskı, İstanbul 1960.

YAVUZ, Cevdet

: Türk Borçlar Kanunu Tasarısına Göre Kusursuz Sorumluluk Halleri ve İlkeleri, MÜHFHAD, Roma Hukukundan Modern Hukuka Sorumluluk, C. 14, S. 4, s. 29- 61 (YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk).

.....

: Türk Hukukunda Çevre Kirletenlerin Hukukî Sorumluluğu, İBD, S. 4- 5- 6, s. 35- 46 (YAVUZ, Çevre)..

YILDIRIM, Fadıl

: Genetiği Değiştirilmiş Ürünlerden Sorumluluk, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 233- 262.

YILMAZ, Süleyman

: Türk Borçlar Kanunu Tasarısında Sebep Sorumluluklarına İlişkin Yeni Hükümler, AÜHFD, C. 59, S. 3, s. 551- 578.

ZEVKLİLER, Aydın/

HAVUTÇU, Ayşe

: Medenî Hukuk Temel Bilgiler, 4. Baskı, Ankara 2003.

ZİLELİOĞLU, Hilal

: Roma Hukukundaki Sorumluluk Ölçütlerine
Genel Bir Bakış, AÜHFD, C. 39, S. 1- 4, s. 241-
264.

YARARLANILAN İNTERNET SİTELERİ

<http://www.cagipolisi.com.tr>

www.trt.net.tr

www.oecd-nea.org

www.nukte.info/node

www.msxlabs.org/

<http://tr.wikipedia.org/wiki>

www.dektmk.org.tr

www.elestiri.org

www.gezeganimiz.com

www.iaea.org

www.nukleer.web.tr/

www.taek.gov.tr

www.tbmm.gov.tr

www.dergiler.ankara.edu.tr

&1. GİRİŞ

I. Konunun Takdimi

Bu tez çalışmasının konusu; nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğudur. Nükleer santrallerin kullanımının yeni olmasına karşılık, teknolojik gelişimleri oldukça hızlıdır. Sivil amaçlı faaliyet gösteren nükleer santrallerden enerji elde edilmektedir. Elde edilen enerjinin günlük hayatımız üzerinde ciddi bir etkisi vardır. Ayrıca küreselleşen dünya üzerinde stratejik önemi artan enerjinin, ülkelerin teknolojik ilerlemelerinde ve gelişmelerinde çok büyük bir etkiye sahip olduğu da bir gerçektir.

Enerji, bütün ülkelerin vazgeçilmezi haline gelmiş bir şeydir. Ayrıca enerji, ülkelerin refah ve medeniyet seviyelerinin belirlenmesinde de en önemli kistaslardan biri olarak ön plâna çıkmaktadır. Dolayısıyla enerji, stratejik öneme sahip olan büyük bir güç olarak, millî ve milletlerarası kamuoyunun gündeminden hiç düşmeyen önemli bir olgudur.

Enerji; çevre, güvenlik, ekonomi ve hukuk ile daima irtibat halindedir. Çünkü enerji elde edilirken çevreye zarar verilebilir veya güvenlik sorunları yaşanabilir. İşte bu noktada nükleer enerjiye yönelmek önem arz etmektedir. Gerçekten de, nükleer santral sayesinde elde edilen nükleer enerji, diğer enerji kaynaklarına nazaran çevreye çok daha az zarar vermektedir. Bunun yanında adı geçen enerji sektöründe güvenlik olgusu da oldukça yüksektir. Ayrıca üretim maliyetleri de diğer enerji kaynaklarına nazaran çok daha düşük olan nükleer enerji, alternatif bir enerji kaynağı olarak ülkelerin gündeminden hiç düşmemektedir.

Nükleer enerjinin sahip olduğu rezerv potansiyeli çok yüksektir. Örneğin nükleer enerji üretiminde kullanılan maden rezervlerinin sadece bugün için bile yaklaşık 150 yıl yeteceği hesaplanmıştır¹. Üretimdeki artışlar enerji tüketiminde de dolaylı olarak yüksek

¹ TEMURÇİN, Kadir/ ALIĞAOĞLU, Alpaslan, Nükleer Enerji ve Tartışmalar Işığında Türkiye’de Nükleer Enerji Gerçeği, AÜCBD, C. 1, S. 2, s. 27.

artışlar meydana getirmiştir. Bunun yanında enerji tüketimindeki bu artışlar, sınırlı enerji kaynaklarını tükenme noktasına getirmiştir².

Nükleer enerji, Dünya üzerinde büyük bir öneme sahiptir. Nükleer santraller ile alâkalı kamuoyunda ciddî bir korku ve endişe bulunmakla birlikte, bu enerji türüne olan ilgi ve ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır. Buna karşılık İtalya'da 12. 6. 2011 tarihinde yapılan halkoylamasında nükleer santrallerin yeniden açılması talebi reddilmiştir³. Ayrıca Alman hükümeti, 2022 yılına kadar nükleer santrallerin tamamen kapatılacağı kararını aldıklarını açıklamıştır⁴.

Ülkemizde enerji denildiğinde akıllara ilk olarak petrol, hidroelektrik santraller, doğal gaz, güneş gibi temel enerji kaynakları gelmektedir. Çünkü Türkiye'de nükleer santrallerin kurulması uzun zamandan beri tartışılmasına rağmen⁵, bir türlü kurulamamıştır. Bundan dolayı toplum, nükleer enerji kavramına pek alışkın değildir.

Nükleer santrallerin işletiminde güvenlik olgusu çok yüksektir. Buna rağmen, santral işletilirken nükleer kaza meydana gelebilir. Nükleer kaza olması halinde zarar görenler elbette ki hukuk sistemlerinin koruması altındadırlar. Bundan dolayı nükleer kaza neticesinde zarar görenlerin zararlarının, hangi usul ve esaslar dâhilinde karşılanacağı hususu önem arz etmektedir.

II. Konunun Önemi

Nükleer enerjide güvenlik olgusunun yüksek olması, onun hiçbir güvenlik sorununun olmadığı veya herhangi bir kaza olduğu takdirde, çevreye zarar vermeyeceği anlamına gelmez. Nükleer kaza riski diğer kaza türlerine kıyasla çok daha düşüktür. Ancak nükleer kaza olduğu takdirde, ortaya çıkan zarar, diğer kazaların ortaya çıkardığı zararlarla karşılaştırılamayacak kadar yüksektir. Gerçekten de nükleer santrallerde

² Sanayileşmiş ülkeler Dünya nüfusunun %25'ini oluşturmakla birlikte, dünyadaki mevcut enerjinin %75'ini tüketmektedirler. Bundan dolayıdır ki hali hazırda bulunan ve elektrik üretiminde kullanılan yakıtların rezervleri oldukça azdır. Bkz. ÇEPEL, Necmettin, Doğa-Çevre-Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları, 1. Baskı, İstanbul 1992, s. 177.

³ <http://tr.euronews.net/2011/06/14/italyan-halki-referandumda-son-sozu-soyledi>, e. t. 23. 6. 2011.

⁴ http://www.interaktifhaber.com/news_detail.php?id=50138, e. t. 23. 6. 2011.

⁵ ASLAN, İ. YILMAZ, Enerji Hukuku, C. Petrol Piyasasında Rekabet ve Regülasyon, İstanbul 2008, s. 317.

meydana gelen bir kaza, sadece nükleer santralin bulunduğu ülkeyi etkilemekle kalmamaktadır. Ayrıca bu kaza, bütün dünyayı olumsuz bir şekilde etkileyebilecek potansiyele sahiptir. Nitekim Ukrayna'nın Çernobil nükleer santralinde meydana gelen kazanın etkileri hala görülmektedir. Bununla birlikte bu kazanın etkileri 2015 yılından sonra daha vahim bir şekilde görülmeye başlanacaktır. Zira nükleer kazalarda radyasyonun asıl etkisi 30 yıl sonra ortaya çıkmaktadır⁶. Dolayısıyla Türkiye'de nükleer santralin mevcut olmaması, herhangi bir nükleer kaza meydana geldiği takdirde ondan etkilenilmeyeceği anlamına gelmemektedir. Herhangi bir nükleer kaza yaşandığı takdirde, bunun neredeyse bütün ülkeleri olumsuz etkileyebilecek potansiyele sahip olmasından dolayı, konunun evrensel bir önemi bulunmaktadır. Özellikle 11 Mart 2011 tarihinde Japonya'da meydana gelen deprem ve arkasından gelen tsunami sebebiyle "Fukuşima" nükleer santralinden dünyaya yayılan radyasyon, bütün dünyayı tehdit etmiştir. Bu durum ise, nükleer santrallerin güvenliğini bir kere daha gündeme getirmiştir.

Nükleer santral işletenin sorumluluğunu düzenleyen uluslararası sözleşmelerin temel amacı, zararların tazminini düzenlemelerinin yanında, bu alanda meydana gelecek zararları önlemektir. Çünkü nükleer santralin varlığı bile başlı başına bulunduğu ülke için, hatta bütün dünya için potansiyel bir tehlikedir. Yani faydaları sayılamayacak kadar çok olan bu tesislerin, kazanın gerçekleşmesi halinde verebilecekleri zararlar da o derece yüksektir. Dünya, herhangi bir nükleer santral kaza yaptığı takdirde ne kadar büyük bir felâket meydana geleceğini, az önce zikredilen Çernobil kazası ile görmüştür. Bundan dolayı, uluslararası anlaşmalar, potansiyel bir nükleer kazanın meydana getirebileceği zararlardan kaçınılmasına yönelik kurallar öngörmektedir. Bu amaçla nükleer enerjinin barışçı kullanımını uluslararası anlaşmalar ile düzen altına alınmıştır.

Nükleer kaza etrafa çok yüksek oranlarda radyasyon yayma tehlikesi taşımaktadır. Zaten nükleer santral denildiğinde kamuoyunun tepki vermesinin veya nükleer santrale pek olumlu bakmamasının en büyük sebebi de budur. Nükleer radyasyonlar ile alâkalı bilinmesi gereken en önemli şey, nükleer radyasyonun etkisinin kısa süre içinde değil, tam aksine uzun süre içerisinde ortaya çıktığıdır. Gerçekten de bilimsel araştırmalara göre, herhangi bir nükleer santral kazası sonucunda ortaya çıkan

⁶ AYDOĞDU, Murat, Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin ve Nükleer Madde Taşıyanın Hukukî Sorumluluğu, Adalet Yayınları, Ankara 2009, s. 272.

radasyon, insanlar üzerinde etkisini, nükleer kaza tarihinden 10 yıl sonra % 45, 20 yıl sonra % 65 ve 30 yıl sonra ise %95 oranında hissettirmektedir⁷. Bu gerçek karşısında nükleer zararların tazmini hususu da önem taşımaktadır.

Paris Sözleşmesinde, nükleer kaza tarihinden itibaren başlayacak şekilde 10 yıllık bir zamanaşımı öngörülmüştür. Nükleer radasyonun etkilerini hissettirme süreleri göz önünde bulundurulduğunda, bu zamanaşımının uygulamada çok ciddi mağduriyetlere yol açacağını tahmin etmek hiç de zor olmaz. Yabancı hukuk sistemlerinin birçoğunda zamanaşımı hususu, Paris Sözleşmesine ek olarak düzenlenmiştir. Buna göre nükleer enerjiden doğan sorumluluk, hukuk sistemlerinde genellikle yirmi veya otuz yıl olarak belirlenmiştir⁸.

Nükleer kazadan doğan zararların tazmininde zamanaşımı süresinin nükleer kaza tarihinden itibaren mi yoksa zararın etkilerini hissettirdiği anda mı başlayacağı hususu tartışmalıdır. Batısında Bulgaristan ve doğusunda Ermenistan tarafından işletilen nükleer santraller bulunan Türkiye için nükleer enerjiden doğan hukukî sorumluluk meselesi çok önemlidir. Ayrıca Japonya'da yeni zamanlı bir deprem ve tsunami felâketi yaşandı. Meydana gelen nükleer felâket neticesinde yüz binlerce kişi evinden tahliye edildi. Bu kişilerin zararlarının karşılanacağı hususunda en küçük bir şüphe bulunmamaktadır. Fakat bu nükleer radasyonun bulutlara, oradan yağmurlar vasıtası ile Avrupa'ya ve Türkiye'ye gelme ihtimali hiç de az değil. Böyle bir olay etkilerini nükleer kazadan epey zaman sonra hissettirecektir. 2011 yılında Japonya'da gerçekleşen nükleer kazadan dolayı, 2030 yıllarında Türkiye'de kanser vakaları gerçekleştiği takdirde, bu insanların zamanaşımı dolayısıyla zararlarını tazmin edemeyecek olması, hem ahlâken hem de hukuken isabetli değildir. Bundan dolayı, uygulamada oluşabilecek mağduriyetlerin önüne geçilebilmesi açısından zamanaşımının başlama tarihinin iyi ve mağdurları tatminkâr edici bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Nükleer kaza meydana geldiği takdirde hukukî sorumluluğun nasıl ve hangi esaslar temel alınarak belirleneceği hususu pek bilinmemektedir. Türkiye'de bu konuda ilk kanunî düzenleme 2007 yılında 5710 sayılı Kanun ile kabul edilmiştir. Bu Kanun, hukukî sorumluluğun esaslarını ve şartlarını ele almamıştır. Ancak Kanunda, ülkemizin

⁷ AYDOĞDU, s. 272.

⁸ AYDOĞDU, s. 272- 273.

de taraf olduğu Paris Sözleşmesine atf yapılarak, nükleer kaza meydana geldiği takdirde, hukukî sorumluluğun kapsamının Paris Sözleşmesine göre belirlenmesi gerektiği hükme bağlanmıştır. Zira nükleer santral işletilmesinden kaynaklanan bir kaza olduğu takdirde, zararın kim tarafından tazmin edileceği hususu 1961 tarihli Paris Sözleşmesinde düzenlenmiştir.

III. Konunun Sınırlandırılması

Hukuk sistemlerinde en geniş anlamı ile hukukî ve cezaî sorumluluk olmak üzere iki tür sorumluluk vardır. Kural olarak işleten, nükleer santral işletilmesi esnasında ortaya çıkan zarardan hukuken sorumludur. Ancak, nükleer kaza sonucu ortaya çıkan zararlarda, işletenin cezaî sorumluluğu da olabilir. Görüldüğü üzere her iki halde de, kişiden nükleer kaza sonucunda ortaya çıkan zararın hesabını vermesi istenir. Bununla birlikte, söz konusu iki sorumluluğun dayandığı temeller farklıdır⁹. Bundan dolayı nükleer santral işletenin cezaî sorumluluğu çalışma konumuzun dışında kalmaktadır.

Hukukî sorumluluk, eşit konumda olan bireyler arasındaki ilişkileri düzenler ve özel hukuk içerisinde yer alır. Bunun yanında Devletin ve Devlet memurlarının sorumluluğu ise kamu hukuku içerisinde yer alır. Ancak Devlet veya Devlet memurları, üstünlük erkinin kullanılması ile ilgili olmadan da bazı işlemler yapabilirler. Bu gibi hallerde özel kişiler gibi davrandığından, özel hukuk hükümlerine tâbi olurlar. Çalışma konumuzun dışında kaldığından, kamu hukukundan kaynaklanan sorumluluğa bu incelemede değinilmeyecektir.

Hukukî sorumluluk, hem sözleşmeye dayanan sorumluluğu hem de sözleşme dışı sorumluluğu kapsamaktadır. Hiç şüphesiz her iki halde de bir kişi, başkasına verdiği zararı tazmin etmek zorundadır. Ancak sözleşmeye dayanan sorumluluk, belli kişilerin yararına ve ancak kendisine düşen bir yükümlülüğün ihlâlî durumunu içerir. Yani zarar gören mağdur ile zarar faili arasında, zararın meydana gelmesinden önce

⁹ Hukukî sorumlulukların her biri, aynı zamanda cezaî sorumluluk gerektirmez. Aynı şekilde cezaî sorumluluklar da, hukukî sorumluluk doğuracak diye bir kaide bulunmamaktadır. Bkz. KILIÇOĞLU, Ahmet, Haksız Fiillerden Sorumlulukta Ceza Hukuku İle Medenî Hukuk İlişkisi, AÜHFD, C. 29, S. 3- 4, s. 186.

özel bir hukukî ilişki mevcuttur. Bu özel ilişki, hukukî sorumluluk halinde bir kusurun varlığını gösterir. Şu halde bu sorumluluk, herkese yüklenen genel bir ödevin ihlâl edilmesini içerir. Sözleşme dışı sorumlulukta ise, zarar faili ile mağduru arasındaki ilişki, ancak zararı doğuran eylemin yapıldığı sırada ortaya çıkmaktadır. Zarar faili ile mağduru arasındaki ilişkinin bu iki sorumluluktan birisinde mevcut olması, buna karşılık diğerinde bulunmaması, sorumlulukların farklı rejimlere ve kurallara tâbi tutulmasını gerekli kılmıştır¹⁰. Bu sebeple sözleşmeye dayanan sorumluluk tez konumuzun dışında kalmaktadır.

Kusura dayanmayan sözleşme dışı sorumluluk halleri, 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda olduğu gibi, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununda da genel olarak üç başlıkta düzenlenmiştir. Bunlar; olağan sebep sorumluluğu, hakkaniyet sorumluluğu ve tehlike sorumluluğudur. Nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğu, ileride görüleceği üzere, niteliği itibari ile sözleşme dışı kusursuz sorumluluk hallerinden tehlike sorumluluğu kategorisine girmektedir.

Teknik ilerlemelerin neticesinde bazı kişilerin kusurları olmaksızın sorumlu tutulmaları hakkaniyet açısından daha uygun görülmüştür. İşte çalışma konumuzu oluşturan nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğu da, böyle bir sorumluluk türüdür. Buna göre, nükleer santral işleten ortaya çıkan zarardan kusursuz sorumludur.

Tehlike sorumluluğunun, kusursuz sorumluluk halleri içerisindeki yerinin belirlenmesi için, sebep sorumluluğu ve hakkaniyet sorumluluğuna ikinci bölümde çok kısa bir şekilde değinilmiştir. Bunun yanında asıl konumuz olan nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğunun daha da iyi anlaşılması açısından, tehlike sorumluluğu ilgili olduğu kadarıyla ve genel hatları ile incelenmiştir. Diğer bölümlerde ise tehlike sorumluluğuna sadece atıf yapılmıştır. Nükleer enerji ile ilgili Paris Sözleşmesi kapsamında nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğu ise ayrıntılı bir şekilde son bölümde açıklanmıştır. Nükleer santrallerle alakalı bilimsel amaçlı yapılan çalışmalardan doğan zararlar konumuz dışında bırakılmış ve çalışmamızda ele alınmamıştır.

¹⁰ DESCHENAUX, Henri, TERCIER, Pierre, (Çev. Salim ÖZDEMİR), Sorumluluk Hukuku, Ankara 1983, s. 2- 3.

İncelemelerimiz sonucunda vardığımız sonuç ve kanaatlere, toplu bir şekilde “Sonuç” kısmında yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK NÜKLEER ENERJİ,

NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKİ SORUMLULUĞU KONUSUNDA

MUKAYESELİ HUKUKTA DURUM, ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER VE

TÜRK HUKUKUNDA NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN

SORUMLULUĞUNUN DAYANAKLARI

&2. GENEL OLARAK NÜKLEER ENERJİ

I. Nükleer Enerji Kavramı ve Tarihçesi

Nükleer enerji, hem ihtiyaç duyulan enerji kaynağı olmasından hem de toplumda oluşturduğu korku¹¹ ve endişe açısından günümüzde kamuoyunu bir hayli meşgul eden bir kavramdır. Nükleer kelimesi, İngilizce kökenlidir. İngilizcede “nucleus” olan ‘ad’ın sıfatlaşmış halidir. Bu sebeple nükleer, çekirdek, çekirdek ile ilgili anlamları ifade etmektedir. Dolayısıyla nükleer enerji, benzer şekilde atomik enerji, çekirdek enerjisi olarak da ifade edilebilir¹².

Nükleer enerjinin esasını oluşturan atom, eski Yunanca kökenli olup, parçalanmaz anlamına gelmektedir. Atom, minerallerin en küçük parçasıdır. Onun karakterini belirler ve kendisini oluşturan bir çekirdek ve onu çevreleyen elektronlardan oluşur¹³.

Nükleer enerji, maddenin en küçük birimi olan atomların ya parçalanması¹⁴ (filyon) ya da birleştirilmesi¹⁵ (füzyon) sonucunda meydana gelmektedir. Başka bir ifade ile

¹¹ Nükleer santraller radyoaktif izotoplar üretmektedir. Ayrıca bu izotopların çevreye herhangi bir sebep ile salınması halinde, endişe uyandıran sonuçlar doğmaktadır. Bundan dolayıdır ki, nükleer santraller insanlarda bir korku meydana getirmiştir ve insanlar tarafından istenmemektedir. Aslında bu duruma, Çernobil nükleer santralinde meydana gelen talihsiz kaza yol açmıştır. Ayrıca bilgi eksikliklerinin mevcut olması, nükleer santralleri insanlar nazarında adeta bir öcü haline getirmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ADALIOĞLU, Ulvi, Nükleer Enerji Opsiyonunun Güvenliği, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 72.

¹² TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s. 26.

¹³ TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s. 26.

atomların parçalanmaları veya birleşmeleri esnasında ortaya çıkan mükemmel enerjiye nükleer enerji denir¹⁶. Ayrıca nükleer enerji, atom çekirdeğindeki tanecik etkileşimi sonucunda açığa çıktığından dolayı, “atom enerjisi” olarak da adlandırılmaktadır¹⁷.

Nükleer enerji ile alakalı ilk ve en önemli düşünceler eski Yunan zamanında görülmektedir. Gerçekten de, M.Ö. yaklaşık 400 yıllarında Yunan filozof Demokrit¹⁸

¹⁴ Ağır atom çekirdeklerinin nötronlarla bombardımanı sonucu atom çekirdekleri parçalanmaktadır ve bu tepkimeye “filyon” adı verilmektedir. Bütün maddeler atomlardan oluşur. Bunun yanında, her bir atom da etrafında bir elektron bulutunun çevrelediği bir çekirdekten oluşmaktadır. İşte atomu oluşturan bu çekirdeklerde daima iki ayrı cinsten temel tanecik bulunur. Bu tanecikler: (+) yüklü protonlar ile hiç bir elektrik yükü bulunmayan nötronlardır. Temel yapının daha da iyi anlaşılması açısından bir örnek vermek gerekirse, nükleer reaktörün yakıtını oluşturan U- 235 atomlarının çekirdeğinde 92 adet proton ve 143 adet de nötron bulunmaktadır. Bu anlamda nükleer enerji, çekirdekte bulunan 235 taneciği bir arada tutan bağ enerjisinin bir bölümünün açığa çıkmasıyla oluşmaktadır. Uranyum örneğinden devam etmek gerekirse, U- 235 çekirdeği üzerine nötron çarpmaktadır. Yavaşlatılmış bir şekilde çekirdeğin üzerine çarpan nötron, bu çekirdekteki bağ kuvvetlerinin dengesini bozarak çekirdeği birkaç parçaya böler. Yukarıda bahsedilen filyon olayı bu şekilde meydana gelmektedir. Çekirdeğe çarparak çekirdeği birkaç parçaya bölen nötronlardan çarpmanın etkisi ile iki veya bazen de üç nötron ortaya çıkar. Bu nötronlar civarlarındaki başka U- 235 çekirdeklerini parçalarlar. Bunlardan çıkan yeni nötronlar da başka U- 235 çekirdeklerini parçalarlar. Görüldüğü gibi bu süreç bir zincirleme reaksiyon mekanizması oluşturur. Bu şekilde açığa çıkan bağ enerjisi, filyon parçalarına ve nötronlara kinetik enerji, yani hıza bağlı enerji olarak iletilmektedir. Bu enerjiyle hareket eden tanecikler ise, bu hız enerjisini soğutucu akışkana ısı enerjisi olarak iletirler. Bu ısı enerjisi yardımıyla sıcaklığı artan soğutucu akışkanın bir bölümü su buharına dönüşür. Ortaya çıkan su buharı türbojeneratörler aracılığıyla elektrik enerjisi üretirler. Geniş bilgi için bkz. ÖZEMRE, Ahmed Yüksel/ BAYÜLKEN, Ahmet/ GENÇAY, Şarman, 50 Soruda Türkiye'nin Nükleer Enerji Sorunu, İstanbul 2000, s. 11-12; Ayrıca filyon hakkında bkz. ASLAN, İ., s. 317.

¹⁵ Hafif atom çekirdeklerinin birleştirme tepkimeleri de büyük bir enerjinin açığa çıkmasına sebep olmaktadır. Bu tepkimeye ise “füzyon” denilir. Atom çekirdeklerinin birleşmeleri sonucunda ortaya çıkan nükleer füzyon ile ilgili çalışmalar ise, toplamda on ülkenin katılımı ile Fransa'da başlamıştır. Füzyon kullanarak elektrik üretecek olan ve Fransa'da yapımına başlanmış olan ilk reaktörün, 2015 yılında yapımının tamamlanması beklenmektedir. Bkz. <http://www.nukte.org/reaktorler>, e. t. 03.02.2011; Ayrıca füzyon hakkında bkz. ASLAN, İ., s. 317.

¹⁶ KÜLEBİ, Ali, Türkiye'nin Enerji Sorunları ve Nükleer Gerekliklik, Ankara 2007, s. 142- 143; ALTIN, Vural, Nükleer Enerji, Mart 2006, <http://www.nukte.info/node/119>, e. t. 05.11.2010.

¹⁷ ASLAN, İ., s. 317.

tarafından maddenin parçalanamayan küçük parçacıklardan meydana geldiği ileri sürülmüştür. Dolayısıyla nükleer enerjinin temelini oluşturan atom, kavram olarak ilk defa parçalanamayan anlamında eski Yunanda kullanılmıştır. Günümüzde ise atomun parçalanması sonucunda nükleer enerji elde edilebilmektedir¹⁹.

Atom ile ilgili ilk çalışmaların İngiliz fizikçi John Dalton (1766- 1844) tarafından yapıldığı ve uranyumun çekirdeğinin parçalanabileceği fikrinin de Alman kimyacı Otto Hahn (1779- 1868) tarafından ortaya atıldığı bir çok yerde iddia edilmektedir²⁰. Hâlbuki onlardan yaklaşık 1000 yıl önce yaşamış olan ve dönemin en büyük ilim merkezlerinden biri olarak kabul edilen Harran Üniversitesinde rektörlük yapan Cabir Bin Hayyan' ın da bu konuda çalışmaları vardır. Batılı kaynaklarca da varlığı efsane olarak kabul edilen²¹ Hayyan, ancak asırlar sonra anlaşılabilir şekilde şunları söylemiştir^{22, 23}:

"Madde yoğun enerjidir. Bu yüzden Yunan fizikçilerinin maddenin bölüne bölüne parçalanamaz en küçük bir parçayla son bulduğuna ve maddenin bu sayısız parçalanamayan kısımlardan meydana geldiğine dair iddiaları yanlıştır. Onların parçalanamaz en küçük parça, yani atom olarak tabir ettikleri bu nesne parçalanabilir ve bu parçalanma neticesinde büyük bir enerji hâsıl olur. Bu öyle bir enerjidir ki, bir habbeciğin (taneciğin) bir şekilde parçalanması, Allah saklasın, Bağdat gibi büyük bir şehri yok edebilir."

Nükleer enerji ilk olarak insanların ve ülkelerin elektrik ihtiyaçlarının karşılanmasında değil, tam aksine nükleer silâh elde edilmesinde kullanılmaya

¹⁸Demokrit hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.msxlab.org/forum/felsefe-ww/10630-demokrit-demokritos-demokrit-kimdir-demokrit-hakkinda.html>, e. t. 02.02.2011.

¹⁹ AYDOĞDU, s. 49.

²⁰Ayrıntılı bilgi için bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Ebu_Musa_C%C3%A2bir_bin_Hayyan, e. t. 2.2.2011.

²¹ AYDOĞDU, s. 50.

²² http://tr.wikipedia.org/wiki/Ebu_Musa_C%C3%A2bir_bin_Hayyan, e.t.02.02.2011.

²³ Bu da gösteriyor ki Cabir bin Hayyan başta NielsBohr, Albert Einstein, OttoHahn ve John Dalton olmak üzere Batılı bilim adamlarından 1000 yıl önce atomla ilgilenmiştir. Ayrıca Yunan kökenli olup parçalanamaz manasına gelen atom'un da parçalanabileceğini o zamandan ileri sürmüştür.

başlanmıştır²⁴. Nitekim Japonya'nın 6 Ağustos 1945 Hiroşima ve 9 Ağustos 1945 tarihinde Nagazaki şehirlerine atılan iki atom bombası ile dünyada ilk defa gerçek anlamda bir nükleer felâket yaşanmıştır²⁵. Nihayet 1986 yılında Çernobil ve 2011 yılı mart ayında Japonya'da tsunami sonrası radyasyon yayan Fukusima nükleer santrali ile felâket bir kere daha yaşanmıştır.

Nükleer enerjinin barışçı amaçlı bir şekilde kullanımı 1930'lu yıllara dayanmaktadır²⁶. Buna karşılık, ilk nükleer reaktör deneyi 1942 yılında Enrico Fermi tarafından Chicago Üniversitesi bahçesindeki tesiste gerçekleştirilmiştir²⁷. İlk nükleer enerji üreten ülkeler ABD ve eski Sovyetler Birliği olmuştur. 1975 yılında 19 ülkede 157 santralin yapımı tamamlanmıştır. Böylece nükleer santrallerin elektrik üretim güçleri bir hayli yükselmiştir. Aynı dönemde nükleer silâh sanayisinde benzer gelişmeler yaşanmıştır²⁸.

Nükleer santrallerde üretilen nükleer enerjinin gücü ilk olarak bombalar ile ortaya konulmuştur. Bundan dolayıdır ki, sivil amaçlı nükleer enerji üretimine dahi dünya kamuoyu, nükleer silâh yapımına yol açacağı korkusu ile ihtiyatla yaklaşmaktadır. İnsanların ve ülkelerin haklı eleştirileri ve korkuları da göz önünde bulundurularak, nükleer santrallerin yapımları ve işletilmeleri sıkı kontrole tabi tutulmaktadır. Özellikle uluslararası anlaşmalar ve sözleşmeler bu bağlamda önem arz etmektedir²⁹.

²⁴ Dünyada ilk kez 1945 yılında atılan bombalarla ilgili çalışmaların başlangıcı 20. yy'ın başlangıcına kadar iner. Rutherford, Hans, Strassman, Oppenheimer ve Einstein bu enerji kaynağı üzerinde ilk çalışan bilim adamları olmuşlardır. Geniş bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 49; TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s.26.

²⁵DAYDAY, Necmi, Nükleer Teknoloji ve Uluslararası İlişkiler, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, İstanbul 2006, S. 25, s. 97. Ayrıca Hiroşima ve Nagazaki kentlerinde yaşanan büyük felâketin ardından, birçok bilgin bu silâhın yapımını önlemeye gayret etmiştir. Çünkü bu silâh yok edici, güçlü bir enerjiye sahiptir. Gerçekten de atom bombaları atıldıktan birkaç saniye sonra, canlıları yakar ve binaları yıkmak suretiyle yok eder. Radyoaktif maddeler körlük, kısırlık, kanser gibi birçok yan tesirler şeklinde görülür ve bu etki yıllarca devam eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s. 26.

²⁶ AYDOĞDU, s. 53.

²⁷ ASLAN, İ., s. 318.

²⁸TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s. 26.

²⁹ DAYDAY, s. 97.

II. Nükleer Enerjinin Enerji Kaynakları İçindeki Yeri

Enerjinin insan hayatı üzerinde çok büyük bir etkisi vardır³⁰. Ayrıca küreselleşen dünya üzerinde stratejik önemi artan enerjinin, ülkelerin ilerlemelerinde ve gelişmelerinde çok büyük bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir³¹.

Çalışma konumuzu oluşturan nükleer enerjinin enerji kaynakları içindeki yerinin artan önemi³², en azından son 50 yıl açısından inkâr edilemez bir gerçektir. Enerji kaynakları genel olarak, birincil ve ikincil enerji kaynakları olmak üzere iki kategoride incelenmektedir³³.

³⁰ TUĞRUL, A. Beril, Türkiye'nin Nükleer Enerji Seçeneği, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 19.

³¹ TOMBAKOĞLU, Mehmet, Nükleer Santrallerde Enerji Üretimi ve Personel Eğitimi, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 53.

³²Nükleer santrallerin 1960 ve 1970'li yıllarda sadece işletmelerinin kurulmaları bile 4-5 yıl olduğundan dolayı, ilk başlarda nükleer santral yapımında ciddi manada bir zorluk ve dolayısıyla yavaşlık söz konusu idi. Ancak 1970'li yılların başlarında petrolle ilgili enerji krizi yaşanmıştır. Bu kriz gelişmiş ülkeleri büyük ölçüde nükleer enerjiye yönlendirmiştir. Fakat o yıllarda nükleer enerjinin maliyeti alternatifleriyle rekabet edemeyecek düzeyde olduğundan, nükleer enerji uzun süre geniş çapta hayata geçirilememiştir. Daha sonra petrol kriziyle dünyada petrol fiyatlarının varili 3 Dolardan 10 Dolara yükselince nükleer enerji rakipleriyle en azından yarışabilir hale gelmiştir. Genel olarak nükleer enerjinin dünya elektrik üretimindeki payı zaman zaman oluşan azalmalara rağmen, devamlı olarak artmıştır. Geniş bilgi için bkz. TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s. 27.

³³ Birincil enerji kaynakları denildiğinde; odun, kömür, ham petrol, doğalgaz, doğal uranyum, güneş ışığı, rüzgar ve hidrolik gibi doğal enerji kaynakları akıllara gelmektedir. Birincil enerji kaynakları da kendi içerisinde yenilenebilir enerji kaynakları ve yenilenebilir olmayan enerji kaynakları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları; güneş, rüzgar, dalga enerjisi, şeker kamışı, biokütle (buğday, mısır gibi tahıl ürünleri), jeotermal enerji ve hidrolik gücü kapsamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının ortak bir özelliği, dağınmış olmaları ve taşıdıkları enerji yoğunluklarının, fosil yakıtlarinkilere oranla çok düşük olmasıdır. ALTIN, Vural, 4. Nesil Nükleer Santraller, BTĐ, Aralık 2007 Sayısı Ücretsiz Eki, s. 5; Ayrıca yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının gittikçe daha da yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. TUĞRUL, A. Beril, Temiz Enerji Açısından Enerji Kaynaklarının ve Kullanımının Değerlendirilmesi, 7. Ulusal Temiz Enerji Sempozyumu, İstanbul 2008, s. 42. Yenilenebilir olmayan enerji kaynakları ise günlük hayatta tüketilen enerjinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bunlar; kömür, ham petrol, doğal gaz gibi fosil yakıtları ve uranyumdan oluşmaktadır. Bkz. AYDOĞDU, s. 62. Yani insanın iş yapabilme yeteneğinin büyük bir bölümü, kömür, petrol ve doğal gaza bağlanmış durumdadır. Bunların arasında da %39 pay ile petrol başı çekmektedir. Geniş bilgi için

Nükleer güç ile alâkalı kamuoyu endişelerine rağmen, nükleer enerjiye olan ilgi gittikçe artmaktadır. Bu ilginin ve eğilimin en önemli sebepleri ise; küresel ısınma ve enerji arz güvenliğidir³⁴. Gerçekten de, 2011 yılı itibari ile 32 ülkede 439 nükleer santral ticarî olarak faaliyet göstermektedir. Hâlihazırda faaliyet gösteren bu nükleer santraller, dünyanın elektrik ihtiyacının %17'sini karşılamaktadır. Bu nükleer santrallerin yaklaşık 350 tanesi, Türkiye'nin üyesi olduğu OECD ülkelerinde bulunmaktadır³⁵. Bu ülkeler ise, tüm elektrik üretimlerine oranla, ihtiyaçlarının %24'ünü nükleer santrallerden karşılayacak şekilde elektrik sağlamaya devam etmektedirler.

Aşağıda³⁶ açıklanacağı üzere, OECD'ye üye ülkeler arasında nükleer santral kullanımı açısından ilk başta Fransa göze çarpmaktadır. Öyle ki, Fransa enerji ihtiyacının yaklaşık %76'sını nükleer santraller vasıtası ile karşılamaktadır. Dolayısıyla nükleer santrallerin enerji ihtiyacını karşılaması anlamında en yüksek payın, OECD üyeleri arasında Fransa'da olduğu söylenebilir. Ayrıca elektrik ihtiyacının büyük bir bölümü nükleer santraller vasıtası ile karşılandığından Fransa, çevreye karbondioksit salınması açısından, dünyanın en düşük oranda yoğunluğa sahip ülkesidir³⁷.

Elektrik üretiminde birçok sektörün katkısı bulunmaktadır. Dünya genelinde elektrik üretimindeki sektörlerin payları yaklaşık olarak şu şekilde ifade edilebilir:³⁸

% 17 Nükleer Güç Santralleri³⁹

bkz. ALTIN, Vural, Nükleer Santraller, s. 2. İkincil enerji kaynakları; birincil enerji kaynaklarından dönüştürülebilir elektrik ve petrol türleri gibi enerji kaynaklarıdır. Bkz. AYDOĞDU, s. 62.

³⁴Geri kalmış olan ülkeler dünyanın hammadde ambarları olarak da düşünülebilir. Bu takdirde petrolde karşılaşılan sorunların yakın gelecekte diğer sanayi hammaddelerinde de karşılaşılmayacağını herhangi bir garantisi bulunmamaktadır. Ayrıca elektrik üretiminde kullanılan temel kaynakların potansiyelinin eldeki rezervler değerlendirildiğinde gittikçe azaldığı da görülmektedir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. BAYDOĞAN, Nilgün, Endüstriyel ve Ekonomik Gelişimde Nükleer Teknolojinin Erkisi, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, İstanbul 2006, S. 25, s. 41.

³⁵ ASLAN, İ., s. 318.

³⁶ Bkz. &. 3, I, D.

³⁷ TANER, Ahmet Cangüzel, Yeni Nesil Güç Reaktörleri, ÇPD, S. 57, <http://www.caginpolisi.com.tr>, e. t. 02.02.2011.

³⁸ TUĞRUL, Nükleer Enerji, s. 29.

% 65 Termik Santrallar⁴⁰ (Fosil Yakıtlar; Petrol, Kömür, Doğal Gaz vb.)

% 17 Hidroelektrik Santrallar

% 1 Jeotermik Santrallar, Rüzgar Santralları, Güneş Kollektörleri vb.

Enerji, neredeyse bütün faaliyetlerde girdi durumunda olan bir olgudur. Dolayısıyla enerji insan ve toplum hayatı açısından olmazsa olmazların başında gelmektedir. Gün geçtikçe enerji ihtiyacı; nüfus artışı, teknolojik gelişim ve sanayileşme ile birlikte artmaktadır. Bunun yanında en çok ihtiyaç duyulan faaliyet grubu sanayidir. Her ne kadar sanayinin tek girdisi enerji olmasa da, en önemli girdisi enerjidir. Bundan dolayı enerji, gelişmişlik ölçütü olarak kullanılan önemli bir olgudur⁴¹.

Nükleer enerji konusunu sadece atom bombası veya nükleer enerji olarak değerlendirmek hem mantıklı hem de bilimsel değildir. Ayrıca Türkiye gibi kıt kaynaklarını çok çalışarak değerlendirme durumunda olan ülkeler için gerçekçi de olmaz. Nükleer teknolojinin bugün elektrik üretiminde kullanıldığı doğrudur. Ancak bunun yanında nükleer enerji⁴² tıpta teşhis ve tedavi, sanayide kalite kontrol ve ölçüm,

³⁹ Nükleer güç reaktörleri çeşitli açılardan sınıflandırılmaktadır. Bu ayrım hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ASLAN, İ., s. 318- 319.

⁴⁰ Dünyadaki elektrik ihtiyacının büyük bir çoğunluğunu oluşturan termik santrallerin kategorisinde bulunan fosil yakıtlar, biyolojik kökenlidir ve yenilenebilir bir enerji kaynağı değildir. Bundan dolayı fosil yakıtların varlıkları sınırlıdır. Fosil yakıtlar olarak bilinen doğalgaz, petrol ve kömür'ün büyük bir kısmı uluslararası ticarete konu olmaktadır. 2006 yılı itibari ile bilinen rezervlerin yıllık ortalama tüketim hızına oranı, kömür için 185, petrol için 42 ve doğalgaz için ise 62'dir. Bunun yanında tüketim hızının gün geçtikçe artması ve mevcut rezervlere ulaşma sıkıntısı çekilmesi bu sürelerin daha da azalma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Dünya üzerinde birincil enerji kaynakları ile alakalı herhangi bir kıtlık söz konusu değildir. Özellikle yenilenebilir enerji kaynakları içerisinde yer alan güneş'in ışığı ve muazzam enerjisi, enerji ihtiyacının karşılanması noktasında çok büyük önem arz etmektedir. Bu mükemmel enerji, diğer yenilenebilir enerji kaynaklarını ortaya çıkarmaktadır. Bkz. AYDOĞDU, s. 63.

⁴¹ TUĞRUL, Nükleer Enerji, s. 27.

⁴²Nükleer enerjinin kaynakları şu şekilde sıralanabilir; uranyum, toryum, tilyum, plutonyum, lityum, hidrojen. Nükleer enerjinin kaynakları arasında stratejik öneme sahip olan iki tane maden vardır. Bunlardan ilki uranyum, diğeri ise toryum'dur. Bu stratejik madenler sanayi için gerekli, fakat her ülkede bulunmayan madenlerdir. Bu iki madenin stratejik öneme sahip olmasından dolayıdır ki, bunların üretimleri ve coğrafi dağılımlarını net bir şekilde bilmek mümkün değildir. Geniş bilgi için bkz.

besin ve tıbbi ürünlerin dezenfekte edilmesinde, tarım ürünlerinde zararlıların yok edilmesinde, havacılıkta- uzay araştırmalarında ve başka onlarca alanda kullanım imkânına sahiptir⁴³.

III. Nükleer Enerjinin Dünyadaki Kullanımı

Nükleer enerjinin kullanımının yeni olduğu söylenebilir. Bunun yanında nükleer enerjinin teknolojik gelişimi çok hızlıdır. Nükleer enerjinin pek çok kullanım alanları vardır. Bunlardan en önemlisi ise elektrik üretimidir⁴⁴.

Dünya'da ticarî amaçla elektrik enerjisi üreten ilk nükleer santral 1956 Ekim'inde İngiltere'de faaliyete geçmiştir. Adı "Calder Hall-1" olan santralin haricinde bugün 32

TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s. 28. Nükleer enerjinin elde edilmesinde kullanılan en yaygın kaynak ise, uranyumdur. Bkz. KÜLEBİ, s. 174. Uranyum, tabiatta bilinen en ağır metaldir. Ayrıca bu maden, yavaş nötronlarla parçalandığında mükemmel bir enerji ortaya çıkmasına sebep olan U- 235 içermektedir. Uranyuma sahip olma açısından Dünyanın en zengin ülkelerinin başında, ABD, Avustralya ve Kazakistan gelmektedir. Ülkemizde ise uranyumun pek olmadığını ve rezervlerin oldukça az olduğu söylenebilir. Şu an itibari ile dünyada, uranyumdan sonra bilinen en iyi nükleer enerji kaynağı, 1828 yılında keşfedilen toryumdur. Fakat toryumun nükleer enerji elde edilmesi noktasında uranyuma nazaran iki eksi tarafı vardır. Bunlardan ilki, toryum ile elde edilen nükleer enerjinin Maliyeti, uranyum ile elde edilen nükleer enerjinin Maliyetine nazaran çok daha yüksektir. İkincisi ise, toryum ile nükleer enerji elde etmek uranyuma kıyasla daha zor bir teknolojinin varlığını gerekli kılmaktadır. Başka bir deyişle, toryumun nükleer enerji elde edilmesinde kullanılabilmesi için, bazı teknolojik işlemlerden geçirilmesi gerekmektedir. Geniş bilgi için bkz. TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s. 31. Ülkemiz 380.000 ton toryum rezervi ile dünyanın en zengin toryum rezervine sahip ülkesi konumundadır. Ülkemizin sahip olduğu toryum rezervi miktarı, dünyadaki toplam toryum rezervinin %41'ine denk gelmektedir. Ülkemiz her ne kadar nükleer enerji elde edilmesinde büyük önem arz eden toryum rezervlerine sahip olsa da, Maliyetinin pahalı ve üst düzey teknolojiye gerek duyulması, bunların kullanılmasına engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla nükleer enerji elde edilmesi noktasında şu anda uranyum daha ön plândadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 65; TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s. 31. Ancak bunun yanında IV. Nesil Nükleer Santrallerin toryum ile de çalışabileceği belirtilmektedir. Bkz. KÜLEBİ, s. 174.

⁴³ KÜLEBİ, s. 131.

⁴⁴ TUĞRUL, Nükleer Enerji, s. 32.

ülkede nükleer santral bulunmaktadır⁴⁵. İşte bu 32 ülke, nükleer enerjiden yararlanmayı stratejik bir alternatif olarak seçmişlerdir⁴⁶.

1 Temmuz 2011 tarihi itibari ile ve en güncel şekliyle dünya üzerinde faaliyet gösteren nükleer santraller ve bunların buldukları ülkelerde elektrik ihtiyacını ne oranda karşıladıkları şu şekilde sıralanabilir⁴⁷:

	NÜKLEER ELEKTRİK ÜRETİMİ	İşletmedeki Sant.
	%	Adet
ABD	20,2	104
Almanya	28,1	17
Çin	1,9	12
Fransa	75,2	58
Hindistan	2,2	19
İngiltere	17,9	19
İspanya	17,5	8
İsveç	37,4	10
Japonya	29,2	54
Kanada	14,8	18
Güney Kore	34,8	20
Rusya	17,8	32
Ukrayna	48,6	15
Toplam	21.4	439

⁴⁵ Nükleer santraller daha çok elektrik üretiminde kullanıldığından, santrallerin çok büyük bir çoğunluğunun (yaklaşık %95) dünyanın en gelişmiş ülkelerinde olduğu görülmektedir. Bkz. ÖZBAŞ, Emin, Nükleer Santraller ve Çevre İlişkileri, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 117.

⁴⁶ ÖZEMRE/ BAYÜLKEN/ GENÇAY, s.12.

⁴⁷<http://www.world-nuclear.org/info/reactors.html>, e. t. 09.02.2011.

Nükleer santrallere sahip olan ülkelerde nükleer enerji üretiminin tercih edilmesi⁴⁸; emre amadelik⁴⁹ şartını taşıması, sera gazı etkisi olmaması, düşük işletim maliyeti, yüksek kullanım kapasitesi, yakıt fiyatlarının stabilitesi, yoğun enerji üretimi ve santral ömrünün uzun olması⁵⁰ gibi sebeplerle açıklanabilir.

Nükleer santrallerin kontrollü bir şekilde devreden çıkarılması, son zamanlara kadar düşünülmüyordu. Fakat şu anda ise, ömürlerinin nasıl ve ne şekilde uzatılabileceği tartışılmaktadır⁵¹. Bilindiği üzere 2011 yılında Japonya'da meydana gelen nükleer kazadan sonra, Almanya'da nükleer santrallerin kademeli bir şekilde 2022 yılına kadar kapatılması kararı Alman hükümeti tarafından alınmıştı. Alman hükümeti şu anda, bu karardan nasıl vazgeçeceğini araştırıyor.

IV. Nükleer Enerjinin Ülkemizdeki Kullanımı

Günümüzde, enerji gereksiniminin inkâr edilemez ve insan hayatı için vazgeçilmez bir realite olduğu kabul edilmektedir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken, hayatî önemi haiz bir konu da sürdürülebilirlik niteliğinde enerji üretimidir. Bu durum, enerji üretiminde “temiz enerji” kavramını ön plâna çıkarmaktadır. Oysa mevcut enerji üretim faaliyetlerinde bu hususun yerine getirilmesinde sorunlar olduğu bilinmektedir⁵².

⁴⁸ TUĞRUL, Nükleer Enerji, s. 33.

⁴⁹ Emre amadelik, kesintisiz ve güvenilir enerji temin edilmesi manasında kullanılmaktadır. Bu durum ülkeler ve özellikle globalleşen dünya karşısında çok büyük bir önem arz etmektedir. Zira gece gündüz ve mevsimsel farklılık gözetmeksizin, her an ve her yerde enerji ihtiyacını karşılamak önemlidir. Bkz. TUĞRUL, A. Beril, Enerji politikaları İçinde Doğal Gaz, II. Doğal Gaz & Enerji Yönetimi Kongresi Bildiriler Kitabı, TMMOB, MMO, Eylül 2003, S. 331, s. 100 vd.

⁵⁰ Nükleer santrallerin tasarım ömrü genel olarak 60 yıl olarak belirlenmektedir. Bkz. SÖKMEN, Cemal Niyazi, Yeni Nesil Reaktörler: Tasarım Kriterleri, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 60.

⁵¹ Nükleer programların oluşturduğu uluslararası meselelerle alakalı örnekler için bkz. DAYDAY, s. 109.

⁵² TUĞRUL, Temiz enerji, s. 38.

Enerji kaynakları bir hayli çeşitlidir. Ancak, her enerji kaynağının aynı oranda kullanıldığı söylenemez. Farklı enerji kaynaklarının kullanımları veya tercih edilmeleri, değişik sebeplere bağlanabilir⁵³.

Türkiye’de nükleer enerji alanında süregelen çalışmalar aslında 1950’li yıllarda başlamıştır. Özellikle Türkiye Atom Enerjisi Kurumunun 1956 yılında kuruluşundan sonra bu kurum, nükleer enerji üzerine çalışmalara başlamıştır⁵⁴. Yaklaşık 60 yıldır Türkiye’nin gündeminde belli aralıklarla kendisini hissettiren nükleer santralin Türkiye’de kurulması bir türlü mümkün olmamıştır⁵⁵.

Türkiye’de nükleer enerji santralının şu ana kadar kurulamamış⁵⁶ olması bir çok sebebe bağlanabilir⁵⁷. Kişi başına düşen enerji tüketimi değerlendirildiğinde, Türkiye’nin elektrik tüketiminin, dünya genelinden çok daha düşük olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca hem birincil enerjide hem de elektrik enerjisi tüketiminde

⁵³ TUĞRUL, Enerji Politikaları, s. 100 vd. Türkiye’nin elektrik enerjisi kaynaklarının, elektrik üretimindeki yüzdeleri hakkında bilgi için bkz. ÖZGENER, H. Atilla, Mevcut Kaynaklar Kullanılmasına Rağmen 2020’li Yıllarda Türkiye’de Elektrik Enerjisi Açığı Olabilir mi?, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 19; http://www.polatenerji.com/b_enerjisektoru.php.

⁵⁴ Nükleer enerji kavramı Türkiye’nin gündemine ilk kez Türkiye Atom Enerjisi Kurumuna bağlı olarak çalışan Çekmece Nükleer Araştırma ve Eğitim Merkezinde yapılan çalışmalar ile girmiştir. KÜLEBİ, s. 184.

⁵⁵ Türkiye’de nükleer santral kurma teşebbüslerinin kronolojisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KÜLEBİ, s. 185; SAĞDIK, Utku, http://www.dektmk.org.tr/pdf/enerji_kongresi_10/utkusagdik.pdf, e. t. 04.02.2011.

⁵⁶ Türkiye’de hangi tip nükleer santralin kurulacağını TAEK belirleyecektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ASLAN, İ., s. 318.

⁵⁷Devletin yeterli finansmanının olmaması, potansiyel ve yatırım açısından, hidrolik santral gibi su kaynaklarına öncelik verilmiş olması, çok miktardaki düşük kaliteli linyitlerimizin sadece termik santrallerde kullanma zorunluluğunun öne çıkması, petrole dayalı santrallerden vazgeçilmesine rağmen ucuz doğal gaz olanağının ortaya çıkması, Çernobil kazası ile toplumda yayılan radyasyon korkusu ve ilgili kurum olan TEK (bu kurumun adı sonradan değiştirilmiş olup, şu anki adı TEDAŞ’tır) ile TAEK’nun nükleer santral tipi üzerinde görüş ayrılığı gibi sebepler nükleer santralin Türkiye’de kurulamaması ile sonuçlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. SAĞDIK, Utku,

http://www.dektmk.org.tr/pdf/enerji_kongresi_10/utkusagdik.pdf, e. t. 04.02.2011.

Türkiye OECD üyeleri arasında sonuncu sıradadır⁵⁸. Bundan dolayı, ülkemiz her türlü enerji kaynağına ihtiyaç duymaktadır⁵⁹.

Türkiye'nin elinin bir an önce enerji yatırımlarıyla güçlendirilmesi gerekmektedir. Yoksa bugün enerji sektöründe yüzde 70'lerde olan dışa bağımlılık⁶⁰ katlanarak büyüyecektir⁶¹. Ayrıca Türkiye'nin her sene ortalama %10 gibi bir enerji ihtiyacı doğmaktadır⁶². Bu şekilde giderse, Türkiye'nin 2020'li yıllara gelindiğinde çok ciddi enerji krizi ile karşı karşıya kalacağı ileri sürülmektedir⁶³. Alternatif ve en uygun çözüm ise, Türkiye'de enerji ihtiyacının belli bir kısmını karşılayabilecek birkaç tane nükleer santral kurulmasıdır. Bu nükleer santrallerin sistematik ve en hızlı bir şekilde inşa edilmesi gerekmektedir. Ancak böyle yapıldığı takdirde Türkiye'nin 2020'li yıllarda elektrik enerji ihtiyacı ortadan kalkar⁶⁴. Bu durumda nükleer santral Türkiye açısından artık bir ihtiyacın da ötesinde, gereklilik hatta bir mecburiyet haline gelmiştir⁶⁵.

Tükenmekte olan fosil kaynaklara alternatif olarak yeni enerji kaynakları üzerinde durulmalıdır. Böylece artan enerji ihtiyacı diğer kaynaklardan sağlanmalıdır. Linyit hariç fosil enerji kaynaklarından yoksun olan ülkemizde artan enerji ihtiyacının

⁵⁸ ÖZBAŞ, s.113. Bilindiği üzere Türkiye dünyada 18. büyük ekonomidir. Dünyanın ilk 18 ekonomisinden biri olup nükleer teknolojiye sahip olmayan tek ülke maalesef Türkiye'dir. KÜLEBİ, s.130. Karanlıkta kalmamak ve dışa bağımlılığın bu denli olmaması için nükleer santral vasıtası ile nükleer enerji üretimi önemli ve acil bir ihtiyaçtır. Eğer Türkiye'nin ilerlemesi, gelişmesi ve zengin bir ülke olması amaç olursa, nükleer teknoloji alanında Türkiye'nin de çok hızlı bir şekilde uzmanlaşması gerekmektedir. ALNIAK'ın ifadesi ile "Enerjisiz bir toplum karanlıkta kalır. Bkz. ALNIAK, M. Oktay, Kontrol Edilebilen Gücün Yararı, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, İstanbul 2006, S. 25, s. 95.

⁵⁹ TUĞRUL, Enerji Politikaları, s. 100 vd.

⁶⁰ Dünya elektrik talebinin yüzde 17'si nükleer enerjiden karşılanmaktadır. 2030 enerji ihtiyacı tahminlerine göre Türkiye'nin 20 yıl sonraki enerji ihtiyacı yüzde 160 artacak. Doğalgaz ve petrol açısından enerjide dışa bağımlılık yüzde 80'lere dayanacak. Geniş bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 87.

⁶¹ Türkiye'nin dışa bağımlılığının artacağına yönelik öngörülen talep ve üretim miktarları ile alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. TUĞRUL, Nükleer Enerji, s. 34- 35.

⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZGENER, H., s. 20- 21.

⁶³ AYDOĞDU, s. 86.

⁶⁴ ÖZGENER, H., s. 26.

⁶⁵ TUĞRUL, Nükleer Enerji, s. 37; ÖZBAŞ, s. 115.

karşılanmasında nükleer enerji, alternatif enerji kaynaklarından biri durumundadır⁶⁶. Çünkü nükleer enerjinin ömrü, 60 yıl gibi çok uzun bir süredir. Ayrıca, işletme maliyetlerinin çok düşük olması, yakıt fiyatlarındaki değişimlere duyarsız kalabilmesi, çevre dostu ve çağdaş bir enerji kaynağı olması gibi özellikleri, nükleer enerjiyi şu an itibari ile vazgeçilmez kılmaktadır.

Türkiye, hem güvenlik açısından hem de ekonomik açıdan elektrik enerjisi üretimini sağlayabilmek için nükleer santrallere ihtiyaç duymaktadır⁶⁷. Nükleer enerjinin arz güvenliğinin düzenli bir şekilde, uzun vadeli olarak sağlanabilmesi ve en temiz enerji olarak bilinmesi, bu enerjiye olan gerekliliği dile getirmektedir⁶⁸. Ayrıca belirtmek gerekir ki, nükleer santraller, hem istenen büyüklükte enerji üretebilme kabiliyetine sahiptir hem de insanlar tarafından düşünülenin aksine daha güvenli ve temizdir⁶⁹. Bundan dolayıdır ki hem küresel ısınmanın etkilerini daha aza indirmek ve hem de ucuz enerji elde edebilmek için, Türkiye'nin nükleer enerji üretmesi gerekmektedir⁷⁰.

V. Nükleer Enerjinin Avantajları ve Dezavantajları

A. Nükleer Enerjinin Avantajları⁷¹

Nükleer enerjinin sahip olduğu rezerv potansiyeli çok yüksektir. Örneğin sadece bugünkü nükleer enerji rezervlerinin yaklaşık 150 yıl yeteceği hesaplanmıştır⁷². Üretimdeki artışlar enerji tüketiminde de dolaylı olarak yüksek artışlar meydana

⁶⁶TEMURÇİN/ ALIĞAOĞLU, s. 25- 26.

⁶⁷SÖKMEN, s. 63.

⁶⁸ALNIAK, s. 93.

⁶⁹ADALIOĞLU, s. 66.

⁷⁰AYDOĞDU, s. 86; KÜLEBİ, s. 217; ÖZEMRE/ BAYÜLKEN/ GENÇAY, s. 48- 49. Türkiye nükleer enerjiden elektrik üretiminde yararlanmamaktadır. Ancak bunun yanında bu teknolojiye tıpta teşhis ve tedavi amacı ile yararlanmaktadır. Ayrıca endüstride radyografik tahribatsız muayene, seviye ve kalınlık ölçme vb. amaçlarla çok yaygın bir şekilde yararlanılmaktadır. Bkz. BAYDOĞAN, s. 41.

⁷¹Nükleer enerjinin gerekliliği hakkında ayrıntılı bilgi almak için bkz. KÜLEBİ, s. 187 vd.

⁷²TEMURÇİN/ ALIĞAOĞLU, s. 27.

getirmiştir⁷³. Bunun yanında bu artışlar, sınırlı enerji kaynaklarını tükenme noktasına getirmiştir. Ayrıca nükleer enerji, hammadde hacmine nazaran çok yüksek miktarda enerji sağlar. Örneğin 1 kg kömürden 3 kWh üretilirken, 1 kg petrolden 4 kWh üretilmektedir. Buna karşılık, 1 kg uranyumdan 50.000 kWh elektrik enerjisi üretilmektedir. Dolayısıyla nükleer enerjinin diğer yakıtlara nazaran on binlerce kat daha faydalı ve verimli olduğu görülmektedir⁷⁴. Ayrıca hammadde maliyetleri, diğer enerji üreten yakıtlara nazaran çok daha düşüktür⁷⁵.

Nükleer santraller diğer yakıtlara oranla insanlara çok daha az zarar vermektedirler⁷⁶. Normal büyüklükte bir nükleer santralin, çevresinde yaşayan insanlara radyasyon anlamında yüklediği yıllık doz, doğal radyasyona oranla çok daha düşüktür⁷⁷. Gerçekten de nükleer santralin etkisi altında yaşayan bir insanın alacağı radyasyon, röntgen filmi çekilirken alınan radyasyonun yaklaşık ellide biri kadardır. Bununla birlikte tabiatın alınan radyasyon miktarının ise maksimum %1'idir⁷⁸. Ayrıca elektrik üretiminde kullanılan kaynakların hepsi, çevreye CO₂⁷⁹ emisyonu salgılamaktadır. Bunlar arasında en az emisyonu ise nükleer santrallerin salgıladığı bilinmektedir⁸⁰.

⁷³Sanayileşmiş ülkeler Dünya nüfusunun yüzde 25'ini oluşturmaktadır. Ayrıca bu ülkeler dünyadaki mevcut enerjinin yüzde 75'ini tüketmektedirler. Bundan dolayı hali hazırda bulunan ve elektrik üretiminde kullanılan yakıtların rezervleri oldukça azdır. ÇEPEL, s. 177.

⁷⁴ AYDOĞDU, s. 77; TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s. 27.

⁷⁵ TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s. 27; ASLAN, İ., s. 323.

⁷⁶ ASLAN, İ., s. 324.

⁷⁷Ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 80.

⁷⁸KÜLEBİ, s. 160; ÖZEMRE/ BAYÜLKEN/ GENÇAY, s. 15- 16. Amerika Birleşik Devletleri nükleer düzenleme komisyonu çalışmalarına göre, nükleer santraller ile diğer doğal etkenlerin sebep olduğu ortalama ömür kaybı şu şekilde tespit edilmiştir: Kalp hastalığı riski ortalama ömrü 2100 gün, günde bir paket sigara 1.600 gün, 15 kg fazla kilo 900 gün, maden işçiliği 320 gün, grip hastalığına yakalanmak 130 gün, yüksek radyasyonlu yerde çalışmak 12 gün, bütün elektriği nükleer enerjiden elde etmek 1,5 gün, nükleer santrallerin yol açtığı kaza riski ise 18 dakika ortalama ömrü kısaltmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 81- 82; ÖZEMRE/ BAYÜLKEN/ GENÇAY, s.39; KÜLEBİ, s. 165.

⁷⁹ Nükleer enerji üretilmesi sonucunda değişik ülkelerde salınımı engellenen yıllık CO₂ miktarları hakkında bilgi için bkz. ÖZGENER, Bilge, Küresel Isınma ve Nükleer Enerji, Sürdürülebilir Kalkınma İçin Nükleer Enerjinin Önemi, S. 25, İstanbul 2006, s. 126.

⁸⁰ ADALIOĞLU, s. 72.

İnsan yapımı olan her cihazda kaza riski elbette vardır. Ancak nükleer santrallerde alınan önlemler sayesinde kaza riski diğerlerine göre oldukça düşüktür⁸¹. Bu santraller işletmede oldukları sürede sürekli denetim altındadırlar. Bu sebeple nükleer santrallerin çevreye ve insana zarar verebilecek şekilde kaza yapma risk ve ihtimali, günümüzde kullandığımız diğer teknolojik ürünlere göre, yok denecek kadar azdır⁸². Bunun yanında nükleer santrallerin kurulması, santrali kullanan ülkenin dışı olan bağımlılığını azaltacağı gibi, çok güçlü teknolojik kaynağa da sahip olmak anlamına gelmektedir⁸³.

Nükleer santraller çevre açısından temiz olarak nitelendirilebilirler⁸⁴. Küresel ısınmanın oluşumunda ve gelişiminde insan parmağının ciddi bir etkisi bulunmaktadır. Özellikle fosil yakıt kullanımının etkisi çok fazladır⁸⁵. Buna karşılık nükleer santraller diğer yakıtlara oranla hem daha az çevreyi kirletmektedirler, hem de çevreye daha az karbondioksit yaymaktadırlar⁸⁶. Toplumda her ne kadar nükleer santrallerin çevrede oluşturabileceği zarar endişesi had safhada olsa da, nükleer santrallerin çevreci olduğu söylenebilir⁸⁷. Bu konu ile alakalı ABD ve İngiltere’de çalışmalar yapılmış, nükleer santralleri destekleyen sonuçlar elde edilmiştir⁸⁸. Özetle, temiz enerji kullanımı açısından nükleer santrallerin elektrik üretiminde büyük bir alternatif oldukları söylenebilir⁸⁹.

⁸¹ Nükleer santrallerde bulunan güvenlik hakkında ayrıntılı bilgi almak için bkz. ADALIOĞLU, s. 66- 67- 68- 69- 70; KÜLEBİ, s.157 vd.

⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. ÇINAR, Volkan, Türkiye’de Nükleer Enerji, <http://www.elestiri.org/turkiyede-nukleer-enerji/>, e. t. 04.02.2011.

⁸³ ASLAN, İ., s. 325.

⁸⁴ TUĞRUL, Nükleer Enerji, s. 32; ÖZBAŞ, s. 116.

⁸⁵ ALTIN, Nükleer Santraller, s. 12.

⁸⁶ AYDOĞDU, s. 78.

⁸⁷ ÖZEMRE/ BAYÜLKEN/ GENÇAY, s. 32; TUĞRUL, Nükleer Enerji, s. 37.

⁸⁸ TEMURÇİN/ ALİAĞAOĞLU, s. 28. Ayrıca dünyada bulunan nükleer santraller vasıtası ile kaynak israfı önlenmiştir. Nükleer enerji kullanıldığında diğer enerjiler daha az kullanıldığından dolayı, küresel ısınmanın önüne küçük bir katkı ile de olsa geçilmiştir. Bundan dolayı hem çevre açısından hem de insan sağlığı açısından nükleer santrallerin olumlu katkılarının mevcut olduğu söylenebilir. AYDOĞDU, s. 80; KÜLEBİ, s. 159; ÖZEMRE/ BAYÜLKEN/ GENÇAY, s. 24- 25.

⁸⁹ TUĞRUL, Temiz Enerji, s. 41.

Nükleer santrallerin varlığı, bilimsel araştırma merkezlerinin kurulması için hem bir sebep, hem de bir fırsattır. Çünkü nükleer enerji içinde barındırdığı nükleer teknoloji ile donanımlı insan kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca nükleer enerjinin özellikle uzay çalışmalarında çok ciddi bir yerinin olduğu söylenebilir^{90, 91}.

B. Nükleer Enerjinin Dezavantajları

Nükleer enerjinin elde edilmesinde uranyumun büyük bir önemi vardır. Uranyumun elde edilmesi esnasında çok büyük miktarlarda atık madde ortaya çıkmaktadır⁹². Bu atıkların salgıladıkları zehirler, %99'unu ancak 600 yıl sonra kaybolmaktadır⁹³.

Nükleer santrallerin kaza⁹⁴ yapma riski her ne kadar az olsa da, kaza meydana geldiği takdirde ortaya çıkan bilânço oldukça ağırdır. Kuşkusuz nükleer kazalardan en önemlisi Çernobil nükleer santralinde meydana gelenidir⁹⁵. Çernobil nükleer santral felâketi Dünya üzerinde görülmüş en büyük nükleer santral kazasıdır⁹⁶. Kazadan sonraki bir ay içinde çevreye yayılan radyoaktif kirlilik, o güne kadar patlatılan tüm atom bombalarından, nükleer santrallerden ve uranyum madenlerinden tabii veya kaza

⁹⁰ DERMAN, Ethem, Uzayda Nükleer Enerji, BTD, Ağustos 1984, S. 201, s. 29.

⁹¹ Ayrıca nükleer enerji ile nükleer silâh birbirine karıştırılmaktadır. Nükleer enerji, nükleer silâh demek değildir. Hatta nükleer silâh üretmek, nükleer enerji üretmeye nazaran daha zor bir iştir. Dolayısıyla nükleer santraller içerisinde nükleer silâh üretilmesi mümkün olmadığı gibi, nükleer silâh üretmek için nükleer santrale ihtiyaç yoktur. Geniş bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 75; KÜLEBİ, s. 208 vd.; TEMURÇİN/ ALIĞAOĞLU, s. 27.

⁹² ASLAN, İ., s. 326.

⁹³ TEMURÇİN/ ALIĞAOĞLU, s. 28.

⁹⁴ Nükleer kazalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KÜLEBİ, s. 162 vd.

⁹⁵ ALNIAK, s. 94. Çernobil nükleer felâketi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. SARAÇOĞLU, Gamze Varol, Son Yirmi Yılda Çernobil Nükleer Kazası Sonrası Dünyada Yaşananlar, Çernobil Nükleer Kazası Sonrasında Türkiye'de Kanser, TTBY, Ankara 2006, S. 1, s. 12- 14.

⁹⁶ Türkiye üzerindeki olumsuz etkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TÜRKKAN, Alpaslan, Çernobil Nükleer Kazasının Türkiye'ye Etkisi, Çernobil Nükleer Kazası Sonrasında Türkiye'de Kanser, TTBY, Ankara 2006, S. 1, s. 51.

ile salınan tüm radyasyondan daha fazladır⁹⁷. Diğer taraftan nükleer santraller herhangi bir kazaya uğradıkları takdirde toplumların ve ülkelerin bundan nasıl etkileneceği konusunda görüş birliği yoktur. Bundan dolayıdır ki, Çernobil nükleer santral kazasının sonuçları, nükleer kaza sonrası oluşabilecek olumsuzlukları kestirebilmek açısından önem taşımaktadır⁹⁸. Bugüne kadar dünyada birçok nükleer endüstri⁹⁹ kazası yaşanmıştır. Ancak Çernobil nükleer santral kazasının dünya gündemine bu boyutu ile oturması ilk nükleer kaza¹⁰⁰ olmasından değil, yol açtığı felâketin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Türkiye’de nükleer santral bulunmaması sebebiyle nükleer santral kaynaklı kaza olmamıştır¹⁰¹. Fakat radyoaktif salınımına sebep olan kazalar yaşanmıştır. Ayrıca 2011 yılı mart ayında Japonya’da tsunami felâketinin ardından Fukuşima nükleer santralinde meydana gelen kazanın sonuçlarının tam anlamı ile netleştiğini söylemek çok zordur. Ancak santralin çevresinde yaşayan yüz binlerce kişinin evini tahliye etmek mecburiyetinde kalmasının yanında, Japonya dışında yaşayan milyarlarca insanın radyasyon yayılma tehdidi ve psikolojisi altında olduğu söylenebilir. Radyasyonun etkilerinin uzun sürede ortaya çıktığı gerçeği düşünüldüğünde, Fukuşima nükleer santralinde gerçekleşen felâketin sonuçlarının zaman içerisinde daha iyi bir şekilde görüleceği söylenebilir.

⁹⁷ TÜRKKAN, s. 45.

⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. SARAÇOĞLU, s. 12- 14.

⁹⁹ Nükleer endüstrinin beraberinde getireceği etkilerle alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. BAYDOĞAN, s. 44.

¹⁰⁰ Günümüze kadar yaşanmış başlıca önemli nükleer santral kazalarını hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BAKIŞ, Özgür, <http://www.gezegemimiz.com/NewsDetail.asp?idHaber=165&KategoriAdi=Nü>, e. t. 05.02.2011.

¹⁰¹ Türkiye Çernobil’den etkilenen bir ülke olduğundan dolayı, nükleer santraller konusunda halkın tepkisinin olduğu söylenebilir. ASLAN, İ., s. 324.

&3. NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKÎ SORUMLULUĞU KONUSUNDA MUKAYESELİ HUKUKTA DURUM VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

I. Mukayeseli Hukukta Durum¹⁰²

A. Amerikan Hukukunda

ABD' nde¹⁰³ 2011 yılı itibariyle 104 adet nükleer santral bulunmaktadır. Bu ülke enerji ihtiyacının yaklaşık %21'ini nükleer santraller vasıtası ile karşılamaktadır. ABD'nde nükleer santral işletenin sorumluluğu, tipik bir tehlike sorumluluğu şeklinde düzenlenmiştir. Bundan dolayı işletenin kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulması söz konusu değildir¹⁰⁴. Amerikan hukuk sisteminde yapılan bu düzenleme, ilk ve aynı durumda bulunan diğer nükleer santral işleten ülkeler için kaynak niteliği

¹⁰² Nükleer hukuk, nükleer santrale sahip olan her ülkenin hukuk sisteminde ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş değildir. Bazı hukuk sistemlerinde ayrıntılı düzenleme yapılmış iken, diğer bazı hukuk sistemlerinde, ülkemizde olduğu gibi, Paris Sözleşmesine atıf yapılaraktan sorumluluğun Paris Sözleşmesine göre belirlenmesi hükme bağlanmıştır. Nükleer santral işletilmesinden kaynaklanan zararların tazmininin ve sorumluların belirlenmesinin hangi şart, usul ve esaslara göre tayin edildiği hususu ile alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 180- 199; KOCAOĞLU, Necip Kağan, Nükleer Tesis İşletenin Hukukî Sorumluluğu, Karşılaştırmalı ve Uluslararası Özel Hukuk Analizi, ABDER, S. 2010/ 2, s. 36- 54.

¹⁰³ Amerikan hukukunda nükleer santral işletilmesi sırasında meydana gelen nükleer kazalardan doğan zararlardan sorumluluk hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 179 -180; KOCAOĞLU, s. 44- 51.

¹⁰⁴ Nükleer kaza meydana geldiği takdirde, sorumlular eyalet hukukuna dayanan şu hukukî savunmaları ileriye sürerek sorumluluktan kurtulabileceklerdir:

- 1) Ortak kusur,
- 2) Riski üzerine alma,
- 3) Kamuya yararlı kuruluş veya devletin bağımsızlığı,
- 4) Umulmadık hal,
- 5) Süresi üç seneden az olan zamanaşımı.

Nükleer santralde meydana gelen kazadan sorumlulukta, sorumluların sorumlulukları bu hükümler ile daraltılmıştır. Dolayısıyla bu durum mağdurlar için ciddi bir dezavantaj idi. Bu kanunun değiştirilmesine ilişkin 1966 yılında kabul edilen Price Anderson Act ile nükleer hukukî sorumluluğun kapsamı olağanüstü nükleer kazalar (extraordinary nuclear occurrence- ENO) şeklinde genişletilmiştir. Bunun sonucu olarak sorumluluk, kusursuz sorumluluğa yaklaşmaktadır. Geniş bilgi için bkz. KOCAOĞLU, s. 47.

taşımaktadır. Bu niteliği itibari ile ABD'deki bu düzenleme, hem Paris ve Viyana Sözleşmelerini hem de ülkelerin iç hukuk sistemlerini etkilemiştir.

Nükleer zararların tazmini konusunda hukukî sorumluluk düzenlemeleri, Dünya'da ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmıştır. Gerçekten de ABD'nde, nükleer zararlar dolayısıyla sorumluluk konusu, 1954 yılında Atom Enerjisi Kanunu (Atomic Energy Act) ile gündeme gelmiştir. ATEK, daha sonradan 1957 yılında kabul edilen Price Anderson Kanunu (Price Anderson Act)¹⁰⁵ ile değişikliklere uğramıştır¹⁰⁶. Kanunun son haline göre, nükleer santral işletilmesi sırasında ortaya çıkan kazadan sorumluluk, sivil amaçlı nükleer santral işletenine aittir. Ayrıca Kanunda nükleer santral işletenin bu sorumluluğunu sigorta ettirmesi zorunlu kılınmıştır. Bahsedilen kanuna göre sorumluluk sınırlı olup, sorumluluğun üst miktarı 700 milyon ABD Doları olarak belirlenmiştir. Bunun 200 milyon Dolara kadar olan kısmı sigorta şirketi tarafından karşılanmalıdır. Bu miktarın üstündeki zarar, Devlet tarafından tazmin edilmektedir

B. Kanada Hukukunda

Kanada 18 nükleer santrale sahiptir. Bu ülke elektrik ihtiyacının yaklaşık % 15'ini sahip olduğu nükleer santraller vasıtası ile karşılamaktadır¹⁰⁷. Sahip olduğu nükleer santraller göz önünde bulundurulduğunda, Kanada'nın olgunlaşmış bir nükleer gücü olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır¹⁰⁸.

Kanada, Paris ve Viyana Sözleşmelerine taraf değildir. Bunun yanında 1970 yılında Kanada'da kabul edilen Nükleer Sorumluluk Kanununun, bu sözleşmelerle aynı

¹⁰⁵ Bu kanun 1957 yılında yürürlüğe girmiştir. Ayrıca yürürlüğe girdikten sonra bir çok defa değişikliğe uğramıştır. ATEK'un devamı olarak yürürlüğe giren bu kanun, "Price Anderson Kanunu" olarak bilinmektedir. Bu kanun hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.ans.org/pi/ps/docs/ps54-bi.pdf>, e. t. 26. 6. 2011.

¹⁰⁶ KOCAOĞLU, s. 44.

¹⁰⁷ <http://www.world-nuclear.org/info/reactors.html>, 09.02.2011.

¹⁰⁸ Adı geçen hukuk sisteminde nükleer hukukî sorumluluk alanındaki ilk düzenleme, 1946 yılında kabul edilen Atom Enerjisi Kontrol Kanunu (Atomic Energy Control Act) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bkz. KOCAOĞLU, s. 52.

prensipeler üzerine inşa edildiği görülmektedir. Kanada Nükleer Sorumluluk Kanununda işletenin kusursuz ve sınırlı olarak sorumluluğu öngörülmektedir¹⁰⁹.

C. Japon Hukukunda

Japonya, toplum olarak radyasyonun olumsuz sonuçlarını 64 yıldır yaşamakta olan bir ülkedir¹¹⁰. Bunun yanında 2011 yılının mart ayında gerçekleşen tsunami felâketinin ardından nükleer santrallerde meydana gelen patlamalar, Japon halkının eski korku ve endişelerini yeniden canlandırmıştır¹¹¹.

Japonya'da 2011 yılı itibariyle 54 adet nükleer santral bulunmaktadır. Bu santraller, ülke genelindeki elektrik ihtiyacının yaklaşık %30'unu karşılamaktadır. Bu oran azımsanamayacak kadar yüksektir. Çünkü bahsedilen oran, nükleer santrallerin çalışmaması veya zarar görmesi halinde, ülkenin elektriksiz kalma riskini de barındırmaktadır.

Japonya'da yürürlükte bulunan Nükleer Zararlardan Sorumluluk Kanunu (Nuclear Liability Law For Damages), nükleer santral işletilmesinden doğan zarardan, işleteni sorumlu tutmaktadır. Bu kanun uyarınca işleten, olağanüstü karakterde tamamıyla öngörülemeyecek derecede ve yıkıcı olan tabiat olayları sonucu oluşan zararlardan sorumlu değildir. Yani olağanüstü tabii afetlerin varlığı halinde zarar verici eylem ile zarar arasında illiyet bağı kalktığından, sorumluluk söz konusu olmaz. Bu gibi hallerde zararın artmasını önlemek ve mağdurların zararını tazmin etmek, Devletin sorumluluğundadır. Görüldüğü üzere Japonya, Paris Sözleşmesine taraf olmamasına rağmen, mevzuatını bu Sözleşmedeki nükleer santral işletenin kusursuz sorumluluğuna göre belirlemiştir. Bundan dolayı işletenin sorumluluğunun Paris Sözleşmesine uyumlu

¹⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. KOCAOĞLU, s. 52- 53.

¹¹⁰ KOCAOĞLU, s. 36.

¹¹¹ Şu anda Japonya'da gerçekleşen nükleer santral felâketin kısa vadeli en ciddi olumsuz sonucu, elektrik ihtiyacının karşılanmamasıdır. Buna bağlı olarak zaten evsiz kalmış olan insanların soğukta donarak ölmeye mahkûm edilmiş olması, Japonya'da nükleer enerjiye bağlı ciddi bir felâketin habercisi olmaktadır. Gerçekleşen nükleer felâketin, Nagazaki felâketinden onlarca kat daha fazla olumsuz etkilerinin olduğu söylenmektedir. Bkz.

<http://www.trt.net.tr/haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=348af04ce597460ea3b9c2bae4ad7d6d>, e. t. 22. 03. 2011.

hale getirildiği söylenebilir. Ayrıca Japon iç hukukunda nükleer zararlara ilişkin herhangi bir zamanaşımı öngörülmediğinden, genel zamanaşımı süreleri nükleer zararlara da uygulanır. Bunun sonucunda işletenin sorumluluğu, mağdurların zararı ve sorumlu işleteni öğrendikleri tarihten itibaren 3 yıl, fakat her halükârda 20 yıl geçtikten sonra zamanaşımına uğrar¹¹².

D. Fransız Hukukunda

Fransa'da 58¹¹³ nükleer santral bulunmaktadır. Bu ülke elektrik ihtiyacının yaklaşık % 76'sını bu santrallerden karşılamaktadır. Diğer taraftan Fransa, çevreye karbondioksit salınım açısından Dünyanın en düşük oranına sahip olan ülkesidir¹¹⁴. Bundan dolayı çevreciler tarafından örnek olarak gösterilmektedir. Ayrıca Fransa, Dünyada nükleer enerji üretiminde, ABD'nden sonra ikinci sırada yer almaktadır¹¹⁵.

Fransız hukuk sisteminde de Paris Sözleşmesinin doğrudan uygulanması prensibi kabul edilmiştir. Ayrıca iç hukukta da konu ile ilgili düzenleme yapılmıştır¹¹⁶. Bu düzenleme Paris Sözleşmesinden farklı bazı hükümler içermektedir. Bu farklılık ise, hem malî yönden hem de zamanaşımı anlamında kendisini göstermektedir. Gerçekten de malî yönden Fransa'da sigortacının 600 milyon Fransız Frangına kadar sorumluluğu, bu sınırın aşılması halinde ise 175 milyon SDR¹¹⁷'ye kadar Devletin sorumluluğu öngörülmüştür. Tazminat talepleri, zararın ve tazminat yükümlüsünün öğrenildiği tarihten itibaren 3 yıl geçtikten sonra zamanaşımına uğrar. Her durumda zarar verici olayın üzerinden 10 yıl geçmesi halinde tazminat talebi sona erer. Eğer bu zarar

¹¹² KOCAOĞLU, s. 38.

¹¹³ <http://www.world-nuclear.org/info/reactors.html>, 20. 3. 2011.

¹¹⁴ TANER, Ahmet Cangüzel, Yeni Nesil Güç Reaktörleri, ÇPD, S. 57, <http://www.caginpolisi.com.tr>, e. t. 2. 2. 2011.

¹¹⁵ KOCAOĞLU, s. 43.

¹¹⁶ Adı geçen ülkede nükleer hukukî sorumluluk düzenlemeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KOCAOĞLU, s. 43.

¹¹⁷ SDR, uluslararası para birimidir. 1 SDR= 1,4 Dolar.

Fransa'da meydana gelmişse, 10 yıldan sonraki 5 yıl için (toplamda 15 yıl) Devletin sorumluluğu öngörülmüştür¹¹⁸.

Alman ve İsviçre hukuklarında bulunan zamanaşımına ilişkin kaideler ile Fransa'nın elektrik ihtiyacının %76'sını nükleer santraller vasıtası ile karşıladığı düşünüldüğünde, zamanaşımı ile alâkalı Fransa'da bulunan düzenlemelerin yetersiz ve zarar görenleri tatmin etmekten çok uzak olduğu sonucu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

E. Alman Hukukunda

Almanya 17 adet nükleer santrale sahip bulunmaktadır. Almanya, ülke genelindeki enerji ihtiyacının yaklaşık %28'ini nükleer enerjiden karşılamaktadır. Almanya, nükleer santrale sahip olan diğer ülkelere nazaran daha pahalı nükleer enerji kullanmakla birlikte, santrallerinin de daha güvenli bir şekilde inşa edildiği bilinmektedir¹¹⁹. Almanya'da, kısaca Atom Kanunu adı verilen düzenleme, 1959 yılında kabul edilmiştir¹²⁰.

Alman hukukunda nükleer santral işletilmesinden kaynaklanan zararlar hususunda, sorumluluğun Paris Sözleşmesi çerçevesinde belirleneceği hükme bağlanmıştır¹²¹. Paris Sözleşmesinin Alman hukukunda doğrudan uygulanabilirliğinin yanında, iç hukukta nükleer sorumluluğu ağırlaştırıcı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerde nükleer santral işletenin malî sorumluluğu sınırsız kabul edilmiştir¹²². Buna karşılık sigortacının sorumluluğu ise sınırlıdır. Ayrıca Paris Sözleşmesinin 9.

¹¹⁸ AYDOĞDU, s. 195; Fransız hukukunda nükleer kazadan kaynaklanan zararlardan malî sorumluluk hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KOCAOĞLU, s. 44.

¹¹⁹ AYDOĞDU, s. 191.

¹²⁰ Kısaca "Atom Kanunu" (Atomgesetz) olarak ifade edilen Kanun'un tam adı "Nükleer Enerjinin Barışçıl Kullanımı ve Tehlikelerine Karşı Korunma Kanunu" (Gesetz über die friedliche Verwendung der Kernenergie und den Schutz gegen ihre Gefahren)'dur. Kanunun tam metni için ayrıca bkz. www.juris.de, e. t. 27. 06. 2011. Ayrıca Alman hükümeti ile nükleer santral işletenleri arasında "Ticari Elektrik Üretimi İçin Nükleer Enerji Kullanımının Yapısal Tasfiyesi Hakkında Kanun" (Gesetz zur geordneten Beendigung der Kernenergienutzung zur Gewerblichen Erzeugung von Elektrizität) kabul edilmiştir. Bkz. KOCAOĞLU, s. 39.

¹²¹ KOCAOĞLU, s. 39.

¹²² AYDOĞDU, s. 191, KOCAOĞLU, s. 40.

maddesinde sorumluluktan kurtuluş sebepleri olarak öngörülen haller, Almanya'da kabul edilmemiştir¹²³.

Almanya'da nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğunu düzenleyen Atom Kanunu, izin prensibi üzerine inşa edilmiştir. Yani nükleer enerji ve radyoizotop kullanımı alanındaki bütün faaliyetler, izin alınmadıkça yasaktır. Bu iznin verilmesi için ön şart konulmuştur. Bu ön şart ise, ortaya çıkması muhtemel olan nükleer zarar için tazminat taleplerini karşılayacak malî güvencenin sağlanmasıdır¹²⁴.

Almanya'da bulunan bir nükleer santral, yabancı bir ülkeye zarar verirse, nükleer santral işletenin sorumluluğu, bu yabancı ülkede belirtilen sınırlamalara göre belirlenir. Bunun yanında 1986 yılında gerçekleşen Çernobil veya 2011 yılında Japonya'da gerçekleşen nükleer santral felâketlerinden dolayı bir Alman zarar görür ve bu zararını yabancı ülkeden tazmin ve talep edemezse, Alman Devletinin bu zarardan AK'na göre 2. 5 milyar Euro'ya kadar sorumluluğu öngörülmüştür. (m. 34- 36)

Alman hukukunda tazminat talepleri, zararın ve tazminat yükümlüsünün öğrenildiği tarihten itibaren 3 yıl geçtikten sonra zamanaşımına uğrar. Bunun yanında zarar verici olayın üzerinden 30 yıl geçmesi halinde tazminat talebi sona ermektedir. Dolayısıyla Paris Sözleşmesinde belirlenmiş olan 10 yıllık genel zamanaşımı süresi, Alman hukukunda 30 yıla çıkartılmıştır¹²⁵.

F. İsviçre Hukukunda¹²⁶

İsviçre 5 adet nükleer santrale sahiptir. Bu ülke enerji ihtiyacının %40'ını nükleer enerjiden karşılamaktadır. Bu sebeple, adı geçen ülkede nükleer santral işletenin sorumluluğunun belirlenmesi hususunda çok önemli çalışmalar bulunmaktadır¹²⁷. Bu

¹²³ AYDOĞDU, s. 192- 193.

¹²⁴ KOCAOĞLU, s. 39.

¹²⁵ AYDOĞDU, s. 194.

¹²⁶ AYDOĞDU, s. 180 vd.

¹²⁷ Nükleer sorumluluk alanındaki temel Kanun "Atom Enerjisinin Barışçı Kullanılmasına ve Radyasyona Karşı Korunmaya İlişkin Federal Kanun" (Bundesgesetz über die friedliche Verwendung der Atomenergie und den Strahlenschutz)'dur. Bu Kanunun sorumluluk hukukuna ilişkin hükümleri "Nükleer Sorumluluk Kanunu" (Kernenergie Haftpflicht Gesetz- KHG) ile yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun sonrasında "Nükleer Sorumluluk Tüzüğü" (Kernenergie Haftpflicht Verordnung- KHV) yayımlanmıştır.

çalışmaların yanında nükleer santral işletenin sorumluluğunun, kural olarak Paris Sözleşmesine göre belirleneceği hükme bağlanmıştır. Paris Sözleşmesi esas alındığından, İsviçre Hukukunda nükleer santral işletilmesinden kaynaklanan kazalardan sorumluluk, kusursuz¹²⁸ ve tehlike esasına dayanan işletme sorumluluğu olarak kabul edilmiştir¹²⁹.

İsviçre, nükleer kazalardan doğabilecek tehlikelerin farkına erken varan ülkelerden birisidir. Gerçekten de, bu ülkede 1959 yılında Atom Kanunu (Atomgesetz) kabul edilmiştir¹³⁰. Bu düzenleme öncesinde, nükleer sorumluluk İsviçre Borçlar Kanunu'nun genel hükümlerine göre belirlenmekteydi¹³¹. Atom Kanunu'nun dördüncü bölümü, bugün dünya üzerinde nükleer sorumluluk hukukunun temelini oluşturan "sorumluluk ve sigorta" başlığını taşımaktaydı. Bu düzenlemede, işletme sahibinin kusuru olmaksızın ve tehlike esasına göre sorumlu tutulması, sorumluluğun sadece işletme sahibine yükletilmesi ve bundan dolayı santrale yabancı olan üçüncü kişilerin zararın oluşumunda katkıları olsa dahi, işletme sahibinin asıl sorumlu olması hüküm altına alınmıştır¹³².

İsviçre hukuk sisteminde nükleer kazalardan doğan sorumluluk, sadece patlama ile meydana gelen nükleer kaza olgusuna bağlanmamıştır. Bunun yanında Paris Sözleşmesindeki anlamı ile nükleer kaza ve nükleer zarar kavramlarına dayanılmıştır.

Bkz. AYDOĞDU, s. 182. Ayrıca 1983 yılında "Nükleer Medenî Sorumluluk Kanunu" (Loi sur la responsabilité civile en matière nucléaire) kabul edilmiştir. Bkz. KOCAOĞLU, s. 42.

¹²⁸ Bu ülkede nükleer santral işletenleri, muhtemel bir nükleer kaza neticesinde ortaya çıkabilecek zararlara yönelik sigorta yaptırmak veya eşit malî güvence getirmek zorundadır. Bunun yanında özellikle 11 Eylül'den sonra, terör saldırıları güvence kapsamından çıkarılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. KOCAOĞLU, s. 42.

¹²⁹ AYDOĞDU, s. 183.

¹³⁰ Kısaca "Atom Kanunu" (Atomgesetz) adı verilen Kanunun tam adı "Atom Enerjisinin Barışçı Kullanılmasına ve Radyasyona Karşı Korunmaya İlişkin Federal Kanun" (Bundesgesetz über die friedliche Verwendung der Atomenergie und den Strahlenschutz) şeklindedir. Bu Kanun, 1983 yılında "Nükleer Medenî Sorumluluk Kanunu" (Loi sur la responsabilité civile en matière nucléaire) ile değişikliğe uğramıştır. KOCAOĞLU, s. 42.

¹³¹ KOCAOĞLU, s. 41.

¹³² AYDOĞDU, s. 181.

Yani etkileri çok uzunca bir süre sonra ortaya çıksa bile, nükleer santral işletilmesi sırasında bir zararın meydana gelmesi yeterli görülmüştür¹³³.

Nükleer sorumluluk alanında, neredeyse bütün hukuk sistemlerinde olduğu gibi, İsviçre hukukunda da, hem miktar hem de zamanaşımı bakımından sınırlı sorumluluk öngörülmüştür. Miktar bakımından nükleer santral işleteni, 330 milyon İsviçre Frangına kadar zorunlu sigorta yaptırmakla yükümlü kılınmıştır. Bu sınır ile 1 milyar 100 milyon İsviçre Frangına kadar olan zararlardan ise Devletin sorumlu olacağı hükme bağlanmıştır¹³⁴.

Paris Sözleşmesinde genel zamanaşımı, kural olarak on yıl olmakla birlikte, ülkelere iç hukuklarında bu süreyi uzatabilme yetkisi tanınmıştır. Sözleşmenin verdiği yetkiye dayanarak İsviçre Atom Kanunu'nda bu süre 3- 30 yıl şeklinde belirlenmiştir (m. 10 KHG). Buna göre tazminat talepleri, zararın ve tazminat yükümlüsünün öğrenildiği tarihten itibaren 3 yıl, fakat her halükârda 30 yıl geçtikten sonra zamanaşımına uğrar.

AK'nun 10. maddesi zamanaşımı sürelerini belirlerken, geç zararların bu sürelerden hariç olduğunu da belirlemiştir. Buna göre, genel kural olarak zarar verici olayın üzerinden 30 yıl geçmesi halinde, tazminat talebi sona ermesine rağmen, zarar verici olayın etkileri devam etmekteyse, zamanaşımı süresi olan 30 yıl, zarar verici etkinin ortadan kalktığı tarihten itibaren işlemeye başlar. Zira bu düzenlemenin, etkilerinin uzun süre sonra ortaya çıktığı bilinen radyasyon kaynaklı kanser hastalıkları için yapıldığı ileri sürülmektedir¹³⁵. Ayrıca 30 yılı aşan zararlar için Devletin sorumluluğu öngörülmüştür. Bunun yanında zarar görenin ağır kusuru varsa veya zarar gören zarara kasten sebebiyet vermişse, Devletin sorumluluğu her somut olayda ayrı bir şekilde tayin edilmek üzere, azaltılabilir veya tamamen kaldırılabilir.

¹³³ AYDOĞDU, s. 183.

¹³⁴ AYDOĞDU, s. 185; KOCAOĞLU, s. 42.

¹³⁵ AYDOĞDU, s. 189.

II. Nükleer Santral İşletenin Hukukî Sorumluluğuna İlişkin Uluslararası Sözleşmeler

A. Genel Olarak

Nükleer enerji alanında ortaya çıkan zararların kim tarafından ve ne şekilde tazmin edileceği hususu, hukuk alanında genel hükümlere bırakılmamıştır. Çünkü genel hukuk kuralları uygulandığı takdirde, nükleer kaza sonrasında ortaya pek çok sorumlu çıkabilecektir. Ayrıca nükleer kazadan dolayı zarara uğrayanlar, zararlarının tazmini noktasında sorumlulara başvurmakta büyük sorunlar yaşayabileceklerdir. Bundan dolayı, nükleer hukukî sorumluluk alanında özel düzenlemeler ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır¹³⁶.

Nükleer faaliyet alanında yüksek güvenlik standardı öngörülmektedir. Nükleer santrallerin güvenliği her ne kadar yüksek seviyede olsa da, bu durum nükleer bir kazanın olmayacağı anlamına gelmez. Özellikle 1986 yılında yaşanan Çernobil kazası, genel olarak insanların eski korku ve endişelerini yeniden canlandırmıştır. Bundan dolayı uluslararası hukukta nükleer santral işletilmesinden kaynaklanan zararlar için tazmin yükümlülüğü öngörülmektedir.

Nükleer santral işletilmesinden kaynaklanan kazaların en aza indirilmesi için Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından temel standartlar belirlenmiştir. Bu temel standartlar teknik ve bilimsel kurallar içermektedir. Bu kurallar her ne kadar tavsiye niteliğinde olsa da, ülkeler açısından rehber niteliğinde olup, genelde uyulan kurallardır. Nükleer enerji ile ilgili uluslararası alanda kabul edilmiş olan temel ilke ve prensipleri; radyasyon güvenliği prensibi, hukukî sorumluluk prensibi, tesislerin işletme ruhsatı prensibi, sürekli kontrol prensibi, tazminat prensibi, devamlılık prensibi, ulusal kuruluşlardan bağımsızlık prensibi, şeffaflık prensibi, uluslararası işbirliği prensibi, bilgi edinme hakkı prensibi şeklinde sıralamak mümkündür¹³⁷.

Türkiye Cumhuriyeti nükleer enerji hukuku ile alâkalı pek çok anlaşmaya taraftır¹³⁸. Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası anlaşmalar genellikle zorunlu sigortalar

¹³⁶ KOCAOĞLU, s. 72.

¹³⁷ AYDOĞDU, s.166; Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KOCAOĞLU, s. 35- 36.

¹³⁸ KOCAOĞLU, s. 55.

öngörmektedirler. Özellikle inceleme konumuz olan nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğunda zorunlu sigorta öngörülmesi, hem zararların daha kolay karşılanmasını hem de uyuşmazlık çıkması halinde bunun kısa yoldan çözümlenmesini sağlamaktadır. Ayrıca nükleer santral işletenlerin kurmuş oldukları sandık (İşletenlerin Havuzu-Operators' Pool) aracılığıyla nükleer kazadan zarar gören mağdurların alabilecekleri tazminat miktarı da artmaktadır¹³⁹.

Nükleer santral işletenin sorumluluğunu düzenleyen uluslararası anlaşmaların asıl amacı, zararların tazminini düzenlemenin yanında, kazaları önlemektir. Çünkü nükleer santralin varlığı başlı başına, bulunduğu ülke için, hatta bütün dünya için potansiyel bir tehlikedir. Yani faydaları sayılamayacak kadar çok olan bu tesislerin, kazanın gerçekleşmesi halinde verebilecekleri zararlar da o derece yüksektir¹⁴⁰. Bundan dolayı uluslararası anlaşmalar, nükleer santralde hem gerçekleşebilecek kazaların önlenmesini hem de kaza vuku bulduğu takdirde ortaya çıkan zararların tazmin edilmesine ilişkin kurallar öngörmektedir. Sonuç itibari ile nükleer enerjinin barışçı kullanımı uluslararası anlaşmalar eli ile düzen altına alınmıştır¹⁴¹.

Nükleer enerji ile alakalı Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası çok taraflı anlaşmalar şu şekilde sıralanabilir: Nükleer Silâhların Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Antlaşma, Türkiye ile UAEA arasında NPT Antlaşmasına İlişkin Olarak Güvenlik Denetimi Uygulanmasına Dair Antlaşma, Türkiye ile UAEA Arasında NPT Antlaşmasına İlişkin Olarak Güvenlik Denetimi Uygulanmasına Dair Anlaşmaya Ek Protokol, Nükleer Maddelerin Fiziksel Korunması Hakkında Sözleşme, Nükleer Kaza veya Radyolojik Acil Hallerde Yardımlaşma Sözleşmesi, Nükleer Kaza Halinde Erken Bildirim Sözleşmesi, Nükleer Güvenlik Sözleşmesi, Nükleer Denemelerin Yasaklanması Antlaşması, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukukî Sorumluluğa ilişkin Paris Sözleşmesi, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukukî Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesini Yenileyen 1964 Ek Protokolü, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukukî Sorumluluğa ilişkin Paris Sözleşmesini

¹³⁹ KOCAOĞLU, s. 70.

¹⁴⁰ GÜNEYSU, Gülin, Nükleer Reaktörlerin Yol Açtığı Zararlardan Doğan Hukukî Sorumluluk, AÜHFD, C. 41, S. 1, s. 207.

¹⁴¹ AYDOĞDU, s.167.

Yenileyen 1982 Ek Protokolü, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukukî Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesini Yenileyen 2004 Protokolü, Paris ve Viyana Sözleşmelerinin Uygulanmasına İlişkin Ortak Protokol¹⁴².

Nükleer enerji ile alakalı sayılan çok taraflı sözleşmeler; nükleer alandaki güvenlik önlemlerine, bu alanda uluslararası örgütlerin kurulmasına, nükleer kazalara ve kaza sonrası uluslararası yardımlaşmaya ilişkindir. Bu sözleşmeler ayrıca nükleer atık sorunu, çevre koruması ve nükleer kaza sonrası hukukî sorumluluk hakkında hükümler içermektedir¹⁴³.

Bugün için nükleer zararların tazmin edilmesine yönelik özel bir sistem kurma çabaları bulunmaktadır. Bu çalışmalar hem yerelde hem de uluslararası düzeyde devam etmektedir. Devletler, uluslararası düzeyde pek çok sözleşmeye taraf olmalarının yanında, kendi iç hukuklarında da nükleer enerji alanında çalışma ve düzenlemeler yapmaktadırlar. Geleneksel zarar kavramına adeta meydan okuyan nükleer zararlar söz konusu olduğu takdirde, sorumluluk sigortaları da amaçlarını ifa edememektedirler. Zira bu durum kapsamlı bir sorumluluk sisteminin geliştirilmesini gerekli kılmaktadır¹⁴⁴. Nükleer zararların tazmin edilmesine ilişkin uluslararası sözleşmelerin getirmiş oldukları sistemin ilkeleri genel hatları ile şu şekilde sayılabilir.

- Kusursuz Sorumluluk.
- Sadece nükleer santral işletenin sorumluluğa tabi olması.
- Sorumluluğun zaman ve miktar olarak sınırlandırılması ve sigorta ettirilmesi.

Yukarıda sayılan ilkeler nükleer hukuk alanındaki bütün uluslararası sözleşmelerde bulunmaktadır. Bu sözleşmelerin özellikle Avrupa ülkeleri ile kendisini koruma altına almak isteyen ülkeler tarafından hazırlanıp imzalandığı ileri sürülmektedir. Gerçekten de, sanayileşmiş ülkelerin birçoğunun nükleer hukuk alanındaki uluslararası sözleşmelere taraf olmadıkları görülmektedir. Örneğin; Japonya, Çin, Güney Kore ve Kanada bu sözleşmelere taraf değildir. İsviçre taraf olmuşsa da henüz kendi millî hukukunda yürürlüğe koymamıştır. Ayrıca ABD yakın zamana kadar bu sözleşmelere

¹⁴² DAYDAY, s. 112.

¹⁴³ KOCAOĞLU, s. 71- 72.

¹⁴⁴ GÜNEYSU, s. 207.

taraf olmamıştır. Taraf olduğu ek tazminat sözleşmesi ise ABD'nin kendi millî hukukunda herhangi bir değişiklik getirmemiştir¹⁴⁵.

Nükleer hukuk alanındaki düzenlemelerin birbirleri ile uyumlu olması gerekmektedir. Çünkü nükleer kazaların sonuçları, kazanın gerçekleştiği ülkenin sınırları içerisinde durmamaktadır. Ayrıca ülkelerin sınırlarının bir tarafında bulunan insanların diğer tarafta bulunan insanlara nazaran daha az etkilenmelerini sağlayacak bir sistem de henüz mevcut değildir. Bundan dolayı zararların tazmini noktasında uluslararası işbirliğinin olması gerekir¹⁴⁶.

Nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğuna ilişkin temelde iki tane uluslararası sözleşme bulunmaktadır. Bunlar; Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukukî Sorumluluğa İlişkin 29 Temmuz 1960 tarihli Paris Sözleşmesi ile Nükleer Zararlar Hakkında Hukukî Sorumluluğa İlişkin 21 Mayıs 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi'dir.

Türkiye Viyana Sözleşmesine taraf değildir. Dolayısıyla nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğuna ilişkin uluslararası alanda Türkiye'nin de taraf olduğu en önemli anlaşma 1960 tarihli Paris Sözleşmesidir.

Nükleer zararlardan hukukî sorumluluk konusunda ülkelerde bulunan mevzuat, genellikle Paris ve Viyana Sözleşmelerine paralel olarak tanzim edilmişlerdir. Dolayısıyla nükleer santral işletenin sorumluluğu, devletlerin iç hukuklarında kusursuz ve sınırlı olarak düzenlenmiştir.

1960 yılında akdedilen ve Türkiye'nin taraf olduğu Paris Sözleşmesi ile Türkiye'nin taraf olmadığı Viyana Sözleşmelerinin amaçları aslında benzerdir. Zira ikisinin de amacı nükleer enerji alanında uluslararası platformda temel kuralları belirlemektir.

Her iki sözleşmede de hukukî sorumluluğun doğması bakımından temel kriter, nükleer bir olayın veya kazanın meydana gelmesi olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla nükleer bir olay veya kaza meydana gelmediği takdirde, nükleer santral işletenin sorumluluğu söz konusu olmaz. Aynı şekilde iki sözleşmede de nükleer santral işletenin

¹⁴⁵ KOCAOĞLU, s. 73.

¹⁴⁶ KOCAOĞLU, s. 72.

sorumluluğu tehlike esasına göre ele alınmıştır. Ayrıca nükleer zarar, nükleer olay, nükleer madde ve atık gibi kavramlar her iki sözleşmede de aynı anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Sözleşmelerde eşit davranma ilkesi benimsenmiştir. Buna göre, hangi ülkenin vatandaşı zarar görürse görsün zarar tazmin edilmelidir. Son olarak her iki sözleşmede de bilimsel amaçlı yapılan çalışmalar sözleşmenin kapsamına dâhil edilmemiştir. Buna göre, bilimsel amaçlı çalışmalar yapılırken ortaya herhangi bir zarar çıktığı takdirde, bu sözleşme kapsamında sorumluluk doğmaz¹⁴⁷.

Paris Sözleşmesi OECD tarafından hazırlanmıştır. Buna karşılık 1963 tarihli Viyana Sözleşmesi ise, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı tarafından düzenlenmiştir. Ayrıca Paris Sözleşmesinde nükleer santralin işletilmesinden kaynaklanan bir zarar meydana geldiği takdirde, tazmin yükümlülüğü maksimum olarak belirlenerek bir sınır getirilmiştir. Bunun yanında Viyana Sözleşmesinde tazmin yükümlülüğü bakımından nükleer santral işletenin sadece minimum sorumluluğu belirlenmiştir. Son olarak, bu sözleşmelere taraf olan ülkeler aynı değildir¹⁴⁸.

B. Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukukî Sorumluluğa İlişkin 29 Temmuz 1960 Tarihli Paris Sözleşmesi

Paris Sözleşmesi 29 Temmuz 1960 yılında Paris'te imzalanmış ve 1 Nisan 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmeye ilk ek protokol Brüksel'de 31 Ocak 1963 tarihinde Brüksel ek sözleşmesi ile getirilmiştir. Paris Sözleşmesinin ilk imzalandığı tarihteki şeklini değiştiren protokoller ise, 28 Ocak 1964'te ve 16 Kasım 1982 tarihinde akdedilmiştir¹⁴⁹. Paris ve Viyana Sözleşmelerinin Uygulanması Hakkında Ortak Protokol ise 21 Eylül 1988 tarihinde imzalanmıştır. Ülkemiz Paris Sözleşmesini 29 Temmuz 1960 yılında imzalamıştır¹⁵⁰.

Nükleer kaza nerede olursa olsun, bütün ülkeleri olumsuz yönde etkileyebilecek bir potansiyele ve tehlikeye sahiptir. Çünkü nükleer kaza sebebi ile ortaya çıkan radyasyon

¹⁴⁷ AYDOĞDU, s. 171.

¹⁴⁸ AYDOĞDU, s. 172.

¹⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. ASLAN, İ., s. 339.

¹⁵⁰ Bu sözleşme 8 Mayıs 1961 tarih ve 299 sayılı Nükleer Enerji Sahasında Hukukî Mes'uliyete Dair Sözleşmenin Tasdiki Hakkında Kanun ile kabul edilmiştir. 13 Mayıs 1961 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. Bkz. 13 Mayıs 1961 tarih ve 10806 sayılı R.G.

atmosfere gitmektedir. Atmosferde bulunan bu radyasyon ise yağmurlar vasıtası ile Dünya'nın her köşesine yayılmaktadır¹⁵¹.

Paris Sözleşmesi nükleer kazalardan dolayı zarara uğrayanlar için yeterli ve hakkaniyete uygun tazminat sağlanmasına ihtiyaç duyulduğundan, ortaya çıkmış olan bir sözleşmedir. Ayrıca bu sözleşme, kural olarak sadece sözleşmeye taraf olan devletleri korumaktadır¹⁵². Yani bu sözleşmeye taraf olmayan ülkelerde bu koruma sistemini uygulama durumu söz konusu değildir. Bundan dolayı Paris Sözleşmesinin oluşturduğu koruma sisteminin dışında kalan ülkeler için de bu koruma sisteminin geliştirilmesi gerekmektedir. Bahsedilen koruma sisteminin oluşturulmasında özellikle nükleer santrale sahip olan ülkelerin katkılarının yüksek olması gerekir. Çünkü nükleer santralden yararlanan ülkelerin, gayet tabii olarak nükleer santral dolayısıyla ortaya çıkabilecek zararlara da katlanması gerekmektedir.

Paris Sözleşmesinin amacı; sözleşmeye taraf olan ülkelere birinin hukukî yetkisi altındaki nükleer santrallerin işletilmesi sırasında, o ülkedeki veya diğer taraf ülkelerdeki "üçüncü şahısların" zarar görmesi durumunda, bu zararların tazmin edilmesini sağlayan uluslararası bir sistem kurmaktır¹⁵³. Sözleşmenin ilk dört maddesinde bu amacın sağlanmasına yönelik hükümlerin olduğu söylenebilir.

Nükleer kaza sözleşmeye taraf olan bir ülkenin nükleer santralinden kaynaklanabilir. Bu halde, ortaya çıkan zarardan sözleşmeye taraf olmayan bir ülke zarar görse dahi, sözleşmeye taraf olan ve zarara sebebiyet veren devletin tazmin yükümlülüğü vardır. Tam aksine nükleer olay sözleşmeye taraf olmayan bir ülkede meydana gelip sözleşmeye taraf olan bir ülkeye zararı dokunmuş olabilir. Bu durumda Paris Sözleşmesinin uygulanıp uygulanmayacağı hususu önem arz etmektedir. Paris Sözleşmesini yenileyen ek protokolün¹⁵⁴ ikinci maddesi bu durumu şu şekilde düzenlemiştir:

¹⁵¹ AYDOĞDU, s. 212.

¹⁵² KOCAOĞLU, s. 77.

¹⁵³ AYDOĞDU, s. 173.

¹⁵⁴ Bu ek protokol, 3062 sayılı kanun ile onaylanmıştır. Bkz. R.G. 23. 05. 1986, No: 19115, s. 1- 9.

“İşbu sözleşme ülkesinde, mesul bir işleteni bulunan nükleer tesisin kurulduğu taraf ülkenin millî mevzuatında aksine yüküm olmadıkça ve 6. maddenin (e) fıkrasında gösterilen haklar baki kalmak şartıyla, taraf olmayan devletlerin ülkelerinde ve bu ülkelerde meydana gelen hasarlarda uygulanmaz”.

Yukarıda anılan hükümden de anlaşıldığı üzere, Paris Sözleşmesinin hükümlerinin uygulanabilmesi için nükleer kazanın, sözleşmeye taraf olan bir ülkenin sınırları dâhilinde meydana gelen ve barış amacı ile kullanılan nükleer santralden kaynaklanması gerekmektedir. Dolayısıyla sözleşmeye taraf olmayan bir ülkede meydana gelen nükleer kazalar hakkında Paris Sözleşmesi uygulama alanı bulamaz.

Paris Sözleşmesinin uygulama alanı ile alâkalı üç istisna kabul edilmiştir. Bunlardan ilki, sözleşmeye taraf olmayan devletin kendi iç hukukun da bu yönde bir hüküm öngörmesidir. Buna göre sözleşmeye taraf olmayan bir devlet kendi iç hukuk düzenlemesinde nükleer zararın varlığı halinde Paris Sözleşmesinin uygulanacağını hüküm altına aldığı takdirde Paris Sözleşmesi uygulanır.

Paris Sözleşmesinin uygulama alanı hakkında ikinci istisnaî durum Sözleşmenin 6. maddesinin (e) fıkrasıdır. Anılan hüküm şöyledir:

“Âkit olmayan bir Devletin ülkesinde vuku bulan, bir nükleer kazanın sebebiyet verdiği hasarı tazmin eden ve esas işyeri Âkit Taraf Ülkesinde bulunan bir şahıs veya böyle bir şahsın emrinde çalışan bir kimse, ödediği meblağ kadar, bu şekilde tazminat alan şahsın 2'inci madde hükmü olmasaydı işletene karşı sahip olacak olduğu hakları iktisap eder.”

Sözleşmeye taraf olmayan bir devletin ülkesinde meydana gelen nükleer kazalarda, kural olarak Paris Sözleşmesinin uygulanması söz konusu değildir. Ancak maddeden de anlaşıldığı üzere, Paris Sözleşmesinin uygulanması bakımından istisnaî hüküm getirilmiştir. Yani böyle bir durumda Paris Sözleşmesi uygulanır.

Son istisnaî durum ise şu şekildedir: Paris ve Viyana Sözleşmelerinin Uygulanmasına Dair Ortak Protokol gereği, Viyana Sözleşmesine taraf olan bir ülkede bulunan bir nükleer tesis işleteni, Paris Sözleşmesi ve işbu Protokolün ikisine birden taraf olan ülkede meydana gelen nükleer hasardan, Viyana Sözleşmesine göre

sorumludur. Aynı şekilde Paris Sözleşmesine taraf olan bir ülkede bulunan bir nükleer tesis işleteni, Viyana Sözleşmesi ve işbu Protokolün ikisine birden taraf olan ülkede meydana gelen nükleer hasardan, Paris Sözleşmesine göre sorumludur. (m. 2) Türkiye Viyana Sözleşmesini onaylamamıştır ve dolayısıyla bu sözleşmeye taraf değildir. Ancak Paris ve Viyana Sözleşmelerinin uygulanmasına dair ortak protokolü onaylamıştır. Bu sebeple Türkiye’de bulunan nükleer santralde meydana gelen kaza sonucunda, Viyana Sözleşmesine taraf olan bir ülkede nükleer hasar görülse de, Paris Sözleşmesi yine uygulanır.

Paris veya Viyana Sözleşmelerinden birine taraf olmayan bir ülkede nükleer zarar meydana geldiği takdirde, sorumluluk genel hükümlere göre belirlenir. Buna göre haksız fiil hükümleri sorumluluğun belirlenmesinde önem taşır.

Paris Sözleşmesinin 2004 ek protokolü henüz yürürlüğe girmemiştir. Bu ek protokolde, sözleşmeye taraf olmayan devletlere, sözleşmeye taraf olan devletten kaynaklanan bir nükleer zararın varlığı halinde, Paris Sözleşmesinin uygulanmasını talep etme hakkı getirilmiştir. Ancak Paris Sözleşmesinin bu hükmünün uygulanabilmesi için, nükleer zararın meydana geldiği tarih itibari ile talepte bulunan devletin nükleer santrale sahip olmaması gerekmektedir. Dolayısıyla bu hüküm yürürlüğe girdiğinde, ülkesinde nükleer santrali bulunmayan ve sözleşmeye de taraf olmayan Devlet, kendi iç hukuk mevzuatında Paris Sözleşmesinin uygulanacağını hüküm altına almamış olsa bile, nükleer zarar ile karşılaştığı takdirde, Paris Sözleşmesinin uygulanmasını talep edebilir¹⁵⁵.

Paris Sözleşmesi kural olarak nükleer santral işletilirken bir kaza olması durumunda uygulama alanı bulur. Dolayısıyla Paris Sözleşmesinin konu bakımından da sınırlandığı görülmektedir¹⁵⁶. Sözleşmenin kurduğu sistem her türlü nükleer faaliyetten doğan zararı kapsayacak şekilde düşünülmemiştir. Sistem, bazı tehlikeleri koruma altına almakta ve zarar gerçekleştiği takdirde bunu tazmin etmektedir.

Sonuç itibari ile nükleer santral dışında faydalanılan hallerde meydana gelen zararlarda Paris Sözleşmesi uygulama alanı bulamaz¹⁵⁷. Buradaki sorumluluk nükleer

¹⁵⁵ AYDOĞDU, s. 209.

¹⁵⁶ AYDOĞDU, s. 209; GÜNEYSU, s. 217.

¹⁵⁷ GÜNEYSU, s. 216.

rizikodan veya nükleer kazadan kaynaklanan sorumluluktur. Paris Sözleşmesinde nükleer riziko kavramı yerine, aynı anlamda olmak üzere “nükleer olay” veya sadece “zarar” kavramları kullanılmıştır. Ancak “nükleer olay” kavramı Paris Sözleşmesinin uygulanması açısından eksik kalmaktadır. Bu eksikliği gidermek üzere, Paris Sözleşmesinde değişiklik öngören fakat henüz yürürlüğe girmemiş olan 2004 ek protokolünde “nükleer hasar” kavramı kullanılmıştır. Bu değişiklik yürürlüğe girdiği takdirde sözleşmenin uygulama alanının genişleyeceği hususunda hiç şüphe yoktur¹⁵⁸.

Paris Sözleşmesi işleticileri yükümlü kılan zorunlu sigortalama sisteminin kurulmasını öngörmektedir. Nükleer kazadan dolayı tazminatın şekli ve kapsamı mutlaka hakkaniyete uygun olarak yapılmalıdır. Ayrıca bu belirleme yapılırken tabiiyet, ikametgâh veya mesken kriterlerine göre ayırım yapılması söz konusu değildir¹⁵⁹.

Daha önce de ifade edildiği üzere, Paris Sözleşmesi, nükleer santral işletenlere sınırlı malî yükümlülükler getirmektedir. Getirmiş olduğu bu sınırlı malî yükümlülük miktarları ise santralin türüne ve taşıdığı riske göre değişmektedir¹⁶⁰. Taraf ülkeler, bu Sözleşmede öngörülen hükümler uyarınca gerekli kanunî ve idarî tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır. Bu konuda aksaklık gösteren ülkenin hukukî yetkisi altındaki nükleer santrallerin işletilmesi sırasında, o ülkedeki veya diğer taraf ülkelerdeki üçüncü şahısların zarar görmesi durumunda, o ülkenin hükümeti zararın tazmininden doğrudan sorumlu olmaktadır¹⁶¹.

Paris Sözleşmesinden önce 20 Aralık 1957 tarihinde, Nükleer Enerji Alanında Güvenlik Kontrolü Oluşturulmasına İlişkin Sözleşme akdedilmiştir. Bu sözleşme ile Avrupa Nükleer Enerji Mahkemesi de kurulmuştur¹⁶². Paris Sözleşmesi herhangi bir

¹⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 210- 212.

¹⁵⁹ KOCAOĞLU, s. 95.

¹⁶⁰ GÜNEYSU, s. 220- 221.

¹⁶¹ <http://www.taek.gov.tr/uluslararası/cok-tarafli-andlasmalar/140-hukukî-Mes'uliyete-dair-paris-sozlesmesi.html>, e. t. 05.02.2011.

¹⁶² <http://www.oecd-nea.org/law/european-nuclear-tribunal.html>, e. t. 07.02.2011.

ihtilâf¹⁶³ olduğu veya uzlaşma olmadığı takdirde bu mahkemeyi yetkili kılmıştır. Paris Sözleşmesinin 17. maddesinde düzenlenen hüküm şu şekildedir:

“İşbu Sözleşmenin tefsir ve tatbiki dolayısıyla iki veya daha fazla Âkid Taraf arasında doğacak anlaşmazlıklar İdare Komitesince tetkik ve dostane uzlaşmanın mümkün olmadığı hallerde mesele, ilgili bir Âkid Tarafın müracaatı üzerine, nükleer enerji sahasında emniyet kontrolü tesisi hususunda 20 Aralık 1957 tarihli Sözleşme ile vücuda getirilen mahkemeye arz edilir”.

Çağın gerektirdiği ihtiyaçlara daha iyi cevap verebilme adına 1999 yılında Paris Sözleşmesi ile alâkalı çalışma başlatılmıştır. Yapılan bu çalışma 2003 yılında sonuçlanmıştır. 12 Şubat 2004'te ise Paris Sözleşmesine taraf olan ülkeler tarafından imza edilmiştir. Ancak 2004 yılında kabul edilmiş olan bu değişiklik henüz yürürlüğe girmemiştir. Bunun sebebi ise Paris Sözleşmesinin 20. maddesidir:

“Bu sözleşme tadilleri bütün Âkid Tarafların müşterek muvafakati ile kabul edilir. Bunlar Âkid Tarafların üçte ikisinin tasdik veya teyidi ile meriyete girer. Bilahare tasdik veya teyit eden Âkid Taraflardan her biri için tadilât bu tasdik veya teyit tarihinden itibaren meriyete girer”.

Yukarıda metni verilen maddeden de anlaşıldığı üzere, 2004 yılında kabul edilen değişikliğin yürürlüğe girebilmesi için sözleşmeyi imzalayan devletlerin 2/3'ünün onayı gerekmektedir. Bu sözleşmenin ülkemiz açısından yürürlüğe girmesi için TBMM'nin onayı gerekmektedir. Bu çalışmalar da şu an itibari ile Dışişleri Bakanlığı tarafından yürütülmektedir¹⁶⁴. Dolayısıyla Paris Sözleşmesi şu anda 1982 yılında kabul edilen hali ile uygulamadadır.

Paris Sözleşmesi nükleer santral işletenin maksimum malî yükümlülük miktarını yaklaşık 18 milyon Euro olarak belirlemiştir. Henüz yürürlüğe girmemiş olan 2004 tarihli değişiklikte ise, malî yükümlülük miktarı maksimum olarak değil, minimum olarak belirlenmiştir. Buna göre nükleer santral işletenin nükleer kaza dolayısıyla ortaya

¹⁶³ Nükleer kaza sonucunda ortaya çıkan zarardan dolayı herhangi bir ihtilâf çıktığı takdirde yetkili mahkemenin nasıl belirleneceği ile alâkalı ayrıntılı bilgi için bkz. KOCAOĞLU, s. 103 vd.

¹⁶⁴ <http://www.taek.gov.tr/uluslararasi/cok-tarafli-andlasmalar/140-hukukî-Mes'uliyete-dair-parissozlesmesi.html>, e. t. 05.03.2011.

çıkan zarardan minimum sorumluluğu 700 milyon Euro'ya çıkartılmış ve zarar gören lehine iyileştirilmiştir¹⁶⁵.

Paris Sözleşmesinin yeni revize halini kısaca özetlemek gerekirse; "zarar" tanımı genişletilmiş, tazminat miktarları oldukça arttırılmıştır. Ayrıca tazmin sistemi, ağırlıklı olarak işleticiye sorumluluk yükleyecek şekilde değiştirilmiştir. Nükleer santral işletenlerin malî yükümlülük miktarı 18 milyon Euro'dan 700 milyon Euro'ya çıkartılmıştır¹⁶⁶.

C. Nükleer Zararlar Hakkında Hukukî Sorumluluğa İlişkin 21 Mayıs 1963 Tarihli Viyana Sözleşmesi

Viyana sözleşmesi 21 Mayıs 1963 tarihinde akdedilmiştir. Yürürlüğe girmesi ise ancak 12 Kasım 1977 tarihinde mümkün olmuştur. Ayrıca bu sözleşme 29 Eylül 1997 tarihinde revize edilmiştir. İlk halini onaylayan ülke sayısı 33 iken, yeni halini sadece 15 ülke onaylamıştır. Sözleşmenin yeni hali, 5 Ekim 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁶⁷. Bu sözleşmenin amacı, nükleer enerjinin barışçı amaç ile kullanılması sonucunda oluşabilecek zararlara karşı asgarî malî koruma standartlarını oluşturmaktır¹⁶⁸.

Paris Sözleşmesinde nükleer santral işletenler için sorumluluk maksimum olarak belirlemiş iken, Viyana Sözleşmesinde nükleer santral işletenin sorumluluğu minimum olarak düzenlenmiştir. Buna göre nükleer santral işletenin minimum malî yükümlülük miktarı 360 milyon Euro'dur.

¹⁶⁵<http://www.oecd-nea.org/law/paris-convention-protocol.html>, e. t. 07.02.2011.

¹⁶⁶<http://www.taek.gov.tr/uluslararasi/cok-tarafli-andlasmalar/140-hukukî-Mes'uliyete-dair-paris-sozlesmesi.html>, e. t. 07.02.2011.

¹⁶⁷ AYDOĞDU, s. 176.

¹⁶⁸ KOCAOĞLU, s. 78.

D. Paris ve Viyana Sözleşmelerinin Uygulanmasına İlişkin 21 Eylül 1988 Tarihli Ortak Protokol

Paris ve Viyana Sözleşmelerinin Uygulanmasına İlişkin Ortak Protokol 21 Eylül 1988'te imza edilmiştir. 27 Nisan 1992'de yürürlüğe giren, TBMM tarafından 28. 10. 2005 tarihinde onaylanan bu protokol, şu ana kadar 24 ülke tarafından onaylanmıştır¹⁶⁹.

Paris ve Viyana Sözleşmelerinin sistemlerinin farklı olması, hem taşımacılık davalarında kanunlar ihtilâfına hem de açık denizlerde gerçekleşen nükleer hadiselere hangi sözleşmenin uygulanacağı hususunda tartışmaya sebep olmaktadır. Bundan dolayı 1988 yılında IAEA ile NEA kuruluşlarının ortak çalışması, Paris ve Viyana Sözleşmelerinin uygulanmasına ilişkin ortak protokolün kabulü ile sonuçlanmıştır¹⁷⁰. Bu protokolün amacı: Paris Sözleşmesi ile çoğunluğu Doğu Avrupa ülkelerinin taraf olduğu, benzer amaç ve içeriğe sahip Viyana Sözleşmesi arasında bağlantı oluşturmaktır. Bir nükleer kaza durumunda; bu iki sözleşmeden birine taraf olan ülkelerin tâbi olduğu sözleşme hangisiyse onun hükümlerine uyacak şekilde, diğer sözleşmeye taraf olan ülkeye de tazminat ödenmesine imkân sağlamak sözleşmenin hedeflerinden biridir. Ayrıca bu sözleşme ile üçüncü şahısların zararlarının tazmin edilmesi imkânının uluslararası boyutta genişletilmesi sağlanmıştır¹⁷¹.

E. Brüksel Ek Sözleşmesi ile Nükleer Zararların Ek Tazmini Sözleşmesi

Nükleer santral işletenin sorumluluğunu düzenleyen başka sözleşmeler de vardır. Bunlardan ikisi, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Şahıslara Karşı Hukukî Sorumluluğa İlişkin Paris Sözleşmesini yenileyen 1964 tarihli Brüksel Ek Sözleşmesi ile Nükleer Hasarın Ek Tazmini Sözleşmesidir. Bu sözleşmeler de aynı Paris Sözleşmesi gibi, üçüncü taraf sorumluluğunu düzenlemektedirler. Sözleşmelerin ortak özelliği ise, Türkiye'nin bunlara taraf olmamasıdır. Türkiye bu sözleşmelere taraf olmadığından, bu iki sözleşmenin de Türkiye'de uygulanma imkânı bulunmamaktadır.

¹⁶⁹<http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5422.html>, e. t. 09.02.2011.

¹⁷⁰ KOCAOĞLU, s. 81.

¹⁷¹<http://www.taek.gov.tr/uluslararasi/cok-tarafi-andlasmalar/141-paris-ve-viyana-sozlesmelerinin-uygulanmasna-dair-ortak-protokol.html>, e. t. 09.02.2011.

Nükleer zararların ek tazmini sözleşmesi, Paris veya Viyana Sözleşmelerinden birine taraf olan ya da nükleer zarar ile alâkalı herhangi bir hukukî düzenlemeye sahip olan bütün ülkelere açık bir sözleşmedir. Ek tazmin sözleşmesi, özellikle nükleer santral işletenin yükümlü olduğu miktarları aşan hasarlar durumunda uygulama alanı bulur. Buna göre, sözleşme ile tazminata yönelik ek kaynak oluşturulması amaçlanmaktadır. 1997 yılında yürürlüğe giren bu sözleşme muhatapları tarafından pek kabul görmemiştir. Halen yürürlüğe girmemiş olan bu sözleşmeyi şu ana kadar sadece 3 ülke imzalamıştır¹⁷².

&4. TÜRK HUKUKUNDA NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

I. Genel Olarak

Türkiye, nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğuna ilişkin Paris Sözleşmesini ve bunun ek protokollerini, anlaşmanın kabul edildiği tarihten sonar, kısa bir süre içerisinde imzalamıştır. Ancak bu sözleşmelerin iç hukuka aktarılması ve yürürlüğe girmesi için gerekli kanunî prosedür bütünüyle tamamlanmamıştır. İlk defa 5710 sayılı Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun ile nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğuna ilişkin kurallar iç hukuka dâhil edilmiştir. Bundan dolayı 5710 sayılı kanunun hem ilk olması hem de içeriği bakımından büyük öneme sahip olduğu söylenebilir¹⁷³.

Türkiye’de 5710 sayılı kanundan önce, nükleer enerji alanında OĞUZMAN’ ın başkanlığında bir komisyon tarafından 1986 yılında çalışma yapılmıştır¹⁷⁴. Bu çalışma sonunda Nükleer Enerji Alanında Hukukî Sorumluluk Kanunu Ön Tasarısı hazırlanmıştır. Türkiye Atom Enerjisi Kurumu bünyesinde hazırlanan ve 23 maddeden oluşan bu ön Tasarı TBMM’ye sevk edilmiştir. Bu tasarının hazırlanmasında hem Paris Sözleşmesi hükümleri hem de başta İsviçre¹⁷⁵ olmak üzere Paris Sözleşmesine taraf

¹⁷² AYDOĞDU, s. 178.

¹⁷³ AYDOĞDU, s. 202.

¹⁷⁴ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 666- 667, ULUSAN, Nükleer Sorumluluk, s. 554- 555.

¹⁷⁵ KOCAOĞLU, s. 57.

olan veya olmayan çeşitli ülkelerin iç hukuk düzenlemelerinden yararlanılmıştır¹⁷⁶. 1986 yılında yapılan çalışmanın ürünü olan ön tasarıda yer alan düzenlemeler, günümüze de ışık tutmaktadır.

Yukarıda bahsedilen tasarıda, öncelikle nükleer kazalardan dolayı zarara uğrayan üçüncü şahısların zararlarının tazmini garanti altına alınmıştır. Bundan dolayı, nükleer santral işleteni ile sahibi farklı kişiler olsa da, bunların hepsinin tazminat borcundan müteselsilen sorumlu tutulacağı hükme bağlanmıştır. Ancak bu hüküm Paris Sözleşmesi hükümleri ile çok ta paralellik arz etmemektedir. Çünkü Paris Sözleşmesine göre, nükleer kaza neticesinde meydana gelen zarardan sadece işletenin sorumluluğu bulunmaktadır. Ayrıca nükleer santral sahibinin sorumluluğu söz konusu değildir¹⁷⁷.

Tasarıda nükleer kazalardan kaynaklanan sorumluluk, tehlike esasına dayalı (objektif) kusursuz sorumluluk olarak ele alınmıştır. Bunun yanında nükleer santral işletenin sorumluluğunun üst sınırı belirlenmiştir. Ortaya çıkan zarar, nükleer santral işletenin sorumluluğunun sınırını aştığı takdirde, üst sınırı aşan zararlardan Devlet'in sorumluluğu kabul edilmiştir. Ayrıca Devlet'in sorumluluğuna da bir üst sınır getirilmiştir. Bu üst sınır da aşıldığı takdirde, tazminatın dengeli bir şekilde paylaşılması hususu tasarıda yer almıştır¹⁷⁸.

Tasarıda nükleer kazalarda tazminat talebi, haksız fiillerde uygulanan genel zamanaşımına bırakılmamıştır. Radyasyon etkilerinin çoğu zaman ortaya geç çıktığı gerçeği dikkate alınarak zamanaşımı, kazadan itibaren 30 yıl olarak belirlenmiştir. Ayrıca 30 yıl içerisinde olması kaydı ile mağdurun zararı ve zarardan sorumlu olan kişiyi öğrendiği tarihten itibaren 3 yıl geçmekle de tazminat talebi zamanaşımına uğramaktadır. Dolayısıyla fiilin ve failin öğrenilmesinden itibaren 3 yıl, fakat her halükârda kazanın üzerinden 30 yıl geçmekle, tazminat talepleri zamanaşımına uğramaktadır. Ayrıca tazminata karar verilmesinden sonra zarar gören kişinin sağlığında kötüleşme olursa, zarar gören kişi tazminat kararının gözden geçirilmesini talep edebilir.

¹⁷⁶ OĞUZMAN, Kemal/ ÖZ, Turgut, Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul 2009, s. 667; ULUSAN, İlhan, Türk Hukukunda Nükleer Zararlardan Doğan Hukukî Mes'uliyet, Prof. Dr. Halit Kemal ELBİR'e Armağan, İstanbul 1996, s. 554- 555.

¹⁷⁷ KOCAOĞLU, s. 57; OĞUZMAN/ ÖZ, s. 667.

¹⁷⁸ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 667.

Fakat bu halde de nükleer kazadan itibaren 30 yıllık zamanaşımı süresi uygulanır. Son olarak tasarıda mahkemenin delilleri re'sen toplama esası kabul edilmiştir. Ayrıca nükleer zararlarda hâkim, zarar görenin zararının talep edilen miktardan daha fazla olduğunu tespit ettiği takdirde, talep edilen tazminat miktarından daha fazlasına hükmedebilir. Bu hükmün kabulünde 1983 tarihli İsviçre Nükleer Enerji Alanında Sorumluluk Kanunu hükümleri esas alınmıştır¹⁷⁹. Görüldüğü üzere, nükleer kazaya usul hukuku bağlamında da özel bir önem atfedilmiştir.

Paris Sözleşmesinin yanında Türk iç hukukuna göre hazırlanmış bir metnin varlığı oldukça güzel bir gelişme olmuştur. Ancak bu tasarının kanunlaşmaması ise maalesef yerinde olmamıştır¹⁸⁰.

II. AY' nın 90. maddesi

AY'nın 90. maddesi, usulüne uygun bir şekilde yürürlüğe konulmuş olan uluslararası anlaşmaların iç hukukta etkili ve dahi kanun hükmünde olduğunu hüküm altına almıştır. Dolayısıyla doktrinde bazı yazarlar, bu maddeden yola çıkarak, 1961 tarihli Paris Sözleşmesinin doğrudan uygulanabilecek uluslararası sözleşmelerden olduğunu ileri sürmüşlerdir¹⁸¹. Buna dayanarak denilebilir ki, 5710 sayılı Kanun kabul edilmeden önce de, Paris Sözleşmesinin uygulanmaması için herhangi bir sorun yoktu¹⁸².

III. TMK' un 1. maddesi

Türk Medenî Kanununun 1. maddesinin 2. fıkrası şu şekildedir:

“Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa hâkim, örf ve adet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir”.

Tehlike sorumluluğunun özel kanunlarla düzenlenmesi ciddî mağduriyetlere yol açmaktadır. Bundan dolayı bu sorumluluk türünün genel kural ile düzenlenmesi

¹⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz, AYDOĞDU, s. 180 vd.; OĞUZMAN/ ÖZ, s. 667.

¹⁸⁰ KOCAOĞLU, s. 59.

¹⁸¹ KOCAOĞLU, s. 57; GÜNEYSU, s. 215- 216; ULUSAN, Nükleer Sorumluluk, s. 552.

¹⁸² AYDOĞDU, s. 203; GÜNEYSU, s. 215- 216.

gerekmektedir. Bu halde niteliği gereği tehlike arz eden faaliyette bulunan veya işletmeyi işleten kişi, tehlike esasına dayalı olarak sorumlu tutulmalıdır. Türk Borçlar Kanununda tehlike sorumluluğu genel bir kural ile hüküm altına alınmıştır. Doktrinde EREN'e göre, tehlike esasına dayalı genel nitelikte bir kural düzenlenip uygulamaya geçirilinceye kadar, hâkimin hukuk yaratma¹⁸³ yolu ile tehlike sorumluluğuna ilişkin kural koyması gerekmektedir. Dolayısıyla niteliği gereği tehlike arz eden bütün işletmelerin tehlike sorumluluğuna tâbi olması gerekir¹⁸⁴. Çünkü TMK. m. 1/ 2 hükmü böyle bir yoruma elverişlidir.

IV. Tehlike Sorumluluğu

Nükleer santral işletilmesi esnasında ortaya çıkan zarardan işletenin hukukî sorumluluğu, tehlike sorumluluğudur. Bu sorumluluğa göre nükleer santral işleten, santralin işletilmesi esnasında ortaya çıkan zarardan kusursuz bir şekilde sorumludur¹⁸⁵. Ayrıca nükleer santral işleteni özen yükümlülüğünü yerine getirdiğini veya yerine getirseydi dahi aynı sonucun vuku bulacağını iddia ve ispat etse dahi sorumluluktan kurtulamaz. Yani işletenin kurtuluş beyyinesi getirme imkânı ve hakkı bulunmamaktadır. Ancak ortaya çıkan zarar ile nükleer santralin işletilmesi arasındaki illiyet bağının kesildiği ispat edildiği takdirde, işletenin sorumluluğu ortadan kalkar.

V. Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanun

9. 11. 2009 tarihinde kabul edilen bu Kanun¹⁸⁶, nükleer güç santrallerinin kurulması, işletilmesi ve enerji satışına ilişkin bazı düzenlemeleri içermektedir. Ayrıca konumuzun esasını oluşturan nükleer santral işletilmesi sırasında üçüncü kişilere verilen zararlara karşı hukukî sorumluluğun nasıl ve ne şekilde belirleneceği hakkında hükümler içermektedir.

¹⁸³ Hâkimin hukuk yaratması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AKYOL, Şener, *Medenî Hukuka Giriş*, 2. Baskı, İstanbul 2009, s. 259 vd.; HELVACI, Serap/ ERLÜLE, Fulya, *Medenî Hukuk*, 2. Baskı, İstanbul 2011, s. 16 vd.; SEROZAN, Rona, *Medenî Hukuk Genel Bölüm*, 2. Baskı, İstanbul 2008, s. 122 vd.

¹⁸⁴ EREN, Fikret, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 12. Baskı, İstanbul 2010, s. 458.

¹⁸⁵ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 667.

¹⁸⁶ Kanunun tam metni için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5710.html>, e. T. 12. 6. 2011.

Pozitif hukukumuzda ilk defa bu yönde bir düzenleme olmuştur. Bundan dolayı Kanunun çok önemli olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu Kanunun 5. maddesinde sorumluluğun belirlenmesi açısından Paris Sözleşmesine atıfta bulunulmuştur.

5710¹⁸⁷ sayılı Kanundan da anlaşıldığı üzere, nükleer yakıt, radyoaktif madde, radyoaktif atık taşınırken veya santralde bir kaza olması durumunda, zararın sorumlularının ve tazmin miktarının belirlenmesinde öncelikle Paris Sözleşmesi uygulanır. Paris Sözleşmesinde veya Paris Sözleşmesinin ek protokollerinde sorumluluğunun kapsamını belirleyici hüküm bulunmadığı takdirde ise ulusal mevzuata bakılması gerekmektedir. Burada da hüküm bulunmadığı takdirde diğer uluslararası mevzuat (özellikle Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler) sorumluluğun tayininde belirleyici rol oynar.

Kanunun 5. maddesi hem dil yönünden hem de hukukî yönden eleştirilmektedir¹⁸⁸. Çünkü kanunun lâfzı gereği, gerçekleşen her türlü kaza hakkında Paris Sözleşmesi hükümleri uygulanır. Örneğin, nükleer santralde çalışan bir işçinin üzerine nükleer madde araçlarından herhangi biri düştüğü takdirde, Paris Sözleşmesi elbette ki uygulama alanı bulamaz. Çünkü böyle bir olayda nükleer kazadan bahsedilmesi söz konusu değildir. Ayrıca kanun koyucunun bu tarz bir sonucu arzulamadığı da çok açıktır. Bundan dolayı bahsedilen fıkra hükmündeki ifadenin nükleer zararlara hasredilmesi için kanunda değişiklik yapılması gerekmektedir. Paris Sözleşmesini tamamlayan 2004 tarihli ek protokol ile zarar terimi nükleer zarar olarak değiştirilmiştir¹⁸⁹.

VI. Paris Sözleşmesinin Ülkemizdeki Uygulama Alanı

Nükleer santral işletilmesinde tehlike durumu her zaman söz konusudur. Üçüncü şahısların nükleer santral işletilmesinden dolayı zarara uğramaları daima ihtimâl dahilindedir. İşte Paris Sözleşmesi bu zararların tazminini düzenlemiştir.

¹⁸⁷ Bu kanunda nükleer güç santrallerinin hangi esaslar ve sistemler bünyesinde kurulacağı ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Geniş bilgi için bkz. ASLAN, İ., s. 329 vd.

¹⁸⁸ ASLAN, İ., s. 338.

¹⁸⁹ KOCAOĞLU, s. 63.

5710 sayılı kanun, nükleer santral işletilmesinden kaynaklanan herhangi bir kaza olduğu takdirde, sorumluluğun ne şekilde olması gerektiğini hükme bağlamamıştır. Ancak Kanunda, Paris Sözleşmesine atıfta bulunulmuştur. Buna göre herhangi bir nükleer kaza olması halinde, Paris Sözleşmesinin ülkemizde doğrudan uygulanma durumu söz konusudur.

Paris Sözleşmesi nükleer kaza olması durumunda zararın karşılanması ve sorumluların belirlenmesi anlamında uluslararası ortak ve genel kurallar ihtiva etmektedir. Bunun yanında sözleşme, sözleşmeye taraf olan ülkeleri iç hukuk mevzuatında tamamlayıcı düzenleme yapmakta serbest bırakmıştır¹⁹⁰. Sözleşmeye taraf olan ülkelerin büyük bir çoğunluğu bu konuda düzenleme yapmıştır. Ancak ülkemizde henüz bu konuda herhangi bir düzenleme yapılmış değildir. Dolayısıyla nükleer kazadan kaynaklanan zararın ve sorumluların belirlenmesi açısından, şu an itibari ile tek kaynak Paris Sözleşmesidir.

¹⁹⁰ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 666.

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK SORUMLULUK SEBEPLERİ

&5. SORUMLULUK KAVRAMI VE SORUMLULUĞUN ESASLARI

Sorumluluk kavramından, çok geniş anlamı ile bir kişinin başkasına verdiği zararı tazmin mükellefiyeti anlaşılır¹⁹¹. Bu yükümlülük zarar görene, zarar veren kişiye karşı hukuken sahip olduğu hakları kullanma imkânı verir¹⁹². Başka bir ifade ile sorumluluk, meydana gelen zarardan, zarar verenin sorumluluğunu gösterir¹⁹³. Ayrıca bu amaçla zarar gören mağdurun, zarar veren kişiye karşı zararın giderilmesi için talep hakkını düzenleyen kurallar bütünü de ifade etmektedir¹⁹⁴.

Genel olarak hukuk sistemlerinin neredeyse tümünde kabul edildiği üzere, bir kişi, başkasına verdiği zarardan hem ahlâken hem de hukuken sorumludur¹⁹⁵. Egemen ilke olan kusur ilkesi çok uzun bir süre varlığını ve güncelliğini devam ettirmiştir. ‘Kimseye zarar verme’ ilkesine dayanan kusur ilkesine, subjektif sorumluluk da denilmektedir¹⁹⁶.

¹⁹¹ DOĞRAMACI, Hayriye, Tehlike Sorumluluğu, EBD, S. 14, s. 65; EREN, Borçlar, s. 444.

¹⁹² Bu kavram; Fransızca “Responsabilite”, Almanca “Haftung” (İsviçre Borçlar Kanunu, m. 41, 99), “Haftpflicht” (İsviçre Federal Karayolları Trafik Kanunu, LCR, m. 58), “Haftbarkeit” (İBK, m. 928) veya “Verantwortwortlichkeit” (İsviçre Medenî Kanunu, İMK, m. 426; İBK m. 75), İtalyanca “Responsabilita” İngilizce “Liability” deyimleri ile ifade edilir. Bu kavram aynı zamanda, “kişinin eylemlerinden sorumlu tutulabilme yeteneği” anlamında da kullanılır. DESCHENAUX/ TERCIER, s. 1.

¹⁹³ NART, Serdar, Noterlerin Hukukî Sorumluluğu, DEÜHFD, C. 11, 2009 Özel Sayı, s. 426; TİFTİK, Mustafa, Akit Dışı Sorumlulukta Maddî Tazminatın Kapsamı, Ankara 1994, s. 33.

¹⁹⁴ EREN, Borçlar, s. 444; KILIÇOĞLU, Mustafa, Sorumluluk Hukuku, Sözleşme Dışı Sorumluluk, C. 1, Ankara 2002, s. 1.

¹⁹⁵ DESCHENAUX/ TERCIER, s. 2-3; Ayrıntılı bilgi için bkz. TUNÇOMAĞ, Kenan, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 6. Baskı, İstanbul 1976, s. 426 vd.

¹⁹⁶ Sorumluluk hukukunun ilk dönemlerine bakıldığında, ‘kisas ve kusur’ ilkelerinin egemen oldukları görülebilir. Talion kanunu olarak da adlandırılan bu sorumluluk anlayışına göre belirli bir zarara uğrayan kişi, zarar verene karşı uğradığı zarardan ötürül, benzer bir şekilde zarar verme hakkına sahipti. Yani zarara uğrayanın, intikam almaya ve faile aynı şekilde zarar vermeye hakkı vardı. Bu katı sistem giderek yerini bileşik sisteme bıraktı. Bileşik sistemde zarar faili, mağdurun ölç alma hakkını satın almaya karşılık, ona belli bir meblağ ödemekteydi. Bu sistemin uygulanışı başlangıçta tarafların karşılıklı rızalarına bağlı

Bir kimse önceden görebileceği ve önleyebileceği bir zarara sebebiyet vermişse, kendisi ortaya çıkan zararı tazmin etmek zorundadır. Bundan dolayıdır ki, tazminat yükümlülüğünü kusura dayandırmak adalete uygun olur. Bunun yanında, iradesi hukuka aykırı bir sonuca yönelmemiş olan ve bir zararın ortaya çıkmaması için halin gerektirdiği bütün önlem ve tedbirleri alan kimseyi kınamak mümkün değildir. Bu yüzden ki o kimseyi tazminat yükümlülüğü altına sokmak doğru olmaz¹⁹⁷.

Sorumluluk hukukunun, bir taraftan mağdurun uğramış olduğu zararı karşılama, diğer taraftan da ortaya çıkma ihtimali olan zararı önleme olmak üzere temelde iki amaç ve fonksiyonunun olduğu ileri sürülmüştür¹⁹⁸.

Borçlunun sorumluluğu deyiminde iki ayrı anlam vardır. Bunlardan ilki, borçlunun bir şeyden dolayı sorumluluğunu anlatır. Bina sahiplerinin mülklerinden dolayı, hayvanı idaresi altında bulunduranların hayvanın verdiği zararlardan dolayı sorumluluğunda hep bu anlam vardır. Diğer anlam ise, borçlunun bir şeyi ile sorumluluğudur. Bu anlamda borçlunun bir yükümünü değil, fakat alacaklının hakkını cebri icra yoluyla elde etme girişiminde bulunarak borçlunun bütün malvarlığı veya onun bir kısmı ile sorumlu oluşunu açıklama amacı vardır.¹⁹⁹

Gerçek ve teknik anlamda sorumluluk denildiğinde, borçlunun, edimin ifası için alacaklıya karşı bütün malvarlığı ile sorumlu olması anlaşılmaktadır. Doğrudan doğruya kanundan doğan borç ilişkilerinin en önemlisi, geniş anlamda haksız fiillerden doğan

idi. Sonraları ise devlet gücünün artması sonucu zaman içerisinde bireylerin ceza verme yetkisi kaldırılmış ve ceza verme yetkisi sadece Devlete tanınmıştır. Bu sebeple zarar görenin elinde, zararını karşılamak için, sorumluluk hukuku anlamında sadece tazminat talep etme hakkı kalmıştır. Roma hukukunda sorumluluğun doğması için zarar veren kişinin kusurunun olması mutlak bir koşul değildi. Nitekim LexAquila'da herhangi bir zarar ortaya çıktığı zaman, zarar verenin kusurunun olması gerekli değildi. Yani bu dönemde zarar verenin kusurunun aranmaması ile birlikte, objektif (kusursuz) sorumluluk ilkesinin egemen olduğu söylenebilir. Kusursuz sorumluluğun egemenliği Justinianus kanunlarına kadar devam etmiştir. İlk defa Justinianus kanunlarında kusur, sorumluluğun doğması için kurucu unsuru olarak zorunlu hale gelmiştir. AYDOĞDU, s. 7- 8.

¹⁹⁷ TANDOĞAN, Türk Mes'uliyet Hukuku, İstanbul 2010, s. 89.

¹⁹⁸ KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 3.

¹⁹⁹ EREN, Borçlar, s. 444; FEYZİOĞLU, Feyzi Necmeddin, Borçlar Hukuku Genel Hüktümler, C. I, İstanbul 1976, s. 16.

borçlardır. Geniş anlamda haksız fiilî düzenleyen kurallar, sorumluluk hukukunu oluşturur. Geniş anlamda haksız fiil kavramı, hem dar anlamda haksız fiilî, yani kusur²⁰⁰ sorumluluğunu, hem de sebep sorumluluğunu içine alır. Hukukumuzda tazminat ödeme yükümlülüğü sadece kusurlu davranışlara dayanmaz. Zarar verici olgu, kusurlu insan davranışı dışında kalan olaylarda da olabilir. Özellikle sebep sorumluluğu hallerinde durum böyledir. Adam çalıştırmanın, ev sahibinin, nükleer santral işletenin, motorlu araç işletenin, meydana çıkan zarardan dolayı kusurları olmaksızın tazmin yükümlülüğü söz konusudur²⁰¹. Kusur sorumluluğu ve haksız fiil sorumluluğu konumuzun dışında kalmaktadır.

&6. SORUMLULUK SEBEPLERİ VE TÜRLERİ²⁰²

Hukuk düzeninin, hukuka veya sözleşmeye aykırı bir fiil ile maddî veya manevî zarar vermiş olan kişiyi, verdiği zararı tazmin etmekle yükümlü tutmasına hukukî

²⁰⁰ TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 34; Hukuka aykırı fiil sonucu ortaya çıkan maddî veya manevî zararın tazmini için failin şahsi kusurunun şart olduğu sorumluluk türüne, “kusur sorumluluğu” denilir. Sorumluluk hukukunda genel kural, diğer başlıca hukuk sistemlerinde olduğu gibi, Türk hukukunda da, zarar veren kişi veya kişilerin kusur sorumluluğudur. Bkz. KARAHASAN, Mustafa Reşit, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, C. I- II, Ankara 1981, s. 301; KAPLAN, Emine, İşverenin Hukukî Sorumluluğu, Ankara 1992, s. 57. Nitekim BK. m. 41 hükmü, haksız fiil unsurları arasında “kusur unsuru” nu esaslı bir şart olarak ortaya koymuş ve kusur sorumluluğunun asıl sorumluluk olduğunu açıkça belirtmiştir. Bkz. KILIÇOĞLU, Ahmet, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, Ankara 2006, s. 222. Doğal olarak herhangi bir zararın doğması sebebiyle kusuru bulunmayan bir kişinin, haksız fiilin diğer unsurları bulunsa bile sorumluluğu söz konusu olmaz. Kısacası, eylemi işleyenin verdiği zarardan ötürü sorumluluğu, kusurlu olmasına bağlanmıştır. Kusur ilkesinin olumlu sonucuna göre, sorumluluğun doğması için kusur şarttır. Başka bir deyişle, kusuru olan mutlaka sorumlu tutulmalıdır. Olumsuz sonucuna göre ise, ortaya çıkan zararın oluşumunda kusur yoksa sorumluluk söz konusu olamaz. Yani sorumluluk, kusurdan başka bir sebebe dayandırılmaz. Bkz. TANDOĞAN, Haluk, Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, Ankara 1981, s. 1. Ortaya çıkan zararın karşılanması noktasında insanların kusurlarının olup olmadığına bakılmazsa, başka bir deyişle kusurlu olsun veya olmasın herkese her türlü eylemi sonucunda doğan zararları tazmin borcu yüklenirse, insanlar genel itibari ile herhangi bir girişimde bulunmaya cesaret edemez, hareketsiz kalmayı ve üretmemeyi tercih eder. Veya tam aksine, nasıl olsa her türlü sorumlu tutulacağını düşünerekten sorumsuz ve tedbirsiz davranır. Bkz. TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 1; AYDOĞDU, s. 11; TANDOĞAN, Mes’uliyet, s. 90.

²⁰¹ EREN, Borçlar, s. 79.

²⁰² Hukukî sorumluluğun türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 447 vd.

sorumluluk denir. Hukukî sorumluluk genel olarak sözleşmeye dayanan sorumluluk²⁰³ ve sözleşmeye dayanmayan sorumluluk olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir²⁰⁴. Sözleşme dışı sorumluluk; sözleşme dışı kusur sorumluluğu²⁰⁵, yani dar anlamda haksız fiil sorumluluğu²⁰⁶, sözleşme dışı kusursuz sorumluluk ve hakkaniyet sorumluluğu olmak üzere üçe ayrılır²⁰⁷. Çalışma konumuz sözleşme dışı sorumluluk kapsamında incelenecektir.

Sorumluluk hukuku denildiğinde, sözleşme dışı sorumluluk hukukunun anlaşılması gerektiğini ileri sürenler²⁰⁸ vardır. Ancak bu kavramın geniş değerlendirilmesi ve bu deyimden sözleşmeden doğan sorumluluk, sözleşme dışı kusur sorumluluğu (haksız fiil sorumluluğu) ve sebep sorumluluğunun anlaşılması gerekir. Bütün bu sorumluluk hallerini düzenleyen hukuk dalına ise, “sorumluluk hukuku” adı verilmektedir. Aslında yukarıda kısaca açıklanan bütün durumlarda bir şahsın, ya kendisinin veya başka bir şahsın davranışından ya da olağan bir sebepten veyahut da

²⁰³Sözleşmeye dayanan sorumluluk, tarafların karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanları ile oluşan hukukî muamele için kullanıldığı gibi, bu hukukî muamele ile kurulan hukukî ilişkiyi yani akdi ilişkiyi de ifade etmek üzere de kullanılmaktadır. OĞUZMAN/ ÖZ, s.44; Ayrıca sözleşmeler ile alâkalı ayrıntılı bilgi için bkz. AYRANCI, Hasan, Sözleşme Kurma Zorunluluğu, AÜHFHD, C. 52, S. 3, s. 229 vd.

²⁰⁴ YAVUZ, Cevdet, Türk Borçlar Kanunu Tasarısına Göre Kusursuz Sorumluluk Halleri ve İlkeleri, MÜHFHAD, Roma Hukukundan Modern Hukuka Sorumluluk, C. 14, S. 4, s. 29.

²⁰⁵ Kusur sorumluluğu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 468 vd.

²⁰⁶ Haksız fiil sorumluluğu, bir kimsenin aralarında herhangi bir hukukî ilişki mevcut olmayan bir kişiye hukuka aykırı bir fiilîyle vermiş olduğu zararları tazmin etmekle yükümlü olmasını ifade eder. Haksız fiil sorumluluğunda kusur şartı kural olarak aranmaktadır. Ancak bazı hallerde bir kimse kusuru olmaksızın haksız bir fiille başkalarına verdiği zararlardan sorumlu tutulmaktadır. AKINTÜRK, Turgut, Borçlar Hukuku, İstanbul 2006, s. 77. İsviçre Federal Mahkemesi ‘ ne göre haksız fiil; zarar verilen hukukî değeri korumaya yönelik yazılı veya yazısız, federal hükümetin ya da eyalet hükümetinin emirlerine veyahut yasalarına objektif olarak aykırı davranıştır. KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 2. Haksız fiilde, yükümlülük ve sorumluluk aynı anda doğar ve örtüşür. HATEMİ, Hüseyin, Sözleşme Dışı Sorumluluk, C. II, İstanbul 1993, s. 1.

²⁰⁷ ANTALYA, Gökhan, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler, MÜHFHAD, Roma Hukukundan Modern Hukuka Sorumluluk, C. 14, S. 4, s. 70; Geleneksel ayırım için bkz. AKINTÜRK, s. 77.

²⁰⁸ AYDOĞDU, s.7.

belirli ve tipik bir tehlikeden doğan zarar sebebi ile zarar görene ödeyeceği tazmin yükümlülüğü söz konusu olmaktadır²⁰⁹.

Kusursuz sorumluluk hallerinin isimlendirilmesi ve gruptandırılması ile alâkalı doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Örneğin bazı yazarlar, kusursuz sorumluluk hallerini, hakkaniyet sorumluluğu, nezaret ve ihtimam gösterme yükümünden doğan sorumluluk ve tehlike sorumluluğu olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutmaktadırlar²¹⁰. Buna karşılık bazı yazarlar ise, kusursuz sorumluluk hallerinin olağan sebep sorumluluğu ve tehlike sorumluluğu şeklinde ayrıma tabi tutulması gerektiğini ifade etmişlerdir²¹¹. Ancak Türk Borçlar Kanununa bakıldığında kusursuz sorumluluğun, hakkaniyet sorumluluğu, özen ödevinin ihlâline dayanan olağan sebep sorumluluğu ve tehlike sorumluluğu olmak üzere üç başlık altında incelendiği görülmektedir. Türk Borçlar Kanunundaki ayrımın, diğer ayrımlara nazaran daha isabetli olduğu kanaatindeyiz.

&7. KUSURSUZ SORUMLULUĞUN SEBEPLERİ VE ÇEŞİTLERİ

²⁰⁹ EREN, Borçlar, s. 79.

²¹⁰ TEKİNAY, Selahattin Sulhi/ AKMAN, Sermet/ BURCUOĞLU, Haluk/ ALTOP, Atilla, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1993, s. 498; ULUSAN, İlhan, Medenî Hukukta Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesi ve Uygulama Alanı, İstanbul 1977, s. 2.

²¹¹ DOĞRAMACI, s. 70.

I. Genel Olarak Kusursuz Sorumluluk²¹²

Hukuk sistemlerinde genel ve ana kural kusur sorumluluğudur²¹³. Çünkü kusur sorumluluğunun olumsuz sonucu olmakla birlikte olumlu sonucunun da var olduğunun bilinmesi gerekmektedir²¹⁴. Sadece olumsuz sonuç olan “kusur yoksa sorumluluk da yoktur” anlayışı ile hareket edildiğinde, özellikle ekonomik yönden zaten zayıf olan kimselerin daha da mağdur edilmesine ve hatta yıkımına sebep olunur. Olumlu sonuca göre sorumluluğun doğması için kusur şarttır. Dolayısıyla kusur sorumluluğunun olumlu sonucunun hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Teknoloji ve endüstrideki hızlı gelişmeler ve buna bağlı olarak toplum hayatındaki değişiklikler, sorumluluk hukukunun geleneksel kavram ve nazariyelerinin kapsamalarını da büyük ölçüde etkileyerek değiştirmeye zorlamaktadır²¹⁵. Bu bağlamda ortaya çıkan zarardan zarar verenin sorumlu tutulabilmesi için mutlaka kusur şartı aranır, büyük ve önlenemez haksızlıkların vuku bulabileceğini tahmin etmek hiç de zor olmaz. Çünkü modern hayatta zarar ihtimalleri çoğalmış ve yoğunlaşmıştır²¹⁶. Zira kusur prensibinin mutlak şekilde kabulü, özellikle geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren eleştirilmeye başlanmıştır²¹⁷.

²¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. GÜRİZ, Adnan, Hukuk Başlangıcı, 12. Baskı, Ankara 2009, s. 210 vd.; KAPLAN, İbrahim, Borçlar Hukuku Dersleri, Genel Hükümler, 4. Baskı, Ankara 2009, s. 135 vd.; KARAHASAN, Mustafa Reşit, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2003, s. 603 vd.; NOMER, Haluk, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 9. Baskı, İstanbul 2010, s. 94 vd.; TUNÇOMAĞ, s. 528 vd.

²¹³ BAŞPINAR, Veysel/ ALTUNKAYA, Mehmet, Depremden Doğan Zararların Tazmininde Zamanaşımının Başlaması ve Süresi, AÜHFD, C. 57, S. 1, s. 99; EREN, Fikret, Karayolları Trafik Kanununa Göre Motorlu Araç İşletenin Akit Dışı Sorumluluğunun Hukukî Niteliği ve Unsurları, AÜHFD, C. 39, S. 1- 4, s. 158; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 9; KILIÇOĞLU, A., Borçlar, s. 222.

²¹⁴ İMRE, Zahit: Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mes’uliyet Halleri, İstanbul 1949, s. 17- 18; EREN, Borçlar, s. 448; OĞUZMAN/ ÖZ, s. 488; TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk; s. 1; TANDOĞAN, Haluk, Mes’uliyet, s. 89.

²¹⁵ SEROZAN, Rona, Tazminat Hukukunda Yeni Eğilimler, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler 3. Sempozyumu, İstanbul 1980, s. 171- 172.

²¹⁶ TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 1.

²¹⁷ TANDOĞAN, Mes’uliyet, s. 90.

Türk hukuk düzeni, bazı sosyal düşüncelerle ve hakkaniyet gereklerinden dolayı, doğan zarar sebebiyle kusuru bulunmayan bazı kişilerin sorumlu tutulmalarını hüküm altına almıştır²¹⁸. Hukuka aykırı bir fiil ile bir başkasına zarar veren kimsenin kusurunun aranmadığı istisnaî halleri ifade etmek üzere, doktrinde “sebebe bağlı sorumluluk” veya “objektif sorumluluk” ya da kısaca “sebebe sorumluluğu” gibi kavramlar kullanılmaktadır²¹⁹.

Sebebe sorumluluğu, zarara sebebiyet verme prensibine dayanmaktadır. Burada sorumluluğun söz konusu olabilmesi için, sorumluluğu doğuran olayla zarar arasında illiyet bağının bulunması gerekli ve yeterlidir²²⁰. Dolayısıyla sorumluluk için kusurun bulunmasına gerek yoktur. Sorumluluk, objektif özen yükümlülüğünün ihlâline veya tehlikeli bir işletmenin var olmasına dayandırılmıştır²²¹.

Kusursuz sorumluluk türü; Roma²²² ve Cermen²²³ hukukunda yer alan bir husus olmasına rağmen, günümüzdeki önemine hiçbir zaman ulaşamamıştır. Objektif sorumlulukta kusurun yerini, kanunun öngördüğü durumlar almaktadır. Bu durumda, kusur sorumluluğunun temel kuralı olan kusur-sebebe sorumluluğu arasındaki ilişki ortadan kalkmış, bu yolla da zararın başkasına yüklenmesini sağlayan önemli şartlardan biri olan kusur prensibi de objektif sorumlulukta kural olmaktan çıkmıştır²²⁴.

Türk Hukukunda olmamakla birlikte, bazı hukuk sistemlerinde, Amerikan Hukukunda olduğu gibi, “Cezaî Tazminat” (Punitive Damages) adı verilen bir

²¹⁸ KILIÇOĞLU, A., Borçlar, s. 222.

²¹⁹ ATAAY, Aytekin, Borçlar Hukukunun Genel Teorisi, C. 1, İstanbul 1981, s. 71; BİLGE, Necip, Hukuk Başlangıcı, Ankara 1983, 4. Baskı, s. 225; İMRE, s. 49-50; KAYIHAN, Şaban/ ERDEM, Murat, Haksız İhtiyati Tedbir ve Haksız İhtiyati Haciz Koyduranın Sorumluluğu, AÜEHFD, C. 2, S. 1, s. 240.

²²⁰ BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 99.

²²¹ EREN, Borçlar, s. 449.

²²² KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 14- 15; KOÇHİSARLIOĞLU, Cengiz, Objektif Sorumluluğun Genel Teorisi, DÜHFD, C. 1, S. 2, s. 182; RADO, Türkan, Roma Hukuku Dersleri, İstanbul 1992, s. 37; ZİLELİOĞLU, Hilal, Roma Hukukundaki Sorumluluk Ölçütlerine Genel Bir Bakış, AÜHFD, C. 39, S. 1- 4, s. 241 vd.

²²³ ULUSAN, İlhan, Tehlike Sorumluluğu Üstüne, MHAD, 1970, S. 6, s. 25.

²²⁴ KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 9.

sorumluluk türü vardır²²⁵. Cezaî tazminat, özellikle büyük şirketlerin haksız ve uygunsuz eylemlerini engelleme amacı taşımaktadır²²⁶. “Örnek Tazminat” (Exemplary Damages) olarak da ifade edilen cezaî tazminat, fena halde uygunsuz eylemlerde bulunan kişileri cezalandırmak için kabul edilen bir sorumluluk türüdür²²⁷. Zarar verenleri caydırmak amacıyla cezaî tazminatta, tazminat miktarı oldukça yüksektir²²⁸. Bu tazminat, sivil ve ceza hukuku arasındaki sınırdaki sınırdaki kalan ve “caydırıcılık” prensibi üzerine inşa edilmiş olan bir sorumluluk türüdür²²⁹.

Cezaî tazminatta asıl amaç, kişinin uğramış olduğu zararı telafi etmek değil; zarara sebebiyet veren kurum, şirket veya kişiyi cezalandırmak sureti ile yaptığı fiilden caydırmaktır²³⁰. Zira sadece şahsın uğramış olduğu zararın telafisi, büyük şirketler açısından çok komik tazminatlar doğurmaktadır. Ayrıca sadece şahsın zararının karşılandığı tazminat, büyük şirketleri caydırmayı bırakın, tam tersine onlar tarafından ödül olarak değerlendirilebilir²³¹. Örneğin maddî imkânları çok yüksek olan bir şirkette ölüm ve yaralanmalara yol açan hadiseden sonra, zarara uğrayanların açtıkları tazminat davası sonucunda elde ettikleri tazminat milyon dolar olsa bile, bu sonuç şirkete verilmiş bir ödüldür. Dolayısıyla cezaî tazminat, zarara uğrayanların zararlarını karşılamamanın da ötesinde, zarara sebep olan şirketleri, bir daha bu tip sonuçların doğmaması için gerekli bütün her şeyin yapılmasına yönelik caydırmaktadır. Bundan dolayı, ahlakî değerler ışığındaki ceza olarak da ifade edilmektedir²³².

Amerikan sivil yargılamasının en önemli fonksiyonlarından biri, güvenli olmayan uygulamaların caydırılması olmuştur. Bu anlamda özellikle cezaî tazminat

²²⁵ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. HUBER, Peter, No-Fault Punishment, Alabama Law Review, Number. 3, Spring 1989, s. 1037 vd.

²²⁶ GOTTLIEB, Emily/ DOROSHOZ, Joanne, Punitive Damages, Center For Justice Democracy, Number. 4, June- July 2001, s. 1.

²²⁷ GOTTLIEB/ DOROSHOZ, s. 2

²²⁸ GOTTLIEB/ DOROSHOZ, s. 2

²²⁹ SEE, Harold, Punitive Damages: Introduction and Synopsis, Alabama Law Review, Number. 3, Spring 1989, s. 688

²³⁰ HUBER, s. 1043; GOTTLIEB/ DOROSHOZ, s. 2

²³¹ GOTTLIEB/ DOROSHOZ, s. 2

²³² SEE, s. 688.

büyük önem arz etmektedir²³³. Bunun yanında bu tazminat türü, ekonomik canlılık için çok büyük bir tehdit olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir²³⁴. Türk Hukuk sisteminde böyle bir tazminat türünün olmadığı, daha önce de ifade edilmişti. Böyle bir tazminat, yatırımcıları teşvikten ziyade, tam aksine tehdit ettiğinden dolayı, kanaatimizce kabul edilmemesi gerekir. Zira sorumluluk alanlarının genişletilmesi faydalıdır. Bunun yanında meydana çıkan veya çıkması muhtemel olan zararların ötesinde bir sorumluluğu kabul etmek, hem hukukî hem de ahlâki değildir.

II. Kusursuz Sorumluluğun Gelişmesine Etki Eden Sebepler

A. Teknik Gelişmeler²³⁵ ve Kusur²³⁶ İlkesinin Yetersizliği

Roma Hukukundan 18. yüzyılın sonlarına ve hatta 19. yüzyılın başlarına kadar kusur ilkesinin, sorumluluğun tek kaynağı ve dayanağı olarak uygulandığı görülmektedir²³⁷. Ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru sorumluluğun doğması için kusuru kurucu unsur olarak kabul eden subjektif sorumluluk, zarar görenlere etkili bir koruma için yetersiz hale gelmiştir. Ayrıca, sanayi toplumunun beraberinde getirdiği risk ve tehlikeler kusursuz sorumluluğun doğmasına ve gelişmesine sebep olmuştur. Öyle ki, kusursuz sorumluluk hallerinden biri olan tehlike sorumluluğunun, sanayi toplumunun beraberinde getirmiş olduğu tehlikelere karşı tepki olarak ortaya çıktığı ileri sürenler de vardır²³⁸.

Kusura dayanan sorumluluk türü, küçük ekonomik ilişkilerin egemen olduğu, bireyci ve makineleşmenin tam gelişmediği toplumlarda görülen bir sorumluluk türüdür²³⁹. Bu sorumluluk, toplumun yapısı küçük sanayiye ve tarıma dayandığından

²³³ GOTTLİEB/DOROSHOZ, s. 4. Bu tazminat türü hakkında örnek için bkz. HUBER, s. 1043

²³⁴ GOTTLİEB/DOROSHOZ, s. 8.

²³⁵ EREN, Borçlar, s. 449; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 35.

²³⁶ Kusur sorumluluğu ilkesi sorumluluğu kişisel kusur olarak sınırlayarak, tamamen pasif olan bir kişiye zarar vermektedir. Oysaki adalet düşüncesi herkesin fiilen sorumluluk taşımamasını gerektirir. Zarara uğratan kusursuz ise zarara uğrayan daha çok kusursuzdur. Bkz. KOÇHİSARLIOĞLU, Objektif Sorumluluk, s. 207.

²³⁷ DOĞRAMACI, s. 68; ULUSAN, Tehlike, s. 27; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 31.

²³⁸ TİFTİK, Mustafa, Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu, 2. Baskı, Ankara 2005, s. 71.

²³⁹ EREN, Borçlar, s. 450; İMRE, s. 41 vd.

dolayı gelişmiştir. Sebep sorumluluğu ise sanayi²⁴⁰ ve endüstri devrimi ile gelişen, makineleşmenin ve karmaşık sosyal ilişkilerin biçimlendirdiği ve modern toplumun zorunlu kıldığı bir sorumluluk türüdür²⁴¹. Diğer bir anlatımla kusursuz sorumluluk, her şeyin makineleştiği, ekonomik bölümlerin geniş ölçüde organize olduğu gelişmiş sanayi toplumlarının ürünüdür²⁴².

İşletmelerin ve faaliyetlerin getirdikleri ağır ve çok sayıda tehlike yüzünden topluma büyük yararları bulunan makineleri ve yeni enerji kaynaklarını kullanmaktan vazgeçilmesi söz konusu değildir²⁴³. Ancak, gerekli her türlü önlem, özen ve tedbirin alınmasına rağmen, bunların kullanılması sonucunda meydana gelen zararlar ile alâkalı zarar görenlerin hukukî yönden korumadan yoksun bırakılması da adalete aykırı olur. Teknolojik ilerlemenin sonuçlarına, çoğu zaman ekonomik açıdan zayıf bulunan zarar görenlerin katlanması hem ahlâki, hem hukukî olmaz, hem de adalet anlayışı işe bağdaşmaz. Tam aksine, tehlikeli faaliyetlerden ve girişimlerden yararlananlar, bunların yol açtığı zararlara da katlanmak zorundadırlar²⁴⁴. Gerçekten de, işletmelerin bu denli karmaşık²⁴⁵ yapıları içerisinde kusurun rolü oldukça azalmıştır. Çalışanlar ve çevre için büyük tehlike arz eden işletmelerde, zararlı sonucun sebebi olarak insan davranışlarının rol ve katkısını tespit etmek pek mümkün değildir. Zira bu karmaşık yapı içerisinde kusurun kimden kaynaklandığını veya ortaya çıkan zararda insan davranışının kusurunun var olup olmadığını tespit etmek oldukça zordur²⁴⁶. Ayrıca bu kadar tehlikeli işletmeler arasında zarara insan davranışının veya kusurunun sebebiyet verme ihtimali, işletmelerin bu zarara sebebiyet verme ihtimali ile kıyas edilemeyecek şekilde azdır.

²⁴⁰ DOĞRAMACI, s. 68; ERİŞGİN, Nuri, Tehlike Bağı, AÜHFD, C. 49, S. 1, s. 150; TİFTİK, Tehlike Sorumlulukları, s. 71.

²⁴¹ Tehlike sorumluluğu sanayinin beraberinde getirmiş olduğu tipik tehlikeden kaynaklanmaktadır. Nitekim çağın gerektirdiği ihtiyaçlar karşısında ilk defa tehlike sorumluluğu ile kanunî düzenleme, 1838 tarihli Prusya Demiryolları Kanununun 24. ve 25. maddelerinde kabul edilmiştir. Bu düzenlemelerde, demiryolu işletenin sorumluluğu, tehlike esasına göre öngörülmüştür. AYDOĞDU, s. 14.

²⁴² EREN, Borçlar, s. 449; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 36.

²⁴³ EREN, Borçlar, s. 456.

²⁴⁴ TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 2- 26; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 89.

²⁴⁵ Teknolojinin gelişmesi, işletmelerin büyümesi ve ekonomik faaliyetler zaman içerisinde çeşitlenip karmaşık bir hal almaya başlamıştır. Bkz. YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 36.

²⁴⁶ DOĞRAMACI, s. 68; İMRE, s. 42; ULUSAN, Tehlike, s. 30.

Çünkü günümüzde işletmeler o kadar hızlı bir gelişme içerisinde ki, zararın ortaya çıkması için gerekli her türlü tedbir alınsa dahi zarar vuku bulabilmektedir²⁴⁷. Görüldüğü üzere sosyal düşünce biçimlerindeki değişiklikler ile ekonomik ve teknolojik gelişmeler karşısında kusura dayanan sorumluluk ilkesi uygulamada yetersiz kalmıştır²⁴⁸. Zarar görenin mağduriyetinin yanında zarar verenin kusurunu, sorumluluğun doğması için kurucu bir unsur olarak kabul etmek, bazı hallerde meydana çıkaracağı haksızlıklar sebebiyle neredeyse imkânsız hale gelmiştir²⁴⁹.

Nükleer santraller, etraflarına tehlike yaymaktadırlar. Ancak topluma büyük yararları bulunan bu enerji kaynağından vazgeçilmesi söz konusu değildir. Bundan dolayı, herhangi bir kimsenin kusuru olmasa bile sadece nükleer santralin işletilmesinden kaynaklanan zararlardan dolayı işletenin kusursuz bir şekilde sorumlu tutulması gerekir.

B. Sebep Verme ve Ortaya Çıkan Zarar ile Faydalanılan Yarar Arasında Uygun İlliyet Bağının Olması

Kusursuz sorumluluk hali, öncelikle herhangi bir zararın oluşumuna sebebiyet vermekten kaynaklanır. Sebep olma ilkesi illiyet bağı görüntüsü altında gerek kusur sorumluluğunun gerekse de kusursuz sorumluluğun ortaya çıkmasında sorumluluğun temel bir unsurudur. Hukuka uygun bir faaliyetin sebep olduğu zararlı sonuçlardan sorumlu tutulmak kaygısı, insanları yararlı girişimlerde bulunmaktan alıkoyar. Bunun sonucu olarak, toplum hayatı felce uğrar²⁵⁰.

²⁴⁷ Etrafına tehlike saçan işletmeler karşısında zararın meydana gelmemesi adeta imkânsız hale gelmiştir. Bkz. EREN, Borçlar, s. 450; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 37.

²⁴⁸ ANTALYA, s. 63; ERDEMOĞLU, Deniz, Türk Özel Hukukunda Tehlike Esasına Dayanan Sorumluluk, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s. 20; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 36.

²⁴⁹ TİFTİK, Tehlike Sorumlulukları, s. 24- 25.

²⁵⁰ AYDOĞDU, s. 11.

Tehlikeli faaliyetlerde bulunan işletmelerin bazıları sosyal gereklilik kabul edilerek devlet tarafından desteklenmektedir²⁵¹. Bu tür işletme ve faaliyetlerde bulunanlar, bunların toplum hayatına dâhil edilmesinden menfaat elde ederler. Bundan dolayı işletmenin veya bir faaliyetin yararlarını elde eden kimse, o işletme veya faaliyetin sebep olduğu zararlara da katlanmak zorundadır²⁵². Burada yarar- zarar, yani nimet- külfet ilişkisi söz konusudur²⁵³.

Nükleer santralin sadece varlığı ile de olsa ortaya bir zarar çıkarsa, yarar ile zarar arasında bağıllık olduğundan söz edilebilir. Ayrıca, zarara yol açan fiil, başkalarının mal ve can güvenliğini tehdit eden ve zarar tehlikesi yaratan faaliyetlerden kaynaklanmakta ise, bu faaliyetlerde bulunan kişiler, kusurları bulunmadığı halde, doğan zarardan sorumlu tutulmalıdır²⁵⁴, ²⁵⁵. Zira nükleer santral işletenin, işlettiği santral dolayısıyla yararı olduğu açıktır.

C. Hakkaniyet

Bazı hallerde ortaya çıkan zararda zarar verenin kusuru olmasa dahi, hakkaniyet gereği, kişi sorumlu tutulabilir²⁵⁶, ²⁵⁷. Hakkaniyetin varlığının veya yokluğunun takdiri

²⁵¹ KOÇHİSARLIOĞLU, Objektif Sorumluluk, s. 259; ULUSAN, Tehlike, s. 35.

²⁵² ANTALYA, s. 74; BÜYÜKSAĞIŞ, Erdem: Tehlike Esasına Dayanan Genel Sorumluluk Kuralı Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler, DEÜHFD, C. 8, S. 1, s. 2; DOĞRAMACI, s. 69; EREN, Borçlar, s. 451; KOÇHİSARLIOĞLU, Objektif Sorumluluk, s. 254.

²⁵³ YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 37; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 44.

²⁵⁴ KILIÇOĞLU A., Borçlar, s. 223.

²⁵⁵ Tehlike sorumluluğu, toplumsal düşünceye dayanır. Dış çevrede belirli tehlikeler yaratan uğraşların ve davranışların sonuçlarından kaçınma ve bunları önleme olanağı bulunmasa bile, bu uğraşlardan yararlananlar ya da bu uğraşları kendi egemenlik alanlarında yürütenler sorumlu olmalıdırlar, KARAHASAN, Tazminat, s. 302.

²⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 451; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 37, 40.

²⁵⁷ Teknolojik gelişmeler ile küçük işletmeler yerlerini büyük ölçekli işletme ve fabrikalara bırakmış, teknelci sistem hakim olmaya başlamıştır. Yine ulaşım hizmetleri ve makineleşmede büyük gelişmeler kaydedilmiştir. İşletmelerin büyümesi sonucunda insanların sahip oldukları hayat tarzı beraberinde yeni sorumluluk alanları getirmiştir. Bundan dolayı kusur, zararın yüklenilmesinde hakkaniyete uygun bir dağılım meydana getirememiştir. ERDEMOĞLU, s.14.

hâkime aittir. Hâkim hakkaniyetin takdirinde, zarara sebep olan ile zarar gören mağdur tarafların malî durumlarını göz önünde bulundurmalıdır²⁵⁸.

Nükleer santral işletenlerin genel itibari ile malî güçleri oldukça yüksektir. Bundan dolayı işletenin sorumluluğunun kapsamının belirlenmesinde, hakkaniyet sorumluluğunun ölçü olarak hesaba katılması gerekir.

D. Bazı Durumlarda Kusurun İspat Güçlüğü

Makine, elektrik, nükleer santral gibi çağın önemli buluşlarının ortaya tehlike çıkarma potansiyeli yüksektir. Bu teknik araçların sebep oldukları kazalarda, çoğu zaman bir kusurun işlenip işlenmediğinin veya kusur varsa dahi bunun kim tarafından işlendiğini belirlemek oldukça güç, hatta imkânsızdır²⁵⁹.

Nükleer santral işletilmesinden doğan kazalarda, herhangi bir kişinin kusurunun ispat edilmesi genel olarak mümkün değildir. Zira nükleer santrallerde meydana gelen kaza, kişilerin kusurlarının çok daha üstünde bir tehlike ve felâket sonucunda vuku bulmaktadır²⁶⁰. Ayrıca kusur şartı aranır, zarar gören, nükleer santralin sebep olduğu zarar ile alâkalı olarak, zarara sebebiyet veren işletmeyi işletenlerin kusurlarını ispat edemez. Sonuç olarak ortaya çıkan zarara kendisi katlanmak zorunda kalır. Bundan dolayı bu gibi hallerde, kusuru kurucu unsur kabul etmeyen ve ağırlaştırılmış objektif sorumluluk olarak da nitelendirilen tehlike sorumluluğunun uygulanması gerekir. Kurucu unsur olarak kusurun kabul edilmemesi hakkaniyetin sağlanması açısından da gereklidir²⁶¹.

E. Egemenlik

Herhangi bir kimse, tehlike arz eden bir işletmeyi işletiyor veya faaliyette bulunuyorsa, kendi egemenlik alanı içerisinde bulunan şey, kişi veya işletmelerin verdikleri zararlardan dolayı sorumlu tutulmalıdır²⁶². Çünkü bu kimsenin o şey veya

²⁵⁸ EREN, Borçlar, s.451.

²⁵⁹ TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 2.

²⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 35-36.

²⁶¹ ERDEMOĞLU, s. 24.

²⁶² Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 451.

faaliyet üzerinde denetleme ve gözetleme imkânı vardır. Gerekli denetim ve gözetim sonucunda ise, zararlı sonuçlar büyük oranda önlenir²⁶³.

Nükleer santral işletenin, işletme üzerinde egemenliği vardır. Bundan dolayı gerekli denetim ve gözetim ödevini yerine getirmek zorundadır. Dolayısıyla egemenliği söz konusu olanların sorumlu tutulmaları gerekir. Ancak nükleer santrallerde, denetim ve gözetim görevi yerine tam olarak getirilmiş olsa bile, kaza vuku bulabilir. Bundan dolayı bu ilkenin, denetim ve gözetim ödevinin yerine getirilmediği hallerde değerlendirilmesi gerekir. Yani denetim ve gözetim ödevi yerine getirildiği takdirde, işletenin sorumluluğunun olmaması kabul edilemez.

F. Tehlike Kaynaklarının Artması

Ekonomik faaliyetler ve teknik gelişmelerin karmaşık yapısı ve küçük işletmelerin neredeyse tükenip yerlerini büyük ölçekli işletme ve fabrikalara bırakmaları karşısında, bunların nitelik itibari ile tehlikeleri de artmıştır. Dolayısıyla nitelikleri itibari ile giriştikleri faaliyet veya işlettikleri işletmeler sonucunda çok sayıda kazaya ya da büyük zarara yol açma ihtimali oluşturanlar, bundan doğan zararlara da katlanmak zorundadırlar. Bu duruma deyim yerinde ise nimet- külfet ilişkisi denilebilir. Bu yaklaşım özellikle nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğunun oluşmasında ve düzenlenmesinde de etkili olan bir tehlike sorumluluğu gerekçesidir.

Nükleer santraller, mahiyetleri gereği yoğun ve ağır zararlar doğurmaya elverişli bir yapıya sahiptirler. Sürekli gelişim halindeki bir bilim dalı olan hukuk, bu gelişmeler karşısında kayıtsız kalmamış ve nükleer santral işletenin sorumluluğunu, tehlike esasına dayanan sorumluluk olarak belirlemiştir. Buna göre; yarattıkları toplumsal fayda sebebiyle söz konusu işletmeler hukuk düzeni tarafından yasaklanmamıştır. Ancak, bu işletmelerin arz ettikleri tehlikenin gerçekleşmesi halinde, oluşan zarardan hiçbir kusuru bulunmasa dahi, söz konusu tehlikeli işletmeyi işletenlerin sorumlu olması öngörülmüştür. Böylelikle, tehlikeli işletmelerin yarattığı toplumsal fayda ile tehlikenin gerçekleşmesi halinde oluşacak zarar arasında bir denge kurulmaya çalışılmıştır²⁶⁴.

²⁶³ ANTALYA, s. 74- 75; EREN, Borçlar, s. 451; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 36.

²⁶⁴ ERDEMOĞLU, s. 14.

G. Sorumluluk Hukukunda Artan Sosyal Düşünce

Günümüzde sorumluluk hukukunda kusur prensibinin yetersiz kalışından dolayı, kişi veya kişiler bazı eylemleri ya da sahip oldukları varlıkları dolayısıyla sorumlu tutulmuşlardır²⁶⁵. Ayrıca zarar gören, zarar verenin kusurunun olduğunu ispatlarsa dahi, olayların çoğunda bu kusuru işleyen kişi, çok yüksek tutarlara erişen tazminatı ödemeye gücü olmayan bir işçi olarak karşımıza çıkmaktadır²⁶⁶. Zararın tazmini, kusur sorumluluğu çerçevesinde bu kişilere yükletildiği takdirde, çok defa zarar görenlerin hiçbir tazminat alamaması durumu ortaya çıkabilir²⁶⁷. Özellikle nükleer santral kazaları sonucunda çok yüksek oranlarda zararın ortaya çıktığı görülmektedir. Bundan dolayı zarar görenlerin zararının, herhangi bir kişinin kusuruna bağlanmaksızın tazmin edilmesi gerekir.

III. Kusursuz Sorumluluk Hallerinde Temel İlkeler

Kusursuz sorumluluk, bir tesadüf sonucu ortaya çıkabilir. Bu sebeple kusursuz sorumluluk aynı zamanda "beklenmedik durumlar sorumluluğudur"²⁶⁸. Kusura dayanmayan sorumlulukta, zarar ve olay arasında illiyet bağının bulunması sorumluluğu doğurmak için yeterlidir²⁶⁹. Olay ile zarar arasındaki bu ilişkiye bakılarak, bu çeşit sorumluluğa sebep sorumluluğu²⁷⁰ da denilmektedir. Kusura dayanmayan sorumluluğu ifade etmek için kullanılan başka bir deyim de sonuç sorumluluğudur. Sonuç sorumluluğu kavramı ile sadece sonucun, yani zararın varlığının ve bunun tazmin edilmesinin gerekliliği belirtilmek istenmektedir²⁷¹.

²⁶⁵ KORKUSUZ, Refik, *Hukukumuzda Tehlike Sorumluluğu Uygulaması ve Yeni Borçlar Kanunu Tasarısındaki Düzenlemesi, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu*, Ankara 2009, s. 14; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 36; TİFTİK, *Tehlike Sorumlulukları*, s. 27.

²⁶⁶ DOĞRAMACI, s. 69.

²⁶⁷ TİFTİK, *Tehlike Sorumlulukları*, s. 27; ULUSAN, *Fedakârlığın Denkleştirilmesi*, s. 27- 28.

²⁶⁸ TİFTİK, *Akit Dışı Sorumluluk*, s. 39.

²⁶⁹ DESCHENAUX/ TERCIER, s. 12.

²⁷⁰ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 587.

²⁷¹ TANDOĞAN, *Sözleşme Dışı Sorumluluk*, s. 8.

Kusurun varlığı, hem tehlike sorumluluğunda hem de olağan sebep sorumluluğunda şart değildir²⁷². Dolayısıyla bu iki sorumluluk türünde de ortaya çıkan zararın tazmininde zarar verenin sorumluluğu için kusur önem arz etmemektedir.

Kusura dayanmayan sorumluluk hallerinin büyük bir çoğunluğunda hukuka aykırılık söz konusudur. Bundan dolayıdır ki, söz konusu hallerin haksız fiiller çerçevesinde değerlendirilmesi kabul edilebilir. Bunun yanında hukuka aykırılık bulunmamasına rağmen, kusursuz bir şekilde sorumlu tutulabilen haller de mevcuttur. Bu hallerde hukuka aykırılıktan bahsedilemez. Böyle bir sorumluluk sadece kusursuz sorumluluk kapsamında değerlendirilebilir²⁷³.

Kusursuz sorumluluk prensibinin kabulü, sebebiyet prensibinin tek başına uygulanacağı manasına gelmemelidir. Çünkü sorumluluğun kusura dayandırılabilirdiği hallerde, kusur ilkesi yine uygulama alanı bulur. Zaten bu şekilde olması hukukî bakımdan hem önemlidir hem de yerindedir²⁷⁴.

Hukuk düzeni tarafından özel olarak ihdas edilmiş olan bazı sorumluluk hallerinde, fail, hakkaniyet gereği, kusuru olmasa dahi vermiş olduğu zararı tazmin etmekle yükümlüdür. Kusursuz sorumluluk hallerinde, şartların varlığını ispat mağdura düşer²⁷⁵. Ayrıca zarar gören, failin kusurunu ispat etmek zorunda değildir²⁷⁶.

Kusursuz sorumluluk hallerinde sorumluluk, bu husustaki şartları düzenleyen hükmün koruma amacı ile sınırlıdır. Hükmün koruma amacını, başka bir ifade ile normun koruma amacını, illiyet bağı ile karıştırmamak gerekir. Burada kanunun koruma amacı ile ortaya çıkan zarar arasında bağ bulunmalıdır²⁷⁷.

²⁷² BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 99.

²⁷³ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 587.

²⁷⁴ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 93.

²⁷⁵ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 588.

²⁷⁶ ERDEMOĞLU, s. 17.

²⁷⁷ Kusursuz sorumluluk şartlarının oluştuğunun ispatı mağdura düşer. Bu ispatı yerine getirmeyen mağdur iddiasını ispatlayamamış demektir. Zararın tespiti, tazminatın tayini, yetkili mahkeme, zamanaşımı konularında, kusursuz sorumluluğu düzenleyen hükümlerde aksi belirtilmiş olmadıkça, Borçlar Kanunu' nun kusura dayanan sorumluluk hükümleri uygulanır. Kusur aranmayan sorumluluk hükümlerine göre, gerek maddî ve gerekse manevî tazminat talep etmek mümkündür. Bkz. OĞUZMAN/

Kusursuz sorumluluk hallerinde hem maddî hem de manevî tazminat talep edilebilir. Yargıtay da bir İçtihadı Birleştirme Kararı ile aynı sonucu kabul etmiştir²⁷⁸. Bu konu zarar kısmında daha ayrıntılı inceleneceğinden dolayı ayrıntıya girilmeyecektir.

IV. Türk Hukukunda Kusursuz Sorumluluk Halleri²⁷⁹

A. Genel Olarak

Kusura dayanmayan sorumluluk genellikle olumsuz bir biçimde, sorumlu kimsenin kusurunu gerektirmeyen bir sorumluluk olarak tanımlanmaktadır²⁸⁰. Böylece adı geçen sorumluluk, sorumlu kişinin kişiliğine, irade zayıflığına yönelik subjektif nitelikte kınamayı gerektirmemektedir. Bu tür sorumluluk hallerine, batı hukuk sistemlerinde olduğu gibi, Türk hukukunda da, daha önce de ifade edildiği gibi, objektif sorumluluk denilmektedir. Bu sorumluluk türü ile kanun, sadece kusurun ispatlanmadığı veya ispatlanamadığı “muhtemel” kusur hallerinde değil, aynı zamanda kusurun tamamının yok olduğu hallerde de sorumluluğun varlığını kabul etmiş, sorumlu tutulmak istenen kişiyi “kefil” gibi sorumlu kılma yoluna gitmiştir²⁸¹. Bu tip durumlarda kanun, belli bir olaydan veya olaylar karışımından doğan zararı, bu olay ya da olaylar

ÖZ, s. 588- 589. Normun koruma amacı teorisi, Türk hukuk doktrininde ilk olarak TANDOĞAN tarafından “Hukuka Aykırılık Bağı”, akabinde ise EREN tarafından “Hukuka Aykırılık Bağı ve Normun Koruma Amacı Teorisi” adlı çalışmalar ile inceleme konusu yapılmıştır. EREN, Fikret, Hukuka Aykırılık Bağı ve Normun Koruma Amacı Teorisi, Mahmut Koloğlu’ya 70. yaş Armağanı, Ankara 1975, s. 461; TANDOĞAN, Haluk, Hukuka Aykırılık Bağı, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler I. Sempozyumu, İÜHFY, s. 5 vd. Ayrıca “Normun Koruma Amacı Teorisi” hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ABİK, Yıldız, Normun Koruma Amacı Teorisi, AÜHFD, C. 59, S. 3, s. 345 vd.; ATAMER, Yeşim M., Haksız Fiillerden Doğan Sorumluluğun Sınırlandırılması, Özellikle Uygun Nedensellik Bağı ve Normun Koruma Amacı Kuramları, İstanbul 1996, s. 70 vd.

²⁷⁸ 22.06.1966, E: 1966/ 7, K: 1966/ 7, YİBK, RG. S: 12360, OĞUZMAN/ ÖZ, s. 589.

²⁷⁹ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 573 vd.

²⁸⁰ TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 38.

²⁸¹ Belli şartlarla, belli durumlara kusursuz sorumluluk prensibinin uygulanması istenmiş, başka bir ifade ile kusurlu olmasa dahi bir kimsenin fiiliyle sebep olduğu zararı tazmin etmesi görüşü savunulmuştur. Bkz. KARAHASAN, Tazminat, s. 302; REİSOĞLU, Safa: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 20. Baskı, İstanbul 2008, s. 155.

karışımını ortaya koyan veyahut ona hâkim olan bir kişiye yüklemektedir²⁸². Örneğin, nükleer santralin işletilmesinden dolayı nükleer santralin bulunduğu yerin etrafında bulunanların herhangi bir zararı söz konusu olduğu takdirde, nükleer santral işleteninin kusursuz sorumlu olduğu kabul edilir²⁸³.

Gerçek hayatta kusur sorumluluğunun uygulama alanı, sebep sorumluluğunun uygulama alanının devamlı genişlemesi sebebiyle daha sınırlı kalmaya, yani daralmaya başlamıştır²⁸⁴. Sebep sorumluluğu, olağan sebep sorumluluğu ve ağırlaştırılmış objektif sorumluluk olan tehlike sorumluluğu olmak üzere ikiye ayrılır²⁸⁵. Olağan sebep sorumluluğu, ağırlaştırılmış objektif sorumluluk ile kusur sorumluluğu arasında bulunan bir tür sorumluluktur. Çünkü ne tehlike ne de kusur, sorumluluğun kurucu unsurudur. Olağan sebep sorumluluğu, kanunda öngörülen objektif özen ödevinin ihlâline dayanan bir kusursuz sorumluluk türüdür²⁸⁶.

B. Hakkaniyet Sorumluluğu

²⁸²Bu durumda, kişi veya kişiler bazı eylemleri ya da sahip olduğu varlıklar sebebi ile sorumlu tutulmaktadır. Geniş bilgi için bkz. KARAHASAN, Tazminat, s. 303; KILIÇOĞLU, A., Borçlar, s. 222.

²⁸³TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 7.

²⁸⁴KAPLAN, Emine Tuncay, İşverenin Koruma ve Gözetme Borcunun Kapsamı, Kamu-İş, C. 7, S. 2, 2003, s. 57.

²⁸⁵BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 99; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 39; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 40.

²⁸⁶ARDA, Aslı, Nükleer Enerji Alanında Üçüncü Taraf Sorumluluğuna İlişkin Paris Sözleşmesi Kapsamında Nükleer Tesis İşletenin Hukukî Sorumluluğu, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 6; BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 99; EREN, Borçlar, s. 574; İŞGÜZAR, Hasan, Türk Sorumluluk Hukukuna Göre Sivil Hava Aracı İşletenin Akit Dışı Sorumluluğu, Ankara 2003, s. 26.

818²⁸⁷ sayılı Borçlar Kanununda hakkaniyet sorumluluğu *“Hakkaniyet iktiza ediyorsa hâkim, temyiz kudretini haiz olmayan kimseyi ika ettiği zararın tamamen yahut kısmen tazminine mahkûm eder. Temyiz kudretini muvakkaten ızaa eden kimse, bu halde iken yapmış olduğu zararı tazmine mecburdur”* şeklinde hüküm altına alınmıştır.

818 sayılı Borçlar Kanunu hakkaniyet sorumluluğunu kusura dayanmayan bir sorumluluk türü olarak öngörmektedir. Fakat hakkaniyet sorumluluğu dolayısıyla sadece ayırt etme gücünden yoksun olanların sorumlu tutulacağını belirtmiştir. Türk Borçlar Kanunu Tasarısında hakkaniyet sorumluluğunun kapsamı genişletilmiştir. Tasarınının 64. maddesinde hüküm aynen şu şekilde idi:

“Tarafların ekonomik durumları göz önünde tutulduğunda, hakkaniyet gerektiriyorsa hâkim, kusura bağlı olmaksızın zarar verenin sebep olduğu zararın, uygun biçimde giderilmesine karar verebilir. Ayırt etme gücü olmayanın verdiği zarar için de aynı hüküm uygulanır”.

Metni yukarıda verilen hükümden de anlaşıldığı üzere Türk Borçlar Kanunu tasarısında hakkaniyet sorumluluğu genel bir kural ile düzenlenmişti. Ayrıca ayırt etme gücüne sahip olmayanların sorumluluğu ise sadece örnek olarak sayılmıştı²⁸⁸. Buna göre tarafların ekonomik durumları temel kıstas alınarak ortaya çıkan zarara, kusuru bulunmaksızın sebep olan kimsenin hakkaniyet gereği sorumluluğu öngörülmekteydi. Ancak tasarınının bu maddesi kanunlaşmadan önce değişikliğe uğramıştır. En son ve kanunlaşmış hali ile “Hakkaniyet Sorumluluğu”, Türk Borçlar Kanununun 65. maddesinde *“Hakkaniyet gerektiriyorsa; hâkim, ayırt etme gücü bulunmayan kişinin verdiği zararın, tamamen veya kısmen giderilmesine karar verir”* şeklinde düzenlenmiştir. Buna göre Türk Borçlar Kanununda “Hakkaniyet Sorumluluğu”, “Kusursuz Sorumluluk” başlığı altında düzenlenmekle birlikte, sadece ayırt etme gücünden yoksun olan kişilerin verdikleri zararlardan sorumlulukları öngörülmüş ve 818 sayılı Borçlar Kanun’undaki düzenlemenin benzeri kabul edilmiştir.

²⁸⁷ Yeni Türk Borçlar Kanununun yürürlüğe gireceği tarih olan 01.07.2012 tarihine kadar 818 sayılı Borçlar Kanunu uygulanmaya devam edecektir.

²⁸⁸ YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 61.

C. Olağan Sebep Sorumluluğu²⁸⁹

Olağan sebep sorumluluğu²⁹⁰, sebep sorumluluğunun en hafif şeklini oluşturmaktadır²⁹¹. Doktrinde bu sorumluluk türünün hâkimiyet ve yararlanma esasına dayandığını ileri sürenler de vardır²⁹². Bu sorumlulukta sorumluluğun doğabilmesi için ne kusur ne de tipik işletme tehlikesi sorumluluğun kurucu unsurudur. Bu bakımdan olağan sebep sorumluluğu, belirli bir tesis veya işletmenin tehlikelilik haline bağlanmamış, sadece kanunda öngörülen objektif özen ödevinin ihlâline dayandırılmıştır²⁹³.

Bazı durumlarda kişi, sadece dikkat ve özen yükümlülüğünü yerine getirmemesi sebebiyle kusursuz bir şekilde sorumlu tutulmaktadır²⁹⁴. Bu tip sorumluluğa örnek olarak; 818 sayılı Borçlar Kanunu'nda hayvan sahibinin (m. 57), 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nda ev başkanının (m. 369), taşınmaz malikinin²⁹⁵ (m. 730) ve tapu sicilinin tutulmasından devletin²⁹⁶ (m. 1007) sorumluluğu verilebilir. İstihdam edenin

²⁸⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. AKINCI, Şahin, Borçlar Hukuku Bilgisi, 4. Baskı, Konya 2009, s. 157 vd.; EREN, Borçlar, s. 573 vd.; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 41- 42.

²⁹⁰ Olağan sebep sorumluluğunu oluşturan hallerin birçoğu başlangıçta kusura dayanan sorumluluk olarak nitelendirilmişlerdir. Ancak zamanla sebep sorumluluğuna dâhil edilmişlerdir. Örneğin, adam çalıştırmanın, hayvan sahibinin ve ev başkanının sorumluluğu kusur sorumluluğu olarak değerlendirilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 453; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 41.

²⁹¹ BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 99.

²⁹² OĞUZMAN/ ÖZ, s. 489.

²⁹³ EREN, Borçlar, s. 452; FENDOĞDU, Hasan Tahsin, Hukuk Bilimine Giriş, 2. Baskı, İstanbul 1987, s. 154; KILIÇOĞLU M., Sorumluluk Hukuku, s. 19; KILIÇOĞLU, A., Borçlar, s. 223; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 40.

²⁹⁴ ANTALYA, s. 70.

²⁹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. GÖZÜBÜYÜK, Şeref, Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları, 8. Baskı, Ankara 1993, s. 113; SİRMEN, Lale, Taşınmaz Mülkiyetinin Kullanılmasında Çevre Etkileri Yaratan Müdahalelerden Dolayı Taşınmaz Malikinin Sorumluluğu, AÜHFD, C. 40, S. 1- 4, s. 281 vd.; OĞUZ, Cemal, Fedakarlığın Denkleştirilmesi İlkesi Uyarınca Taşınmaz Malikinin Sorumluluğu, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 209- 218.

²⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. BAŞPINAR, Veysel/ ÜNAL, Mehmet, Şekil Eşya Hukuku, 5. Baskı, Ankara 2010, s. 361 vd.; EREN, Fikret/ BAŞPINAR, Veysel, Toprak Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2007, s. 259 vd.; İMAMOĞLU, M. Altuğ, Tapu Sicili ve Tapu Sicilinin Tutulmasından Devletin Sorumluluğu, Ankara 2010, s. 33 vd.

sorumluluğunun olağan sebep sorumluluğu mu yoksa ağırlaştırılmış objektif sorumluluk mu olduğu hususu tartışmalıdır. Bunun yanında, içtihatlarla bağlı olarak istihdam edenin sorumluluğunun olağan sebep sorumluluğu ile tehlike sorumluluğu arasında bir sorumluluk türü ve fakat giderek tehlike sorumluluğuna yaklaştığı söylenebilir. Bu tür kusursuz sorumlulukta tazminattan indirim yapılması söz konusu değildir. Ancak, diğer kusursuz sorumluluk hallerini oluşturan tehlike sorumluluğundan farklı olarak, sorumlu kişinin kurtuluş kanıtı getirme imkânı bulunmaktadır²⁹⁷.

Olağan sebep sorumluluğu halleri Borçlar Kanununda ve Türk Medenî Kanununda tek tek sayılmıştır²⁹⁸. Bunların çoğunda, sorumlu tutulan kişi özen ödevinin yerine getirildiğini veya özen ödevi yerine getirilseydi dahi aynı zararın ortaya çıkacağını ispatlamak suretiyle sorumluluktan kurtulabilir²⁹⁹. Nükleer santral işletenin sorumluluğu, tehlike sorumluluğu kapsamında değerlendirildiğinden, olağan sebep sorumluluğunun uygulanma imkânı yoktur.

D. Tehlike Sorumluluğu³⁰⁰

Tehlike sorumluluğu “terminolojide”, “ağırlaştırılmış sebep sorumluluğu” veya “ağırlaştırılmış objektif sorumluluk” olarak yer almaktadır³⁰¹. Bu sorumluluk esas itibari ile teknik veya motorlu araçların, toplumun vazgeçilmez nesnelere olmaları

²⁹⁷ EREN, Borçlar, s. 453- 454; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 42.

²⁹⁸ ANTALYA, s. 71; BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 100; EREN, Borçlar, s. 453; İŞGÜZAR, s. 27; OĞUZMAN/ ÖZ, s. 489- 490; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 41.

²⁹⁹ KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 19; TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 26.

³⁰⁰ Tehlike Sorumluluğu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BÜYÜKSAĞIŞ, s. 1- 21; EREN, Borçlar, s. 454- 458; ERİŞGİN, Nuri, Tehlike Sorumluluğunda Kıyas, BATİDER, C. 20, S. 3, s. 83- 104; GÖZÜBÜYÜK, s. 167 vd.; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 14- 21; KILIÇOĞLU, Mustafa, Tazminat Esasları ve Hesap Yöntemleri, 2. Baskı, Ankara 2008, s. 15 vd.; KORKUSUZ, s. 147- 209; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 43 vd.; TANDOĞAN, Haluk, Tehlike Sorumluluğu Kavramı ve Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Düzenlenmesi Sorunu, BATİDER, C. 10, S. 2, s. 291-321; TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 22- 48; ÜÇİŞİK, Güzin, Tehlike Sorumluluğunun Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 127- 147.

³⁰¹ DESCHENAUX, TERCIER, s. 110; DOĞRAMACI, s. 69- 71; OĞUZMAN/ ÖZ, s. 488; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 453; TEKİNAY/ AKMAN/ BURCUOĞLU/ ALTOP, s. 6; ULUSAN, Tehlike, s. 39.

yanında toplum için tehlike arz etmeleri esasına dayanmaktadır³⁰². Niteliği gereği tehlike oluşturan bir girişimde bulunan kimse, kusurlu olmasa dahi, girişiminin sebep olduğu zararları tazmin etmek zorundadır³⁰³.

Tehlike sorumluluğu³⁰⁴ kusurdan bağımsız bir sorumluluk türüdür. Yani burada kişinin sorumlu tutulabilmesi için kusurunun olması veya objektif özen ya da gözetim ödevini ihlâl etmesi gerekmemektedir³⁰⁵. Kanun koyucu özel bir kanun ile bazı olgulara tehlike sorumluluğunu bağlamıştır. Bu olgular, belirli bir kuruluş, işletme veya faaliyet dalıdır. Bu sorumlulukları doğuran işletme ve faaliyetler kendilerine özgü, tipik bir tehlike taşırlar. Örneğin, elektrik ve nükleer enerji ile çalışan işletmelerde bu enerjinin niteliği kendine özgü tehlikeler oluşturur³⁰⁶.

Tehlike sorumluluğunun dayandığı temel ilke "tehlike ilkesi" dir. Tehlike esasına dayanan kusursuz sorumluluğun doğması için, tehlikeli bir olgu ve meydana gelen zarar ile söz konusu tehlikeli olgu arasında illiyet bağının bulunması gereklidir³⁰⁷. Dolayısıyla tehlikeli faaliyet ile başkasına zarar veren kimse, bu zararın ortaya çıkmasında hiç kusuru olmasa bile sorumludur³⁰⁸. Bir başka ifade ile, bir kişinin kendisine kusur veya özen eksikliğinin yüklenemediği, fakat meydana gelen zarardan sorumlu olduğu her durumda ağırlaştırılmış objektif sorumluluk veya tehlike sorumluluğu olarak ta ifade edilen bir sorumluluk söz konusudur³⁰⁹. Kusursuz olarak sorumlu kabul edilen işletme

³⁰²EREN, Borçlar, s. 631.

³⁰³ BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 99; KAYIHAN/ ERDEM, s. 241.

³⁰⁴ Sanayi kuruluşları ve işletmeler faaliyette olmaksızın varlıkları ile dahi tehlike oluşturabilirler. Yani ortaya çıkan veya çıkabilecek zararlar ağır ve büyüktür. Bundan dolayıdır ki tehlike sorumluluğu özel olarak kabul edilmiştir. Geniş bilgi için bkz. ULUSAN, İlhan, Borçlar Hukuku ve İş Hukuku Açısından İşverenin İşçiyi Gözetme Borcu, Bundan Doğan Hukukî Sorumluluğu, İstanbul 1990, s. 28. Ayrıca tehlike sorumluluğunda taraflar arasında yapılan sorumsuzluk sözleşmesi geçersizdir. Bkz. KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 453; ERDEMOĞLU, s. 24.

³⁰⁵ ANTALYA, s. 72; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 43.

³⁰⁶ TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 27.

³⁰⁷ DESCHENAUX, TERCIER, s.17; EREN, Borçlar, s. 455.

³⁰⁸ KOÇHİSARLIOĞLU, Objektif Sorumluluk, s. 183; KAYIHAN/ ERDEM, s.241.

³⁰⁹ DESCHENAUX/ TERCIER, s. 110.

veya faaliyet sahibinin tâbi olduğu bu ağır şartlar sebebiyle tehlike sorumluluğu, kusursuz sorumluluk hallerinin en ağırı olarak bilinmektedir³¹⁰.

Kanun koyucu tehlike sorumluluğunda sorumlu tutulan kişiye, sorumluluktan kurtulmak için kurtuluş kanıtı getirme imkânı da tanımamıştır. Buna göre, sorumlu kişi gerekli bütün dikkat ve özeni yerine getirdiğini veya getirseydi dahi aynı zararın vuku bulacağını ispat etse dahi sorumluluktan kurtulamaz³¹¹. Bunun yanında tehlikeli işletmeyi işleten kişi, illiyet bağına kesen sebep veya sebeplerin var olduğunu ispatlayarak sorumluluktan kurtulma imkânına sahiptir. Çünkü böyle bir halde illiyet bağı kesilmektedir. Nitekim son verilen yargı kararları da, tehlike sorumluluğunda zarar veren kişinin sorumluluktan ancak illiyet bağına kesildiğini ispatlamak sureti ile kurtulabileceği yönündedir³¹².

Tehlike sorumluluğu doktrinde, işletme veya faaliyetin niteliği gereği zarar gerçekleşme ihtimalinin yüksek olması ve gerçekleşen zararın nicelik yönünden şiddetli

³¹⁰ ERDEMOĞLU, s. 24; EREN, Borçlar, s. 454; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s.19; REİSOĞLU, s. 158; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 43.

³¹¹ EREN, Borçlar, s. 455; KILIÇOĞLU, A., Borçlar, s. 224.

³¹² Dava, yoldan geçen elektrik tellerinin birbirine rüzgâr dolayısıyla çarpmasından meydana gelen yangın sonucunda, davacılar a ait ahırın yanmasından kaynaklanan zararın giderimi istemine ilişkindir. Mahkemece istem reddedilmiştir. Karar davacılar tarafından temyiz edilmiştir. Davacılar dava dilekçesinde yoldan geçen elektrik hattından dolayı tazminat isteminde bulunmuşlardır. Mahkemece, hükme dayanak yapılan bilirkişi raporunda yangının davacının çektiği elektrik hattından kaynaklandığı ve davalıya atfedilecek bir kusurun bulunmadığı belirtilmiştir. Davalı elektrik denetiminden sorumlu ve bu alanda tekel konumundadır. İş ve görev alanı tehlikeli olduğundan sorumluluğu gerektirir. Sorumluluktan kurtulması zararlar eylem arasında illiyet bağı bulunmadığını kanıtlamakla mümkündür. Dosyada yapılan incelemelerde ve yapılan keşiflerde dinlenen tanık beyanlarında zaman zaman tellerin birbirine değdiği belirtilmiştir. Hükme dayanak yapılan bilirkişi raporunda kabul edildiği gibi, yangının davacının çektiği hattın çıktığı kabul edilse bile davalı denetim görevini yerine getirmemiştir. Bu haliyle de zararın artmasına engel olduğu düşünülemez. Şu halde zararlar davalının denetim görevini ihmâl biçimindeki eylemi arasında illiyet bağı vardır. Davacıların da kaçak elektrik kablosu çekerek kusurları olduğu kabul edilerek hesaplanacak zarardan uygun miktarda indirim yapılarak tazminata hükmedilmesi gerekmektedir. Bkz. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E. 2003/ 8559, K. 2003/ 13454, T. 17. 11. 2003, İBD, C. 81, S. 3, 2007, s. 1163- 1164; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 19.

olması olarak da ifade edilmektedir³¹³. Bu tanımdan anlaşıldığı üzere, tehlike sorumluluğunun temelinde iki anlam yatmaktadır. Bunlardan birincisi, tehlike sorumluluğunun düzenlendiği hallerde zararın meydana gelme ihtimali işletme veya faaliyetin niteliği gereği çok yüksektir. İkincisi ise, meydana gelen zararın nicelik yönünden ağır, şiddetli olması ve zarar gören tarafından kaldırılabilir durumda olmamasıdır.

Tehlike sorumluluğu insan eylemine bağlı dar anlamda haksız fiil sorumluluğu olarak da nitelendirilemez. Çünkü tehlike sorumluluğunda öncelikle faaliyetine izin verilen tehlike olgusu söz konusudur. Dolayısıyla davranış eylemi yani insan eylemi ikinci plândadır³¹⁴.

Hukuk düzeni, tehlikeli işletme ve faaliyetlerin verdiği zarara, zarar görenlerin katlanmasına tahammül edemez. Bu sebeple, modern hukuk sistemleri genel veya özel kanunlarda tehlike sorumluluğunu düzenlemiştir. Ayrıca üçüncü kişiler aleyhine işletmeden doğan zararların tazminini de ilgili işletme sahiplerine yüklemek zorunda kalmıştır. Zira temel fikir, toplumun büyük sermayeye ve teknolojiye dayalı faaliyet ve işletmelere karşı korunma güdüsüdür. Bundan dolayı büyük bir kitlenin himayesi ve güçlünün karşısında güçsüzü koruma amaçlanmıştır. Bütün bu düşünceler sorumluluk hukukunda tehlike esasına dayalı bir sorumluluk türünün kabul edilmesini gerekli kılmıştır³¹⁵. Amaçlanan tehlike, faaliyet ve işletmelerin zarara yol açmaya aşırı eğilimde oluşumu ile açıklanabilir³¹⁶.

³¹³ ANTALYA, s. 72; EREN, Borçlar, s. 456; TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 26; TİFTİK, Tehlike Sorumlulukları, s. 21; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 45.

³¹⁴ EREN, Borçlar, s. 457; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 46.

³¹⁵ Tehlike sorumluluğu sorumluluk türlerinin en ağıridir. Sorumluluğun kurulması için zararlı faaliyet veya işletmeye özgü tipik tehlikenin gerçekleşmesi gerekmektedir. Uygun illiyet bağı ile sorumluluk gerçekleşir. Mücbir sebep veya zarar görenin kusuru ile zarar gerçekleşmişse, tehlike sorumluluğu ilke olarak doğmaz. Bkz. EREN, Borçlar, s. 454- 455; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 19; TİFTİK, Tehlike Sorumlulukları, s. 6 vd.

³¹⁶ TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 26.

Ülkemizde tehlike sorumlulukları yeterli olmamakla birlikte, bir takım özel kanunlarla düzenlenmiş bulunmaktadır³¹⁷. Bunlar; 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununda araç işletenin sorumluluğu (m. 85)³¹⁸, 2872 sayılı Çevre Kanununda çevreyi kirletenin sorumluluğu (m. 28)³¹⁹, 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanununda sivil hava aracı işletenin sorumluluğu (m. 120 vd.)³²⁰, 3634 sayılı Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanununda Devletin askerî manevra ve atışlardan doğan sorumluluğu (m. 62)³²¹, 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunda üreticinin sorumluluğu (m. 4, 6, 7, 8)³²², 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununda haksız ihtiyati tedbirden dolayı

³¹⁷ BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 100; EREN, Borçlar, s. 631; OĞUZMAN/ ÖZ, s. 588; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 46.

³¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Karayolları, s. 158 vd.; KILIÇOĞLU, Ahmet, 2918 Sayılı Yasaya Göre Motorlu Araç İşletenin Sorumluluğu, BATİDER, C. 12, S. 2- 3, s. 3 vd.; Ayrıca karayolları ile yapılan taşımalar ile alakalı çok taraflı uluslararası sözleşmelerin isimleri için bkz. CAN, Mertol, 4925 Sayılı Karayolları Taşıma Kanununa Göre Karayoluyla Yapılan Taşımaların Tabi Olduğu Hukukî Esaslar, GÜHFD, C. 9, S. 1- 2, s. 15- 16.

³¹⁹SİRMEN, Lale, Çevre Kanunu'na Göre Çevrenin Kirletilmesinden Doğan Sorumluluk, ABDER, 1990, S. 1, s. 24; Konu hakkında bkz. KAYPAK, Şafak, Çevre Korunmasında Sorumluluk Hukukunun Yeri, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 309vd.; ALICA, Süheyla, Avrupa Birliğinde Çevresel Sorumluluk Alanında Yaşanan Gelişmeler, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 347 vd.; YAVUZ, Cevdet, Türk Hukukunda Çevre Kirletenlerin Hukukî Sorumluluğu, İBD, S. 4- 5- 6, s. 35 vd.; Ayrıca hava kirlenmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TÜRK, Hikmet Sami, Türk Hukukuna Göre Hava Kirlenmesi, AÜHFD, C. 26, S. 3- 4, s. 115 vd.

³²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. İŞGÜZAR, s. 12.

³²¹ EREN, Borçlar, s. 631.

³²² AYDOS, Oğuz Sadık, Ürün Sorumluluğu, Ankara 2009, s. 40 vd.; KARAMAN, Tuba, Üreticinin Sorumluluğu, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 295 vd.; Tüketicilerin Korunması Hakkında Kanunun Uygulama Alanı hakkında bkz. OZANOĞLU, Hasan Seçkin, Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun Maddî Anlamda Uygulama Alanı, AÜHFD, C. 50, S. 1, s. 55 vd.; Ürün sorumluluğunun uluslararası hukukta düzenleniş biçimine bkz. TANRIBİLİR, Feriha Bilge, Milletlerarası Özel Hukukta Ürün Sorumluluğuna İlişkin Kurallara Genel Bakış, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 263 vd.; Ayrıca genetiği değiştirilmiş ürünlerden sorumluluk hakkında bkz. YILDIRIM, Fadıl, Genetiği Değiştirilmiş Ürünlerden Sorumluluk, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009, s. 233 vd.

haksız ihtiyati tedbiri koyduranın sorumluluğu (m. 259)³²³, 6326 sayılı Petrol Kanununda petrol hakkı sahibinin sorumluluğu (m. 86) ve 5710 sayılı Nükleer Güç Santrallerinin Kurulması ve İşletilmesi ile Enerji Satışına İlişkin Kanunda nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğudur (m. 5)³²⁴. Ayrıca içtihat yolu ile istihdam edenin sorumluluğunun da tehlike sorumluluğuna kısmen de olsa yakınlaştırıldığı söylenebilir³²⁵. Son olarak, doktrinde aksi fikirler³²⁶ olmakla birlikte, işverenin iş kazası ve meslek hastalığından doğan zararlardan doğan sorumluluğunun da tehlike sorumluluğu olarak değerlendirilmesi yönünde Yargıtay kararları vardır³²⁷.

E. Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluğunun Genel Kural İle Düzenlenmesi Sorunu³²⁸

Tehlike sorumluluğu, İngiliz ve Amerikan hukuk sistemlerinde olduğu gibi, birçok ülke hukukunda, özel kanunlarla düzenlenmiş bulunmaktadır³²⁹. Fakat bu ülkelerde özel kanunlarla düzenlenmiş olan tehlike sorumlulukları birbirleri ile uyum içerisinde değildir. Bu yüzden yabancı doktrinde, tehlike sorumluluğu hakkında kusur sorumluluğu gibi genel düzenleme yapılması gerektiği savunulmaktadır³³⁰. Bazı yazarlar ise, bu konuda genel bir düzenleme yapılmaması gerektiğini, çünkü bu durumda genel bir tehlike tanımı verilemediğini ileri sürmektedirler. Bu sebeple, her somut hal için çıkartılan tehlike sorumluluklarını içeren kanunlar korunmalı ve

³²³ 'İhtiyati haciz sebebi ile tazminat istenmesi, kusursuz sorumluluk ilkelerinden kaynaklanır. O sebeple, kötü niyet koşulu aranmaz'. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E. 1965/ 1841, K. 1965/ 6579, T. 23. 11. 1986, KAYIHAN/ ERDEM, s. 241.

³²⁴KOÇAOĞLU, s. 58.

³²⁵ Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E. 1998/ 3796, K. 1998/ 7148, T. 28. 09. 1998, KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 85.

³²⁶ SÜZEK, Sarper, İş Hukuku, İstanbul 2002, s. 345.

³²⁷ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T. 18. 03. 1987, YKD, 1988, S. 5, s. 598- 603; Ayrıca aynı görüşü savunan yazarlar da vardır. Bkz. GÜRSOY, Kemal Tahir, İşverenin Sorumluluğu, AÜHFD, C. 31, S. 1- 4, s. 185; BAUMERT, Georg, (Çev. İrfan YAZMAN), İşçi ve Müstahdemlerin İşletme İçindeki ve Üçüncü kişiler Karşısındaki Sorumluluk Bakımından Durumları, AÜHFD, C. 34, S. 1- 4, s. 184.

³²⁸ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TİFTİK, Tehlike Sorumlulukları, s. 71 vd.

³²⁹ ULUSAN, Tehlike, s. 31.

³³⁰ AYDOĞDU, s. 45. Aynı görüş Türk Hukukunda da savunulmaktadır. Bkz. EREN, Borçlar, s. 458.

gerektiğinde yeni durumlar için de özel tehlike sorumlulukları kanunla düzenlenmelidir³³¹.

Türkiye’de tehlike sorumluluğu, yukarıda da arz edildiği üzere, bir takım özel kanunlarla düzenlenmiştir. Doktrinde EREN’e göre, tehlike sorumluluğu konusunda genel bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Yazara göre bu hususta çok gecikilmıştır. Hatta genel nitelikte bir kural düzenlenip uygulamaya geçirilinceye kadar, Türk Medenî Kanununun 1. maddesine dayanarak, hâkimin tehlike sorumluluğunu her somut işletme tehlikesinde uygulaması gerekmektedir³³².

Tehlike sorumluluğunu genel bir kural ile düzenlememek, kusur ilkesini temel sorumluluk kabul eden, fakat bunun yanında kusursuz sorumluluk hallerini ise kusur sorumluluğunun istisnası olarak değerlendiren anlayışın ürünüdür³³³. Çünkü tehlike sorumluluğu kıyas³³⁴ kabul etmemektedir. Bundan dolayı kanunlar ile düzenlenmeyen fakat tehlike arz eden faaliyetlerin sebep olduğu zararların tazmininde tehlike sorumluluğuna başvuru imkânı yoktur³³⁵. Bununla birlikte hukukî sorumluluk, bilim ve teknikteki gelişmelerin beraberinde getirdiği yeni tehlikeler karşısında yetersiz kalır³³⁶. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ile tehlike sorumluluğu kusur ilkesinin istisnası olmaktan çıkartılmıştır. Kanun yürürlüğe girinceye kadar tehlike sorumluluğu, kusur sorumluluğu karşısında istisna kalmaya devam edecektir³³⁷. Sonuç olarak tehlike sorumluluğu hallerinin özel kanunlarla ayrı bir şekilde düzenlenmesi sisteminden vazgeçilmiştir. Bunun yerine doktrinde savunulduğu ve uygulamada da ihtiyaç duyulduğu şekli ile tehlike sorumluluğu genel kural ile düzenlenmiştir³³⁸.

³³¹ EREN, Borçlar, s. 457.

³³² EREN, Borçlar, s. 458.

³³³ DOĞRAMACI, s. 83.

³³⁴ Tehlike sorumluluğunun kıyas kabul edip etmemesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BÜYÜKSAĞIŞ, s. 2; DOĞRAMACI, s. 85- 86.

³³⁵ YILMAZ, Süleyman, Türk Borçlar Kanunu Tasarısında Sebep Sorumluluklarına İlişkin Yeni Hükümler, AÜHFD, C. 59, S. 3, s. 553.

³³⁶ YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 61.

³³⁷ ANTALYA, s. 75.

³³⁸ YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 60- 61.

Türk Borçlar Kanununda tehlike sorumluluğu, “Tehlike Sorumluluğu ve Denkleştirme” başlığı altında m. 70’de şu şekilde düzenlenmiştir:

“Önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumludur. Bir işletmenin, mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa, bunun önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletme olduğu kabul edilir. Özellikle, herhangi bir kanunda benzeri tehlikeler arz eden işletmeler için özel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüşse, bu işletme de önemli ölçüde tehlike arz eden işletme sayılır. Belirli bir tehlike hâli için öngörülen özel sorumluluk hükümleri saklıdır.

Önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletmenin bu tür faaliyetine hukuk düzenince izin verilmiş olsa bile, zarar görenler, bu işletmenin faaliyetinin sebep olduğu zararlarının uygun bir bedelle denkleştirilmesini isteyebilirler.”

Türk hukukunda herhangi bir kanunî düzenlemeye dayanmadan tehlike sorumluluğunun mahkeme kararı ile oluşturulması eğilimi yerini, tehlike sorumluluğunun genel kural ile düzenlenmesine bırakmıştır³³⁹. Böylece, içtihat ile kusursuz sorumluluk yaratılıp yaratılmayacağı sorunu da çözüme kavuşturulmuştur³⁴⁰.

Kanun koyucu tehlike sorumluluğunu düzenlemek için genel bir hüküm koymuş olsa bile, bu durum bir takım özel kanunlarda hüküm konulmasına engel teşkil etmez³⁴¹. Böylece her açıdan daha güvenli bir sistemin getirildiği söylenebilir.

Türk Borçlar Kanunu ile tehlike sorumluluğuna bazı yenilikler getirilmiştir. Öncelikle, tehlike sorumluluğu özel bir kanun ile öngörülmemiş olsa dahi, tüm tehlikeli faaliyetler için genel bir sorumluluk esası kabul edilmiştir. Ayrıca önemli ölçüde tehlikeli faaliyetlerde bulunmak için hukuk düzeni izin veya ruhsat vererek böyle bir faaliyete katlanmayı düzenlemiş olsa bile, karakteristik rizikodan doğan zarar tazmin

³³⁹ ÜÇİŞİK, s. 139.

³⁴⁰ YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 60.

³⁴¹ ÜÇİŞİK, s. 143; YAVUZ, Kusursuz Sorumluluk, s. 61.

edilmelidir³⁴². Bunun yanında bünyesinde önemli ölçüde tehlike barındıran bir işletmenin faaliyetlerinden zarar doğması halinde, işleten ve işletme sahibinin müteselsilen sorumluluğu öngörülmüştür³⁴³. Son olarak önemli tehlikeli faaliyetlerin tanımına yer verilmiştir. Ayrıca bir konuda benzeri tehlike arz eden faaliyetler için özel bir tehlike sorumluluğunun öngörülmesi durumunda, bu faaliyetin de önemli ölçüde tehlike arz ettiği varsayılmıştır. Söz konusu işletme faaliyetinin ağır zarar doğurmaya elverişli olması sorumluluğun doğması için yeterli görülmüştür³⁴⁴.

Aşağıda nükleer santral işletenin sonuçları incelenirken, bu konular geniş bir şekilde incelenecektir.

³⁴² ANTALYA, s. 78.

³⁴³ ERDEMOĞLU, s. 101.

³⁴⁴ ANTALYA, s. 79.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN
HUKUKSAL SORUMLULUĞU

8. NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKİ SORUMLULUĞUNUN
ŞARTLARI

I. Genel Olarak

Türkiye’de nükleer santral olmaması, herhangi bir nükleer santralde meydana gelen kazadan etkilenilmemesi manasına gelmemektedir. Özellikle 1986 yılında meydana gelen Çernobil nükleer santral kazasının sonuçları, herhangi bir nükleer santralde kaza meydana geldiği takdirde, zararın ve etkisinin ne oranda olacağı konusunda aydınlatıcı fikirler vermektedir. Ayrıca 2011 yılının mart ayında Japonya’da meydana gelen deprem neticesinde Fukuşima nükleer santralinde kaza meydana gelmiştir. Ancak bu kazanın tüm sonuçlarını şimdiden kestirebilmek pek mümkün değildir. Zira nükleer kazalar zararlı sonuçlarını, uzun süreler sonunda hissettirmektedirler. Dolayısıyla nükleer santrale sahip olunmasa dahi, ortaya çıkan radyasyonun bulutlara karışması sonucunda, nükleer santrale sahip olmayan ülkelerde kazanın olumsuz sonuçlarının hissedilmesi mümkündür. Sonuç itibari ile nükleer kaza neticesinde ortaya çıkma ihtimali olan zararın oran ve etkisi önceden bilinmediğinden, santral işletenin sorumluluğunun iyi bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, 5710 sayılı Kanun, nükleer santral işletenin sorumluluğunun şartlarını hükme bağlamamıştır. Bunun yerine Kanunda Paris Sözleşmesine atıf yapılmış ve herhangi bir kaza durumunda Paris Sözleşmesinin hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

Nükleer santral işletilmesinde tehlike durumu söz konusudur. Üçüncü şahısların nükleer santral işletilmesinden dolayı zarara uğramaları her zaman söz konusu olabilir. İşte Paris Sözleşmesi bu zararların tazminini düzenlemiştir. Paris Sözleşmesi nükleer kaza olması durumunda zararın karşılanması ve sorumluların belirlenmesi anlamında uluslararası ortak ve genel kurallar ihtiva etmektedir. Bunun yanında sözleşme, daha önce de ifade edildiği üzere, sözleşmeye taraf olan ülkeleri iç hukuk mevzuatında tamamlayıcı düzenleme yapmakta serbest bırakmıştır³⁴⁵. Sözleşmeye taraf olan ülkelerin büyük bir çoğunluğu bu konuda düzenleme yapmıştır. Ancak Türkiye’de henüz bu konuda herhangi bir düzenleme yapılmadığından, nükleer kazadan kaynaklanan zararın ve sorumluların belirlenmesi açısından, şu an itibari ile tek kaynak Paris Sözleşmesidir.

II. Nükleer Santral İşletme Zorunluluğu³⁴⁶

Paris Sözleşmesine göre, zarara nükleer santral işletilmesi sebep olmalıdır. Yani santral işletenin sorumluluğunun doğması için, her şeyden önce nükleer santralin işletilmesi gerekir. Çünkü burada işletme olgusuna dayanan bir tehlike sorumluluğu söz konusudur.

İşletme kavramından, nükleer santralin enerji üretmek amacı ile hareket ediyor olması anlaşılmalıdır. Bunun yanında nükleer santral işletme halinde değilken de, dışarıya radyasyon salgılamak sureti ile zarar ortaya çıkabilir. Bu gibi hallerin de, nükleer santralin işletiliyor olması olarak değerlendirilmesi gerekir. Zira aksi durum, büyük mağduriyetlere yol açabilir. Ayrıca Paris Sözleşmesi kapsamında düzenlenen nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğu, taşıdığı potansiyel riskten dolayı tehlike sorumluluğu olarak hüküm altına alınmıştır. Yani bazı hallerde santral işletme halinde olsun veya olmasın, varlığı ile dahi ortaya tehlike çıkarabilir. Bundan dolayı işletme kavramının oldukça geniş değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

³⁴⁵ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 666.

³⁴⁶ Bu kavram sözlük anlamı itibariyle insanların gereksinme duydukları veya istedikleri malları ve hizmetleri sunabilmek için gerekli olan faaliyetleri gerçekleştirme aracı olarak tanımlanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://notoku.com/isletme-kavrami>. Ayrıca işletenin sorumluluğu hakkında bilgi için bkz. ÜNAL, Mehmet/ ARAL, Fahrettin, BAŞPINAR, Veysel/ OZANOĞLU, Hasan Seçkin, Medeni Hukuk Pratik Çalışmaları, Ankara 2010, s. 304 vd.

III. Hukuka Aykırılık³⁴⁷

A. Hukuka Aykırılığın Tanımı

818 sayılı Borçlar Kanununun 41. maddesi haksız fiillerden doğan sorumluluğu genel olarak düzenlemiştir. Buna göre; hukuka aykırı kusurlu bir fiille başkasına zarar veren kimse bu zararı tazmin ile yükümlüdür³⁴⁸. Nitekim 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 49. maddesi de benzer bir hüküm içermektedir. Hem 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 41. maddesinde hem de 6098 sayılı Kanun'un 49. maddesinde hukuka aykırılık haksız fiilin kurucu unsuru olarak ele alınmıştır. Bunun yanında hukuka aykırılığın tanımı her iki kanunda da verilmemiştir. Ancak haksız fiilin doğabilmesi için, kusurlu ve hukuka aykırı bir davranışla bir başkasının mal veya şahıs varlığına zarar verilmiş olması gerekliliği aranmıştır³⁴⁹. Ayrıca ilgili maddede; "hukuka aykırı bir surette" veya "hukuka aykırı olarak" deyimleri yer almaktadır. Bu da gösteriyor ki hangi davranış kuralının ihlâlinin hukuka aykırılık teşkil edeceği de belirtilmiş değildir³⁵⁰. Bundan dolayı haksız fiil sorumluluğunda genel davranış kurallarına aykırılık söz konusudur³⁵¹. Bir başka ifade ile hukuka aykırılık, kişilerin mal ve şahıs

³⁴⁷ Haksız fiilden doğan talep hakları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. GÜRSOY, Kemal Tahir, Haksız Eylemden Doğan Talep Hakkı ve Bu Hakkın Diğer Talep Haklarıyla Yarışması, AÜHFD, C. 31, S. 1- 4, s. 149 vd. Ayrıca haksız fiiller hakkında bkz. AYDIN, Mehmet Akif, Türk Hukuk Tarihi, 6. Baskı, İstanbul 2007, s. 415; EREN, Borçlar, s. 544 vd.; GÖKCAN, Hasan Tahsin, Hukukumuzda Haksız Fiil Sorumluluğu ve Tazminat Davaları, Ankara 2003, s. 21 vd.; KARAHASAN, Borçlar, s. 421 vd.; KARAHASAN, Mustafa Reşit, Sorumluluk Hukuku, Sözleşmeden Doğan Sorumluluk, 6. Baskı, İstanbul 2003, s. 63; ÖZTAN, Bilge, Medenî Hukukun Temel Kavramları, 27. Baskı, Ankara 2008, s. 85; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 47 vd.

³⁴⁸ AYBAY, Aydın/ AYBAY, Rona, Hukuka Giriş, 6. Baskı, İstanbul 2009, s. 60.

³⁴⁹ BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 98- 99; EREN, Borçlar, s. 544; EREN, Karayolları, s. 159; GÖĞER, Erdoğan, Haksız Fiilden Doğan Borçların Tâbi Olduğu Kanun, AÜHFD, C. 22- 23, S. 1- 4, s. 451; SAYMEN, Ferit/ ELBİR, Halit, Türk Borçlar Hukuku Umumi Hükümler, İstanbul 1966, s. 380; VELİDEDEOĞLU, Alınur/ KAYNAR, Şerif, Türk Borçlar Kanununa Göre Borçlar Hukuku Umumi Hükümler, 3. Baskı, İstanbul 1960, s. 98.

³⁵⁰ EREN, Borçlar, s. 547- 548; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 17.

³⁵¹ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 483.

varlıklarını koruma amacı güden emredici hukuk kuralı niteliğindeki genel davranış kurallarına aykırılıktır³⁵². Burada sorumluluğun doğması için, hukuka aykırılığın varlığı mutlak surette kuralların ihlâline bağlanmıştır³⁵³. Zira bir zararın sorumlusu, ancak zararın oluşumuna hukuka aykırı bir şekilde sebep olduğu takdirde yükümlü olmaktadır³⁵⁴.

Nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğunun belirlenmesinde, hukuka aykırılık unsurunun aranıp aranmayacağı hususu tartışmalıdır. Bununla birlikte, hukuka aykırılıktan değil de, kazadan kaynaklanan zararların tazmin edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu konuya aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir.

³⁵² EREN, Borçlar, s. 548; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 335. Davranış kurallarının doğrudan doğruya koruma amacı güttükleri hukukî varlıklar, bireylerin sahip oldukları mutlak haklardır. Mutlak haklar, hukukun doğrudan koruduğu haklardır. Bu haklara herkes saygı göstermek ve uymak zorundadır. Dolayısıyla özel bir sebep olmadığı takdirde mutlak haklara yapılan saldırılar hukuka aykırı olarak değerlendirilmektedir. Bkz. DESCHENAUX/ TERCIER, s. 42. Mutlak haklar herkese karşı ileri sürülebilen haklardır. Bkz. TEKİNAY, Selahattin Sulhi, Medenî Hukuka Giriş Dersleri, 4. Baskı, İstanbul 1984, s. 131; ZEVKLİLER, Aydın/ HAVUTÇU, Ayşe, Medenî Hukuk Temel Bilgiler, 4. Baskı, Ankara 2003, s. 72. Mutlak haklar kabul edildiğinde, hakîm bu durumu kendiliğinden araştırmak zorundadır. Bkz. AYRANCI, Hasan, Şekil Şartına Uyulmadan Yapılan Kefalet Sözleşmesinde İfanın Sonuçları, AÜHFD, C. 53, S. 2, s. 103. Mutlak haklar, üçüncü kişilerin zararlı davranışlarından korunmuş olan haklardır. Bu haklar, aynî haklar, fikrî haklar ve kişilik hakları olmak üzere üçe ayrılır. Bunun yanında zilyetliğin mutlak hak olup olmadığı hususu tartışmalıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 337. Mutlak hakları, üçüncü kişilerin saldırı ve müdahalelerine karşı korumayı amaçlayan davranış normları vardır. Bu davranış normlarına, "temel koruma normları" denilmektedir. Bkz. EREN, Borçlar, s. 554.

³⁵³ ESENER, Turhan, Hukuk Başlangıcı, İstanbul 1998, s. 133; KOÇHİSARLIOĞLU, Cengiz, Haksız Eylem Kusuru, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara 1990, s. 205.

³⁵⁴ DESCHENAUX/ TERCIER, s. 40.

B. Hukuka Aykırılığı Ortadan Kaldıran Durumlar³⁵⁵

Hukuka aykırılık unsurunun varlığının tespitinde, hukuka aykırı davranışın hem olumlu hem de olumsuz unsurunun somut olayda aynı anda bulunması gerekmektedir. Olumsuz unsura göre, hukuka uygunluk sebeplerinden herhangi birinin bulunmaması gerekmektedir. Kamu yetkisinin kullanılması, özel hukuktan kaynaklanan bir hakkın kullanılması, zarar görenin zarara razı olması, vekâletsiz iş görme, meşru müdafaa, zaruret hali ve kendi hakkını korumak için kuvvet kullanma gibi durumlar hukukumuzda, hukuka uygunluk sebepleri olarak değerlendirilmektedir³⁵⁶. Dolayısıyla şahsın zararı olsa dahi, zarar veren yukarıda sayılan hukuka uygunluk sebeplerinden birine dayandığı takdirde, hukuka aykırılık ortadan kalkar. Hukuka aykırılığı ortadan kaldıran³⁵⁷ sebeplere, konu dışında kaldıklarından dolayı sadece isimleri ile yer verildi. Çünkü nükleer santral işletilmesinden kaynaklanan zararlar, tehlike sorumluluğudur. Bu tip bir sorumlulukta hukuka uygunluk sebepleri bulunmamaktadır. Zarar veren hukuka uygunluk sebeplerini değil, ancak illiyet bağının kesildiğini ispat etmek sureti ile sorumluluktan kurtulabilir.

C. Nükleer Santral İşletenin Sorumluluğunda Hukuka Aykırılık Unsurunun Değerlendirilmesi

Hukuka aykırılık kavramına yüklenen anlam çok önemlidir. Çünkü taşıdığı anlama göre hukuka aykırılık tehlike sorumluluğunda dahi temel şart olarak ele alınabilir. Örneğin hukuka aykırılık, sırf hukuka aykırı bir davranıştan ziyade, hukuk düzeninin koruduğu mal ve şahıs varlığı değerlerine verilen zararlı sonuçların bir sebebi olarak da kabul edilebilir. Bu durumda hukuka aykırılık tehlike sorumluluğunun da bir unsuru

³⁵⁵ Hukuka uygunluk sebepleri hakkında bkz. EREN, Fikret, Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İliyet Bağı Teorisi, AÜHFY, Ankara 1975, s. 139; KARAHASAN, Borçlar, s. 450 vd. Hukuka aykırı fiil, icraî nitelikte olabileceği gibi, başkasını zarardan korumak için bir harekette bulunma yükümlülüğü altında bulunduğu halde bu hareketi yerine getirmeyip hareketsiz kalmak şeklinde ihmâlî nitelikte de olabilir. Başka bir ifade ile haksız fiil, sadece aktif olmak suretiyle değil, bazen menfî bir hareket tarzında bulunmak suretiyle de ika edilebilir. Bkz. TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 12- 13.

³⁵⁶ EREN, s. 562 vd.; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 30 vd.

³⁵⁷ Hukuka aykırılığı ortadan kaldıran sebepler ile alâkalı ayrıntılı bilgi için bkz. AKI, Erol, Hukukun Temel Kavramları, 7. Baskı, İzmir 1993, s. 162 vd.; AYAN, Mehmet, Medenî Hukuk, 2. Baskı, Konya 2001, s. 111 vd.; ESENER, Başlangıç, s. 133 vd.

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda mal ve şahıs varlığına yönelik herhangi bir zarar meydana geldiği takdirde, hukuka aykırılık unsurunun da var olduğundan söz edilebilir³⁵⁸.

Haksız fiil sorumluluğu, fiilin hukuka aykırılığına ve failin kusurlu davranışına dayandırılmıştır³⁵⁹. Hangi durumların haksız fiil oluşturacağı daha önce ifade edilmişti. Ancak bunun yanında, hem Borçlar Kanununda hem de başka kanunlarda, kusur aranmaksızın ve hatta bazen hukuka aykırılık söz konusu olmaksızın sorumluluğun düzenlendiği durumlar da mevcuttur.

Sorumluluk hukukunda sorumluluğun doğabilmesi için hukuka aykırılık şart olarak koşulmuştur. Konumuzun da esasını oluşturan tehlike sorumluluğu hallerinde, sorumluluğun doğması için hukuka aykırı bir davranışın varlığının aranıp aranmadığı sorusunun cevabı oldukça önemlidir. Bu konuda doktrinde fikir birliği mevcut değildir. Ancak hâkim görüşe göre tehlike sorumluluğunda sorumluluğun doğması için hukuka aykırılık şart değildir³⁶⁰.

Tehlike sorumluluğunda yetkili makamlarca izin verilen bir işletmenin faaliyeti söz konusudur. Ancak burada verilen izin işletmenin icra etmekte olduğu soyut faaliyete yöneliktir. Dolayısıyla ortaya çıkan zarara yönelik bir izin söz konusu değildir. Alman hukukunda ifade edildiği gibi, burada hukuka aykırılıktan değil, kazadan kaynaklanan zararların tazmininden sorumluluk söz konusudur³⁶¹.

Tehlike sorumluluğunun ortaya çıkış sebebi, teknolojinin insanların tahmin edemeyecekleri hızla ilerlemesi ve bu hıza hukukun ayak uydurmasının biraz zor olmasıdır. Hukukun ve teknolojinin henüz farkında olmadığı bir sebepten ötürü meydana gelen zararlarda, kişilerin korunmasını sağlamak ve ortaya çıkan zararı tazmin ettirmek amacıyla hukuka aykırılık unsuru aranmamalıdır³⁶². Ayrıca hukuka aykırılık,

³⁵⁸ AYDOĞDU, s. 260.

³⁵⁹ KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 335; KOÇHİSARLIOĞLU, Haksız Eylem, s. 204.

³⁶⁰ Tehlike sorumluluğu hallerinde hukuka aykırılığın aranmaması gerektiğini savunanlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 259.

³⁶¹ ESSER, Josef/ WEYERS, Hans- Leo, Schuldrecht, Band II, Besonderer Teil, EinLehrbuch, 6. Aufl., Heidelberg- 1984, (AYDOĞDU, s. 260- 261'den naklen)

³⁶² AYDOĞDU, s. 261- 262.

sorumlu tutulan kişinin fiiline yöneliktir. Nükleer santral işletenin sorumlu olabilmesi için hukuka aykırılık şart olarak ele alındığı takdirde iki sorun ortaya çıkmaktadır. Öncelikle nükleer santrallerde güvenlik olgusu çok yüksek olduğundan, sorumluluğun doğması için hukuka aykırılık aranırsa, güvenlik olgusunun da ötesinde bir hukuka aykırı fiil aranacaktır ki, bu fiilin ortaya çıkması ve ispatlanması neredeyse imkânsızdır. İkinci olarak ise tehlike sorumluluğu hali olan nükleer santrallerde meydana gelen kazalarda, çoğu zaman işletenin herhangi bir fiilî söz konusu olmamaktadır. Bu sebeple kanaatimizce, bir tehlike sorumluluğu türü olan nükleer santral işletenin sorumluluğunda hukuka aykırılık unsuru aranmamalıdır.

IV. Nükleer Zararın Varlığı

A. Genel Olarak Zarar Kavramı ve Türleri³⁶³

1. Zarar Kavramı

Sorumluluk hukukunda tazmin yükümlülüğünün doğabilmesi için, belirli bir zararın gerçekleşmesi gerekmektedir. Zira zararın olmadığı yerde hukukî sorumluluğun doğması da söz konusu değildir³⁶⁴. Bundan dolayı zarar, sorumluluğunun en önemli unsurunu oluşturur.

Zarar kavramı, en kısa ifade ile kişinin iradesi dışında malvarlığında meydana gelen azalma olarak tanımlanabilir³⁶⁵. Zira Yargıtay Ticaret Dairesi bir kararında, şöyle demektedir: “*Umumi manasında zarar, mâmelek sahibinin iradesi hilâfına veya hiç olmazsa rızası bulunmaksızın mâmelekinde husule gelen azalmadır. Yani, mâmelekin zarar verici hâdiseden sonraki durumu ile bu hâdisenin ademi vukuu halinde arzetmesi lâzım gelen durumu arasındaki farktan ibarettir*³⁶⁶.” Bu kavram doktrinde, dar ve geniş olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır³⁶⁷. Dar anlamda zarar, kişinin mamelekinde

³⁶³ Bu kavram hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KARAHASAN, Tazminat, s. 74; OĞUZMAN/ ÖZ, s. 338 vd.

³⁶⁴ EREN, Borçlar, s. 472.

³⁶⁵ Deschenaux/ Tercier, s. 19; KARAHASAN, Tazminat, s. 75; KILIÇOĞLU, M, Sorumluluk Hukuku, s. 23.

³⁶⁶ KARAHASAN, Tazminat, s. 76.

³⁶⁷ EREN, Borçlar, s. 472; KILIÇOĞLU, M, Sorumluluk Hukuku, s. 23; TANDOĞAN, Mes’uliyet, s. 63.

meydana gelen eksilmedir. Buna maddî zarar da denir³⁶⁸. Geniş anlamda zarar ise, kişinin malvarlığında uğradığı zararlarla birlikte manevî varlığında uğradığı zararı da kapsamaktadır³⁶⁹. Manevî zararda, bir kimsenin kişilik haklarına karşı yapılan haksız saldırı dolayısıyla cismanî ve manevî acı, hayat zevklerinde azalma söz konusudur³⁷⁰. Dolayısıyla geniş anlamda zarar, hukuken koruma altına alınmış olan maddî ve manevî varlıkların, bunlara yapılan saldırıların vukuundan önce ve sonraki halleri arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır³⁷¹.

Zararın varlığından söz etmek için zarara uğrayanın isteği dışında bir zararın söz konusu olması gerekmektedir. Dolayısıyla kendi isteği ile zarara uğrayan kimsenin bu zararı tazmin ettirmesi mümkün değildir³⁷². Ayrıca zararı sadece malvarlığının azalması veya çoğalmasının engellenmesi şeklinde dar tanımlamamak gerekir. Bunun yanında malvarlığının borç altına sokulması da zarar oluşturur. Zira Yargıtay 4. Hukuk Dairesi bir kararında şu ifadelerle yer vermiştir: *“Zarar, her halde mâmelekin azalması veya kazancına engel olunması, yani müsbet ve menfi zarar şeklinde düşünülmeyebilir. Mâmelekin borç altına sokulması da zarar niteliğindedir”*³⁷³.

2. Zarar Türleri³⁷⁴

a) Maddî Zarar- Manevî Zarar³⁷⁵

Zarar söz konusu olduğu takdirde, ilk olarak maddî zarar ile manevî zarar düşünülmektedir. Çünkü bu ayırım, zarar konusunda yapılan en genel ayırımdır. Dar anlamda zarar olarak da ifade edilen maddî zarar, daha önce de belirtildiği gibi, zarar görenin malvarlığında meydana gelen azalmayı ifade etmektedir. Zira Yargıtay 4.

³⁶⁸ Deschenaux/ Tercier, s. 19; EREN, Borçlar, s. 472; KILIÇOĞLU, M, Sorumluluk Hukuku, s. 23; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 63.

³⁶⁹ EREN, Borçlar, s. 472.

³⁷⁰ KILIÇOĞLU, M, Sorumluluk Hukuku, s. 23; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 63.

³⁷¹ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 63

³⁷² Deschenaux/ Tercier, s. 20; EREN, Borçlar, s. 472; KILIÇOĞLU, M, Sorumluluk Hukuku, s. 24.

³⁷³ Bkz. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, T. 18. 12. 1974, E. 6745, K. 17032. KARAHASAN, Tazminat, s.

³⁷⁴ Zarar türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 477 vd.; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 26 vd.; OĞUZMAN/ ÖZ, s. 339 vd.

³⁷⁵ Maddî ve manevî zarar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. OĞUZMAN/ ÖZ, s. 514 vd.

Hukuk Dairesine göre zarar, malvarlığının azaltılması şeklinde olabileceği gibi, çoğalmasına engel olunması şeklinde de gerçekleşebilir³⁷⁶.

Zarar; fiilî zarar, yoksun kalınan kâr, şahsa verilen zarar, şeye verilen zarar, diğer zararlar, doğrudan zarar, dolaylı zarar, müsbet zarar, somut zarar, soyut zarar olmak üzere çeşitli türlere ayrılır³⁷⁷. Bu zarar türleri maddî zararı oluşturmaktadır. Bu zarar türlerinin bazılarında, konumuzla ilgisi olduğu kadarıyla aşağıda değinilecektir.

Manevî zarar³⁷⁸, kişinin kişilik değerlerinde veya şahıs varlığında iradesi dışında meydana gelen eksilmeyi ifade etmek için kullanılan bir kavramdır³⁷⁹. Başka bir ifade ile manevî zarar, bir kişinin kişiliğini oluşturan hukukî değerlerin ihlâli dolayısıyla uğramış olduğu objektif kayıptır. Manevî tazminatın amacı, kişinin çektiği acıları dindirip, yaşama yeniden bağlanmasını sağlamaktır. Zira Yargıtay 15. Hukuk Dairesi manevî tazminatın amacını “....bozulmuş olan ruhî ve bedenî huzurun kısmen ve imkân dairesinde elde edilmesini sağlamaktır³⁸⁰” şeklinde ifade etmiştir. Somut bir olayda maddî zarar ile birlikte manevî zarar da söz konusu olabilir. Örneğin dışarıdan bir etki ile şahsın yaralanması veya ölmesi sonucunda maddî zararın mevcut olduğu açıktır. Bunun yanında meydana gelen zarar verici olaydan kişinin ruhsal açıdan etkilenmesi söz konusu olabilir. İşte bu durumda “manevî üzüntü”³⁸¹ olarak da ifade edilen manevî bir zarar ortaya çıkmaktadır.

Nükleer kaza sonucunda, ortaya maddî zarar çıkma ihtimâli oldukça yüksektir. Bunun yanında, maddî zarara uğramış olsun veya olmasın, özellikle nükleer santralin çevresinde bulunan insanların manevî zararları söz konusu olabilir.

b) Fiilî Zarar

³⁷⁶ Bkz. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, T. 20. 10. 1966, E. 9278, K. 9147. KARAHASAN, Tazminat, s. 76.

³⁷⁷ EREN, Borçlar, s. 477.

³⁷⁸ Manevî zarar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 482 vd; TANDOĞAN, Mes’uliyet, s. 63.

³⁷⁹ KARAHASAN, Tazminat, s. 82.

³⁸⁰ Yargıtay 15. Hukuk dairesi, T. 24. 12. 1975, E. 4356, K. 5124, KARAHASAN, Tazminat, s. 82.

³⁸¹ Doktrinde bazı yazarlar manevî zarar kavramı yerine, manevî üzüntü kavramını kullanmaktadırlar. Bkz. TANDOĞAN, Mes’uliyet, s. 63.

Fiilî zarar, bir kişinin sahip olduğu malvarlığının mevcut durumunda, iradesi dışında meydana gelen azalma olarak tanımlanmaktadır³⁸². Doktrinde yaygın ve egemen olan zarar türü fiilî zarardır. Çünkü bu zarar türünde, zarar görenin zarara uğramasından önceki durumu ile zarardan sonraki durumu arasındaki fark hesaplanır³⁸³. Dolayısıyla fiilî zarar türünde aktifin azalması ve pasifin çoğalması şeklinde iki görünüm söz konusudur³⁸⁴. Aktifin azalması ile pasifin çoğalmasının toplamı ise fiilî, başka bir deyişle gerçek zararı verir³⁸⁵.

c) Yoksun Kalınan Kâr³⁸⁶

Olayların akışı ve genel hayat tecrübelerine göre malvarlığındaki artışların, zarar verici fiil sebebiyle kısmen veya tamamen önlenmesi sonucu meydana gelen azalmayı ifade etmek için “yoksun kalınan kâr” kavramı kullanılmaktadır³⁸⁷. Kavramdan da anlaşıldığı üzere, buradaki ölçüt, olayların normal akışı ve genel hayat tecrübeleridir³⁸⁸. Ayrıca yoksun kalınan kârda zarar verici olay, malvarlığının gelecekteki muhtemel artışını önlemektedir. Dolayısıyla yoksun kalınan kâr sonunda malvarlığının net durumu değişkenlik göstermemekte, başka bir deyişle aynı kalmaktadır. Kısaca yoksun kalınan kâr, zarar verici hadise gerçekleşmemiş olsa idi, kişinin aktifindeki artış devam edecek idiyse söz konusu olmaktadır. Sonuç itibari ile kazanç kaybı meydana geldiği takdirde bunun tazmin edilmesi gerekmektedir. Zira Yargıtay 4. Hukuk Dairesi bir kararında yoksun kalınan kârı şu şekilde tanımlamıştır:

“Bu tür zararalarda malvarlığının, zarar verici eylemden önceki vaziyetiyle sonraki vaziyeti arasında bir değişiklik yoktur; fakat zarar verici olay husule gelmeseydi, malvarlığında bir çoğalma vuku bulacaktı. Böylece kâr yoksunluğu varsayımına dayanan bir hesaba istinat eder. Malvarlığının gelecekteki çoğalma ihtimâli burada gözönünde

³⁸² EREN, Borçlar, s. 477.

³⁸³ Deschenaux/ Tercier, s. 20.

³⁸⁴ EREN, Borçlar, s. 478.

³⁸⁵ Deschenaux/ Tercier, s. 21; KILIÇOĞLU, M, Sorumluluk Hukuku, s. 27.

³⁸⁶ Yoksun kalınan kâr hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 478- 479; KARAHASAN, Tazminat, s. 78 vd.; OĞUZMAN/ ÖZ, s. 343.

³⁸⁷ EREN, Borçlar, s. 478.

³⁸⁸ KILIÇOĞLU, M, Sorumluluk Hukuku, s. 27.

bulundurulur; zarar verici olay bu çoğalmaya engel olmuştur. Burada zararı, malvarlığının olaydan sonraki durumuyla, çoğalma ihtimâli tahakkuk etseydi arzedeceği farazi durum arasındaki fark teşkil eder³⁸⁹.”

Hukuka aykırı bir şekilde gerçekleşen saldırı neticesinde ortaya çıkan fiilî zarar ile yoksun kalınan kâr arasında farklılık bulunmaktadır. Fiilî zararda zarar görenin hali hazırda sahip olduğu şeyler azalmaktadır. Bunun yanında yoksun kalınan kârda, kişinin ileride sahip olabileceği şeyler azalmaktadır. Bu durum, aynı olay sonunda fiilî zarar ile yoksun kalınan kârın birlikte gerçekleşmesine engel değildir³⁹⁰.

d) Şahsa Verilen Zarar

Şahsa verilen zarar türünün ortaya çıkması için dışarıdan gelen bir etkinin mevcut olması gerekmektedir. Dolayısıyla bu zarar türü, ölüm ve yaralanma gibi fiziksel ve ruhsal bütünlüğe yapılan saldırıdan kaynaklanır³⁹¹. Bu saldırılar neticesinde maddî ve manevî zararlar söz konusu olabilir³⁹². Vücut bütünlüğünün ihlâli, zararlı sonuç doğurmamışsa, şahsa verilen zarardan bahsedilmesi söz konusu değildir³⁹³.

e) Şeye Verilen Zarar

Şeye verilen zarar, bir şeyin kayıp edilmesinden, tahribe veya hasara uğramasından kaynaklanan zarardır³⁹⁴. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur; şeyin yok olması, hasara uğraması veya kaybolması zarar değildir. Bu durumlarda sadece ihlâl fiilleri söz konusudur. Dolayısıyla zarar, tahrip, hasar veya kaybolmanın, zarara uğrayan kişinin malvarlığında meydana getirdiği azalmadır³⁹⁵.

³⁸⁹ Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, T. 17. 10. 1977, E. 8891, K. 9687, KARAHASAN, Tazminat, s. 78.

³⁹⁰ EREN, Borçlar, s. 478.

³⁹¹ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 69.

³⁹² KILIÇOĞLU, M, Sorumluluk Hukuku, s. 28.

³⁹³ EREN, Borçlar, s. 480.

³⁹⁴ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 69.

³⁹⁵ EREN, Borçlar, s. 480.

f) Diğer Zararlar

Diğer zararlar şahsa veya şeye verilen zararlar dışındaki bütün zararları kapsamaktadır³⁹⁶. Özellikle kişilik haklarına ilişkin değerlerin ihlâlinden kaynaklanan zararlar bu kategoride yer almaktadır.

g) Doğrudan Zarar- Dolaylı Zarar

Hukuken koruma altına alınmış olan varlıklara yönelik saldırılar neticesinde ilk ve en yakın olarak ortaya çıkan zararlar doğrudan zarar olarak tanımlanmaktadır. Dolaylı zarar ise, haksız fiilın ilk neticesi olarak ortaya çıkan zarara bağlı bulunan ve ondan doğan zarar olarak tarif edilebilir³⁹⁷.

B. Nükleer Enerjiden Kaynaklanan Zarar ve Türleri

1. Genel Olarak Nükleer Zarar

Nükleer santral işletenin sorumlu tutulabilmesi için, nükleer bir kazanın ve dolayısıyla zararın var olması şarttır. Aslında kaza, aniden gerçekleşen, kusur olmaksızın ortaya çıkan, az veya çok alışılmadık ve dış etkenlerle ortaya çıkan olaydır³⁹⁸. Ancak tehlike sorumluluğunda kaza, dış etkenlerin yanında işletme içi etkenlerin de varlığı ile ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tehlike sorumluluğunda kaza, uzunca bir sürede gerçekleşen hastalıkları da kapsamına almaktadır³⁹⁹.

Paris Sözleşmesine göre nükleer kazanın var olması için mutlaka ansızın meydana gelen patlama ile ortaya çıkan bir olay olmasına gerek bulunmamaktadır. Bununla beraber, nükleer sorumlulukla ilgili kuralların, nükleer enerjinin kullanılması sırasında patlayıcı özelliği sebebi ile meydana gelen kritiklik rizikosunu için kabul edildiği unutulmamalıdır. Bundan dolayı ansızın patlama ile ortaya çıkan kazaların yanında,

³⁹⁶Deschenaux/ Tercier, s. 21; EREN, Borçlar, s. 480; KILIÇOĞLU, M, Sorumluluk Hukuku, s. 28; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 69.

³⁹⁷ EREN, s. 480; KILIÇOĞLU, M, Sorumluluk Hukuku, s. 29; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 70.

³⁹⁸ AYDOĞDU, s. 221.

³⁹⁹ AYDOĞDU, s. 221.

etkisi uzun bir süre içerisinde ortaya çıkan ve radyoaktiviteden kaynaklanan işletme içi tehlikenin yarattığı durumlar da nükleer kaza kavramı içinde değerlendirilmelidir⁴⁰⁰.

Teknolojinin gelişmesi beraberinde zararların ve tehlikelerin de artmasına sebep olmuştur. Nükleer enerji ve yeni ilaç üretimi örneklerinde durum böyledir. Değişim rizikoları olarak da adlandırılan bu rizikolar, uzunca bir süreçte ortaya çıktığından, diğer rizikolara göre daha tehlikelidir. Bundan dolayı sadece patlama ile ortaya çıkan kazalar değil, aynı zamanda uzunca bir süreçte ortaya çıkan radyasyon zararlarının da sözleşme kapsamına dâhil edilmesi daha yararlı olmuştur. Örneğin, nükleer santrallerde radyasyon olması gayet doğaldır. Ancak bu radyasyonun oranı kanun ile belirlenmiştir. Dolayısıyla bunun üstüne çıkılmaması gerekir. Herhangi bir nükleer santralde çalışan personelin maruz kaldığı radyasyon oranı⁴⁰¹, normal boyutları aşıp o kişiye zarar verebilir. Burada herhangi bir nükleer kaza olmadığı halde, Paris Sözleşmesi kapsamında zararın tazmin edilmesi gerekmektedir. Türk hukukunda ise ansızın patlama neticesinde meydana gelmeyen ve uzun süre içerisinde ortaya çıkan işletme içi tehlikelerin fedakârlığın denkleştirilmesi çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla böyle bir halde zarardan indirim söz konusu olmaktadır. Bu düşüncenin temelinde ise 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 70. maddesinin 4. fıkrası yatmaktadır. Buna göre "*Önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletmenin bu tür faaliyetine hukuk düzenince izin verilmiş olsa bile, zarar görenler, bu işletmenin faaliyetinin sebep olduğu zararlarının uygun bir bedelle denkleştirilmesini isteyebilirler*". Ancak Paris Sözleşmesindeki hüküm işletme içi tehlikeleri de sözleşme kapsamında ve tehlike sorumluluğu olarak ele almıştır. Dolayısıyla işletme içi tehlikenin meydana gelmesi durumunda, Paris Sözleşmesi kapsamında, fedakârlığın denkleştirilmesi ve dolayısıyla indirim yapılması söz konusu değildir. Böyle bir olay vuku bulduğu takdirde, mağdurların zararlarının daha adaletli bir şekilde tazmin edilmesini sağlamak amacıyla, Paris Sözleşmesinin uygulanmasının daha isabetli olduğu kanaatindeyiz.

⁴⁰⁰ AYDOĞDU, s. 222.

⁴⁰¹ Nükleer santral dolayısıyla radyasyon değerlerinin ne oranda olacağı hususu radyasyon güvenliği yönetmeliği ile belirlenmiştir. Bkz. RG. T. 6. 9. 1991, S. 20893.

Paris Sözleşmesi, nükleer santral işletilmesinden doğan zararları ve bunların sorumluluklarını düzenlemiştir. Dolayısıyla bunların haricinde endüstriyel, ticarî, tıbbî, ziraî, ilmî amaçlarla veya eğitim amacıyla kullanımdan meydana gelen nükleer zararların tazmininde Paris Sözleşmesinin hükümleri uygulanmaz.

Paris Sözleşmesinin 3. maddesinde nükleer zarar kavramına yer verilmiştir. Burada nükleer zararın oluşması için de, uygun illiyet bağının var olması şartı aranmıştır. Yani nükleer zararın nükleer kazadan kaynaklanması gerekmektedir. Gerçekten de, Paris Sözleşmesinin 3. maddesi şu şekildedir:

“a) Bir nükleer tesisin işleteni; bu sözleşme hükümlerine uygun olarak aşağıdaki hususlardan sorumlu olacaktır:

(i) Şahsın ölümü veya hayatına karşı zarar ika edilmesi,

(ii) Aşağıdaki haller dışında, herhangi bir malın yok edilmesi veya zarara maruz bırakılması;

- *Nükleer tesisin kendisi ve bu yerde bulunan inşaat halindeki nükleer tesis dahil diğer herhangi bir nükleer tesis,*
- *İşbu nükleer tesisle ilgili olarak kullanılan veya kullanılacak aynı yerdeki herhangi bir mal.*

Ancak, (i) ve (ii) bentlerindeki hasar veya kayba böyle bir tesiste meydana gelen veya dördüncü madde hükmü hariç, böyle bir tesisten gelmekte olan nükleer maddelerden doğan bir nükleer hasarın sebep olduğu ispatlanmalıdır.

b) Hasara bir nükleer kaza ile nükleer kazadan gayri bir kaza müştereken sebebiyet verdiği takdirde, nükleer kazanın sebebiyet verdiği hasar makul bir şekilde tespit edilemez durumda ise, diğer kazanın sebebiyet verdiği hasar da nükleer kazanın sebebiyet verdiği hasar olarak mütalâa edilecektir. Eğer bir hasar, nükleer bir kaza ile bu sözleşmenin kavramadığı iyonizan radyasyonların intişari ile müştereken husule gelmiş bu sözleşmenin hiçbir hükmü hiçbir kimsenin iyonizanradyasyonu intişari ile ilgili mes'uliyetini sınırlamaz veya bu mes'uliyeti başka bir şekilde tesir etmez.”

Yukarıda metni verilen maddeden de açıkça anlaşıldığı üzere, nükleer santral işleten genel kural olarak şahsa⁴⁰² ve mala⁴⁰³ verilen her türlü zararı Paris Sözleşmesi kapsamında tehlike esasına dayanarak tazmin etmek zorundadır. Bu gibi durumda gayet doğal olarak nükleer kazadan zarar gören, şahsa ve mala verilen zararlardan dolayı bunları birlikte talep edebilir. Öncelikle şahsa verilen zararların mı yoksa mala verilen zararların mı tazmin edileceği hususu önemlidir. Bazı yazarlar şahsa verilen zararlara öncelik tanınmasını ve dolayısıyla ilk olarak şahsa verilen zararların tazmin edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir⁴⁰⁴. Buna karşılık, diğer bazı yazarlara göre, Paris Sözleşmesinde şahsa verilen zararların önceliğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca Türk hukuku açısından da böyle bir ayırım yapmaya da imkân yoktur. Çünkü Türk hukukunda şahsa ve mala verilen zararlar şeklinde bir ayırım yapılmamıştır. Bundan dolayı nükleer kazalardan meydana gelen zararların tazmin edilmesinde şahsa verilen zararların herhangi bir önceliği mevcut değildir⁴⁰⁵. Hem Paris Sözleşmesinde hem de Türk Hukukunda böyle bir ayırım olmadığından, kanaatimizce şahsa verilen zararlara öncelik tanımaya imkân yoktur.

Paris Sözleşmesine göre tazmin edilmesi gereken zararlar, illiyet bağının varlığı ispat edilmiş olan zararlardır. Buna göre, nükleer santral işleteninin ortaya çıkan

⁴⁰² Işınım zararları ve konvansiyonel zararlar, şahsa verilen zararları oluşturmaktadırlar. Işınım zararlarının kısaca genetik zararları ifade ettiği söylenebilir. Uzun süre radyasyona maruz kalan kişilerde, insan vücudunun bu radyasyonu emdiği ve vücuttan atamadığı, bu sebeple de radyasyonun insan vücudunda birikerek ileride mutlaka insan vücudunda zarara yol açtığı ileri sürülmektedir. Doğrudan ışınım zararlarına örnek olarak, yüksek dozda alınan radyasyon sebebi ile ansızın gerçekleşen ölüm, hamile bir kadının özellikle ceninin zarar görmesi sebebi ile düşük yapması, kısırlığa yol açma, kalp krizine yol açma, çocuklarda büyüme gerilikleri gibi sebeplerle gösterilmektedir. Çok özel olmayan ışınım zararlarına ise, kanser riskinin artması gösterilmektedir. Dolaylı ışınım zararları birkaç aydan sonra ortaya çıkan ve geç zararlar denilen ışınım zararlarından doğar. İşletme içi tehlike kapsamında tipik bir nükleer riziko ise özellikle nükleer santralde çalışan personel üzerinde ortaya çıkan bu kümülatif etkiden doğmakta ve geç zararlar denilen zararlara yol açmaktadır. Geniş bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 235- 236.

⁴⁰³ Mala ve Eşyaya verilen zararlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 236- 237.

⁴⁰⁴ GÜNEYSU, s. 218.

⁴⁰⁵ AYDOĞDU, s. 234.

zarardan sorumlu tutulabilmesi için zarar⁴⁰⁶ ile zarara sebep olan eylem arasındaki uygun illiyet bağının varlığının ispatlanması gerekli ve yeterlidir⁴⁰⁷.

Paris Sözleşmesinin 3. maddesinin (b) fıkrası, nükleer bir kaza ile nükleer olmayan bir kazanın birleşmesi neticesinde ortaya çıkmış zararlardan sorumluluğun ne şekilde olacağını da hükme bağlamıştır. Buna göre zarar, nükleer bir kaza ile nükleer olmayan bir kazanın birleşmesi sonucunda vuku bulmuş ve nükleer kazanın sebep olduğu zarar tespit edilemiyorsa, meydana gelen zararın tamamı nükleer kazadan doğan zarar olarak kabul edilir. Aynı maddenin ikinci cümlesi, nükleer olmayan kazaya yol açan kişinin sorumluluğunu hükme bağlamıştır. Buna göre zararın tamamından nükleer santral işletenin sorumlu tutuluyor olması, nükleer olmayan kazaya yol açan kişinin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Yani nükleer olmayan kazaya sebebiyet veren kişinin sorumluluğu devam etmektedir⁴⁰⁸.

Nükleer malzemenin kaybı, çalınması, denize atılması ve terk edilmesi sebepleriyle nükleer malzeme üzerindeki zilyetliğin kalkması halinde, nükleer santral işletenin sorumluluğunun olup olmadığı sorusunun cevabı çok önemlidir. Bu gibi hallerde, nükleer santral işletenin sorumluluğunun mevcut olup olmadığı hakkında Paris Sözleşmesinde herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak zamanaşımını düzenleyen 8. maddenin (b) fıkrası şu şekildedir:

“Hasarın kaza anında çalınmış, kaybolmuş, denize atılmış veya terk edilmiş ve henüz istirdat edilmemiş nükleer yakıt, radyoaktif mahsuller veya artık ile ilgili nükleer kazadan doğmuş olması halinde bu maddenin a fıkrasında bahis konusu edilen süre nükleer kazanın oluşu tarihinden itibaren hesaplânır. Ancak bu süre hiçbir halde çalınma, kaybolma, denize atılma ve terk edilme tarihinden itibaren yirmi yılı geçemez.”

Zamanaşımı konusu aşağıda ayrıntılı bir şekilde inceleneceğinden, bu bölümde yer verilmemiştir. Ancak nükleer santral işletenin sorumluluğunun zamanaşımını düzenleyen madde içerisinden çıkarılıyor olması, kısaca da olsa bu maddeden bahsetme

⁴⁰⁶ Zarar ve zararın tazmini ile alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 51 vd.

⁴⁰⁷ GÜNEYSU, s. 217- 218.

⁴⁰⁸ AYDOĞDU, s. 238; GÜNEYSU, s. 218.

zaruretini doğurmuştur. Görüldüğü üzere, nükleer malzemenin kaybı, çalınması, denize atılması ve terk edilmesi sebepleri ile nükleer zararın ortaya çıkması halinde, nükleer santral işletenin yirmi yıl süre ile sorumluluğu öngörülmüştür⁴⁰⁹. Bu gibi durumlarda zamanaşımı süresi yirmi yıla çıkartılarak, sorumluluktan zamanaşımı gerekçesi ile kurtulma imkânı zorlaştırılmıştır.

2. Nükleer Enerjiden Kaynaklanan Zarar Türleri

Nükleer santral işletenin sorumluluğunun doğmasının şartlarından biri, zararın mevcut olmasıdır. Dolayısıyla nükleer santralde meydana gelen kaza neticesinde herhangi bir zarar meydana gelmediği takdirde, işletenin sorumluluğu söz konusu olmaz. Nükleer santrallerde kaza olma tehlikesinin az olmasının yanında, daha önce de belirtildiği gibi, kaza olduğu takdirde ortaya çıkan zarar çok yüksek olmaktadır. Zira zararın sonuçları önceden kestirilemediğinden, nükleer santral işletenin sorumluluğu, kusura dayanmayan sorumluluk hallerinden tehlike sorumluluğu kapsamında değerlendirilmektedir.

Nükleer santralde meydana gelen kaza neticesinde hem maddî (fiilî zarar, yoksun kalınan kâr, şahsa verilen zarar, şeye verilen zarar, diğer zararlar, doğrudan zarar, dolaylı zarar, müsbet zarar, menfi zarar, somut zarar, soyut zarar) hem de manevî zarar meydana gelebilir. Örneğin 2011 yılında Japonya'da meydana gelen deprem neticesinde Fukuşima nükleer santralinde gerçekleşen nükleer kaza sonucunda, on binlerce kişi yerleşim yerini terk etmiştir. Yerleşim yerlerinin terk edilmesi, insanların başka yerlerde ev almasına veya kiralamasına sebebiyet vermiş ve "fiilî zarar" meydana gelmiştir. Aynı şekilde terk edilen yerlerde yaşayan ve iş hayatlarına orada devam eden kişiler, işlerine devam edememekte, başka bir deyişle çalışmamaktadırlar. Sonuç itibari ile "yoksun kalınan kâr" ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan yaralanan veya yakınları ölen kimselerin duydukları ıztıraplar ve elemeler, manevî zarar olarak karşımıza çıkmaktadır⁴¹⁰.

⁴⁰⁹ AYDOĞDU, s. 240; GÜNEYSU, s. 218.

⁴¹⁰ Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, manevî tazminat ile ilgili bir kararında şu ifadelerle yer vermiştir: "Verilecek tazminatın ödevi, davacıda kısmen ruhî bir tatmin duygusu yaratmaktır". Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, T. 10. 3. 1975, E. 1231, K. 1342. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi de bu tür tazminatın amacını ".....mağdurda veya zarara uğrayanda bir huzur hissi, bir tatmin duygusu doğurmalıdır" şeklinde ifade

Nükleer santralde gerçekleşen kazanın zararlı sonuçları tam olarak meydana çıkmış değildir. Zira daha önce de belirtildiği gibi, nükleer santrallerde meydana gelen kazanın zararlı sonuçları, ancak 30 yıl sonra %95 oranında kendisini hissettirmektedir. Dolayısıyla önümüzdeki süreç içerisinde şahıs varlığına yönelik maddî zararların meydana çıkma ihtimâli söz konusu olabilir. Bunun yanında gerçekleşen kazadan dolayı şahıs varlığına yönelik manevî zararın insanlar üzerinde mevcut olduğu bir gerçektir.

V. Zarar Veren Kusurunun Aranmaması

Tehlike sorumluluğunda sorumluluğunun doğması için zarar veren kusuru önem arz etmemektedir. Burada sorumluluğun doğması için tipik tehlikenin gerçekleşmesi ile zarar arasında illiyet bağının mevcut olması yeterlidir. Tehlike sorumluluğunda zarar veren kusuru şart olarak aranmadığından, sorumlu kişinin kusur ehliyetine sahip olup olmadığı da önemli değildir. Çünkü sorumluluk şahsın kusuruna bağlanmamıştır. Zarar veren şahıs her ne kadar kusursuz bir şekilde sorumlu olsa da, zararın ortaya çıkmasında kusuru da olabilir. Zarar veren şahsın ayrıca bir kusurunun olması durumuna munzam⁴¹¹ (ek) kusur denilir. Zarar veren şahsın ayrıca kusurunun da bulunması gibi özel durumlara bazı sonuçlar bağlanmıştır. Bu sonuçlar zararın hesaplanması kısmında incelenmiştir.

VI. Kanunla Sorumluluğa Bağlanmış Tipik Tehlikenin Gerçekleşmesi

Haksız fiil sorumluluğunda, sorumlu kişinin genel koruyucu tedbirleri alması gerekmektedir. Buna karşılık tehlike sorumluluğunda, genel koruyucu tedbirlerin ötesinde bir sorumluluk söz konusudur. Buna göre bu kavram, genel koruyucu tedbirler alınsa bile, önlenmesi mümkün olmayan ve çok ciddi zararlara yol açan yüksek potansiyelli tehlikeyi ifade etmek için kullanılır⁴¹².

etmiştir." Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, T. 5. 2. 1979, E. 4268, K. 1307. Bkz. KARAHASAN, Tazminat, s. 82.

⁴¹¹ Kanun, munzam zararı hüküm altına almış olsa da, uygulamada munzam zararın ispatı çok kolay değildir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ALTAŞ, Hüseyin, Munzam Zararda İspat Sorunu, AÜHFD, C. 50, S. 1, s. 121 vd.

⁴¹² AYDOĞDU, s. 206.

İşletme tehlikesi olarak ifade edilen tehlike sorumluluğu, ya zararın meydana gelmesindeki sıklıktan veya meydana gelen zararın ağırlığından kaynaklanmaktadır. Taşıdıkları potansiyel sebebi ile sık sık zarara sebep olan faaliyet ve işletmelere örnek olarak motorlu taşıt araçları gösterilebilir. Nükleer santral işletilmesinden kaynaklanan veya uçak düşmesi sonucunda meydana gelen kazalara her zaman rastlamamız söz konusu değildir. Ancak nadiren gerçekleşen bu durumda ortaya çıkan zarar hem nicelik hem de nitelik bakımından, diğer hallere göre çok ağır olmaktadır⁴¹³.

Kanunun tehlike sorumluluğuna bağladığı sorumluluklar arasında en ağır olanı nükleer santral işletilmesinden doğan kazalardır. Nükleer santral işletenin hukuken sorumlu olabilmesi için, öncelikle nükleer santralde bir kaza olması gerekmektedir. Nükleer santralde meydana gelen kaza ise, nükleer santral işletilmesinde kanunî sorumluluğa bağlanmış olan tipik tehlikenin gerçekleşmesini ifade eder⁴¹⁴.

Tehlike genel itibari ile hiç umulmayan bir sebepten kaynaklanmaktadır⁴¹⁵. Ayrıca, sorumluluk sadece bu kazalardan birinin varlığı halinde mümkündür. Yani nükleer santral işletenin sorumluluğu santralde bir kazanın vuku bulması ile sınırlıdır.

5710 sayılı Kanunda tipik tehlike olarak; nükleer santralde bir kaza olması hali belirtilmiştir. Paris Sözleşmesinin 1. maddesinde nükleer madde tanımı şu şekildedir:

“Nükleer maddeler tabirinden maksat, nükleer yakıtlar (Tabii uranyum ve fakirleştirilmiş uranyum hariç) ve radyoaktif mahsuller veya artıktır”.

Yukarıda anılan madde hükmüne dayanılarak; nükleer yakıt, radyoaktif madde veya radyoaktif atıklara kısaca “nükleer madde” denilebilir. 5710 sayılı Kanun’da santralin kapsamı ve ne anlama geldiği belirtilmiştir. Buna karşılık Kanun’da, nükleer yakıt, radyoaktif madde veya radyoaktif atık terimlerinin ne anlama geldikleri ve kapsamlarına yer verilmemiştir. Kanunun yaptığı atıf dolayısıyla burada Paris Sözleşmesi uygulama alanı bulur. Bu kavramların bazılarının tanımları Paris Sözleşmesinin 1. maddesinde yapılmıştır. Buna göre:

⁴¹³ TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 25- 26; TİFTİK, Tehlike Sorumlulukları, s. 31- 32; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 43-44; ULUSAN, Tehlike, s. 23.

⁴¹⁴ AYDOĞDU, s. 207.

⁴¹⁵ TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 39.

“Nükleer kaza; radyoaktif özelliklerden veya radyoaktif özelliklerin zehirli ve patlayıcılarla veya nükleer yakıtın veya radyoaktif ürünlerin ve artığın diğer zararlı özellikleri ile veya bunlardan herhangi biri ile birleşmesinden veya bir nükleer tesis içindeki radyasyon kaynağından yayınlanan iyonlaştırıcı radyasyonlardan doğan veya bunların neticesi olarak ortaya çıkarak zarara neden olan herhangi bir olay veya birbiri arkasından gelen aynı kaybı nakli olaylar dizisidir”; “Nükleer tesis; herhangi bir taşıt aracının içinde bulunanlar dışındaki reaktörler, nükleer maddeleri imal eden veya işleyen fabrikalar, ışınlanmış nükleer yakıtı izotoplarını ayıran fabrikalar, taşıma sırasındaki geçici depolama tesisleri dışındaki nükleer madde toplama tesisleri ve içinde nükleer yakıt veya radyoaktif ürünler veya artık gibi Teşkilatın Nükleer Enerji Ajansı Yönetici Komitesinin zaman zaman kararlaştıracağı maddeler bulunan diğer tesisler anlamındadır. Sözleşmeye taraf olan herhangi bir devlet, bir işletenin aynı yerde bulunan iki veya daha fazla bulunan nükleer tesisin o yerde radyoaktif madde bulundurulduğu diğer binalarla birlikte tek bir nükleer tesis olarak kabul edileceğini karar verebilir”; “Nükleer yakıtlar; metal, alaşım veya kimyevi bileşim halinde uranyum (Tabii uranyum dâhil), metal, alaşım veya kimyevi bileşim halinde plütonyum ve Yönetici Komitenin zaman zaman kararlaştıracağı benzeri diğer bölünebilir maddeler anlamındadır”; “Radyoaktif ürünler veya artık; nükleer yakıtın üretilmesi veya kullanılması esnasında üretilmiş veya radyasyona maruz bırakılarak radyoaktif hale getirilmiş herhangi bir radyoaktif madde anlamındadır. Ancak nükleer yakıt bir nükleer tesis dışında olup endüstriyel, ticarî, zirai, tıbbi, ilmî, eğitimsel amaçlarla kullanılmak üzere imalatının son aşamasına ulaşmış olan radyoizotoplar buna dâhil değildir” şeklinde tarif edilmişlerdir.

Nükleer santralin ne anlama geldiği 5710 sayılı kanunda “Santral: Elektrik enerjisi üretilen nükleer güç santrallerini ifade eder” şeklinde belirtilmiştir. Ancak Paris Sözleşmesinin hem ilk halinde hem de yürürlükte olan son halinde sorumluluk, nükleer santral işletilmesi dolayısıyla ortaya çıkan kazaya bağlanmıştır. Yani Paris Sözleşmesine göre nükleer santral işletenin sorumlu tutulabilmesi için, nükleer santralin elektrik enerjisi üretmek üzere kurulup kurulmadığına bakılmamaktadır. Ancak Paris Sözleşmesinin genelinde yapılan sınırlandırmalara bakıldığında, enerji üreten nükleer santrallerden dolayı meydana gelen kazalarda sözleşmenin uygulanma durumunun

olduğu görülmektedir⁴¹⁶. Bu hali ile ele alındığında, Paris Sözleşmesindeki “nükleer santral” kavramının “sivil amaçlı nükleer santral” anlamında kullanıldığı sonucuna varmak mümkündür.

Kanunda belirtilen tipik tehlikeyi özetlemek gerekirse, nükleer santral işletilirken herhangi bir kaza meydana geldiği takdirde, 5710 sayılı Kanuna ve Paris Sözleşmesine göre sorumluluk doğar.

Nükleer tesislere lisans verilmesine ilişkin tüzük⁴¹⁷ uyarınca nükleer tesis denildiğinde ne anlaşılması gerektiği hususu belirtilmiştir. Buna göre tüzüğün 2. maddesinde nükleer tesis olarak nükleer reaktör tesisleri ile nükleer yakıt çevrimi tesisleri kabul edilmiştir.

Nükleer reaktör tesisleri; eğitim reaktörleri, araştırma reaktörleri, malzeme reaktörleri, deneme reaktörleri, prototip reaktörler, ısı üretim reaktörleri, elektrik üretim reaktörleri şeklinde sıralanabilir.

Nükleer yakıt çevrimi tesisleri ise şu şekilde sıralanabilir; cevher çıkartma, öğütme ve arıtma tesisleri, arıtılmış cevherleri nükleer yakıt yapımına uygun şekillere getiren dönüştürme tesisleri, zenginleştirme tesisleri, nükleer yakıt elemanı yapım tesisleri, kullanılmış yakıt elemanlarını yeniden işleme tabi tutan yeniden işleme tesisleri, son depolama dâhil olmak üzere radyoaktif artıkları işleyen radyoaktif artık yönetimi tesisleri.

Ülkemizde elektrik enerjisi üretmek üzere nükleer güç santrallerinin kurulması gündemdedir. Bunun yanında araştırma amaçlı nükleer santrallerin de kurulması plânlanmaktadır. Ancak eğitim ve araştırma amaçlı nükleer santrallerde bir kaza olması halinde sorumluluk, 5710 sayılı Kanunun kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu durum Paris Sözleşmesine aykırılık arz etmemektedir. Çünkü atıf yapılan Paris Sözleşmesi, nükleer yakıt ve bir nükleer tesis dışında endüstriyel, ticarî, zirai, tıbbi, ilmî, eğitim amaçlı kullanılmak üzere imalatının son aşamasına ulaşmış olan radyoizotoplardan meydana gelen zararların sözleşmenin kapsamı dışında olduğunu belirtmiştir. Bu zararlar için

⁴¹⁶ AYDOĞDU, s. 218.

⁴¹⁷ Bkz. RG. 19.12.1983, S. 18256.

tehlike sorumluluğuna gitmek söz konusu değildir. Ayrıca hukukumuzda özel bir düzenleme de yapılmış değildir. Bundan dolayı haksız fiillere ilişkin genel hükümler uygulanır. Genel kurala gidilmesinin sebebi olarak ise birkaç madde ileri sürülmektedir. Bunlardan ilki bu gibi durumlarda meydana gelen (nükleer tesis dışında endüstriyel, ticarî, zirai, tıbbi, ilmî, eğitim amaçlı kullanılmak üzere imalatının son aşamasına ulaşmış olan radyoizotoplardan meydana gelen) zararın, tipik tehlike arz etmemesidir. Zarar ihtimalinin nükleer santral işletilmesi dışında kalması ise ikinci sebep olarak ele alınmıştır. Son olarak ise, çok düşük radyasyon yayılma ihtimâli genel kuralın uygulanmasına imkân tanımaktadır⁴¹⁸. Özetle bu santrallerden kaynaklanan zararlar, nükleer zarar kapsamında olmadığından, bu santrallerden kaynaklanan bir zarar meydana çıktığı takdirde, 5710 sayılı Kanun veya Paris Sözleşmesinin uygulanma imkânı bulunmamaktadır. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen hallerde, genel kurala gidilmesi gerekmektedir. Ayrıca tehlike sorumluluğu, Türk Borçlar Kanununun 70. maddesinde genel kural olarak düzenlenmiştir. Anılan hüküm şu şekildedir:

“Bir işletmenin, mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa, bunun önemli ölçüde tehlike arz eden bir işletme olduğu kabul edilir. Özellikle, herhangi bir kanunda benzeri tehlikeler arz eden işletmeler için özel bir tehlike sorumluluğu öngörülmüşse, bu işletme de önemli ölçüde tehlike arz eden işletme sayılır.”

Nükleer yakıt ve bir nükleer tesis dışında endüstriyel, ticarî, zirai, tıbbi, ilmî, eğitim amaçlı kullanılmak üzere imalatının son aşamasına ulaşmış olan radyoizotoplardan meydana gelen zarar dolayısıyla şu anda her ne kadar genel hüküm olan haksız fiillere ilişkin düzenlemeler uygulama alanı bulacak olsa da, Türk Borçlar Kanununun yürürlüğe girmesi ile birlikte, belirtilen durumlarda tehlike sorumluluğu uygulanacaktır. Çünkü TBK'nun 70. maddesinde tehlike sorumluluğu genel kural olarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla 70. maddede öngörülen kural, eğitim ve araştırma amaçlı nükleer santral kazaları hakkında da uygulanabilir.

⁴¹⁸ AYDOĞDU, s. 220.

VII. Nükleer Kazadan Nükleer Santral İşleteninin Sorumlu Olması

Paris Sözleşmesi nükleer santralde meydana gelen kazadan dolayı işletenin sorumluluğunu öngörmüştür. Burada sadece nükleer santral işleteninin sorumluluğu bulunmaktadır. Dolayısıyla nükleer santral sahibinin sorumluluğu söz konusu değildir. Bu durum nükleer kazadan sadece işletenin sorumlu olması ilkesi ile açıklanmaktadır. Ayrıca Paris Sözleşmesinde değişiklik öngören, 2004 yılında kabul edilen fakat henüz yürürlüğe girmemiş olan ek protokole göre; işletenin Paris Sözleşmesi kapsamı dışında herhangi bir hukukî sorumluluğu bulunmamaktadır⁴¹⁹.

Paris Sözleşmesinde nükleer kaza olması halinde sorumluluğun tek bir kişiye yönltilmesinin bir kaç sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, zarara uğrayan her kişinin açmış olduğu ferdî davalarda sorumluların ortaya çıkarılması için uzun ve zorlukları olan haksız fiil hukukundan kaynaklanan soruşturmaları engellemektir. İkincisi ise, sigorta kapasitesini yükseltmek için, nükleer santralin inşâsına katılan kişileri sorumluluktan kurtarmaktır. Bu eğilimler dolayısıyla işleten dışındaki herhangi bir kişiye⁴²⁰ sorumluluk yönltilemez. Ayrıca devletler, sorumluları sınırlı tutarak nükleer enerji alanındaki yatırımları artırmak istemektedirler⁴²¹.

Günümüzde nükleer santral işletmelerinin ortaya çıkarmış oldukları riskler ve tehlikeler her geçen gün artmaktadır. Bu hususla orantılı olarak, yani tehlikenin derecesi arttıkça, genel olarak belirlenen tazminat miktarları da artmaktadır.

Paris Sözleşmesinde nükleer santral işleten, yetkili resmî makam tarafından o santralin işleteni olarak atanmış veya tanınmış kimse anlamındadır. Nükleer santral ise sözleşmede; herhangi bir taşıt aracının içinde bulunanlar haricindeki reaktörler, nükleer maddeleri imal eden veya işleyen fabrikalar, nükleer yakıt izotoplarını ayıran fabrikalar,

⁴¹⁹ KOCAOĞLU, s. 91.

⁴²⁰ Örneğin, bir nükleer tesisin plânlanmasına, inşâ edilmesine, modifikasyonuna, tamirine ve işletimine ilişkin olarak hizmet, materyal veya donanım sağlamış olan kişilerin sorumlulukları yoktur. Türk hukukunda genel kural olarak, tedarikçilere sağlanan malzemeleri veya bunların tasarımlarındaki ayıplara ilişkin olarak bunların sorumluluğu söz konusudur. Ancak, nükleer santral işletilmesi dolayısıyla meydana gelen kazada bu kişilerin sorumlu tutulmaması, burada başka amaç ve eğilimlerin olduğunu göstermektedir.

⁴²¹ KOCAOĞLU, s. 91- 92.

ışınlaşmış nükleer yakıtı yeniden işleme tabi tutan fabrikalar, taşıma sırasında geçici depolama tesisleri dışındaki nükleer madde depolama tesisleri, içinde nükleer yakıt veya radyoaktif ürünler ya da artık gibi teşkilatın Nükleer Enerji Ajansı Yönetim Komitesinin (OECD Yönetim Kurulunun) zaman zaman kararlaştıracağı maddeler bulunan diğer tesisler anlamlarında kullanılmıştır.

Nükleer kazadan dolayı sorumluluk, kazanın oluşumuna yol açan maddelerin en son bulunduğu santralin işletenine aittir. Dolayısıyla nükleer kazanın gerçekleşmesine sebebiyet veren ürünler, birden fazla nükleer tesiste yer almakta ise, bu maddelerin daha önce buldukları nükleer tesis işletenlerinin sorumlulukları söz konusu değildir⁴²². Nitekim konuya ilişkin Paris Sözleşmesinin 5. maddesinin (a) fıkrası şu şekildedir:

“Bir nükleer kaza ile ilgili nükleer yakıt yahut radyoaktif mahsuller veya artık birden ziyade nükleer tesiste bulunmuş olup, hasara sebep olduğu anda bir nükleer tesiste bulunmakta ise, daha önce bunları bulunduran nükleer tesis işletenlerinden hiçbiri hasardan mesul olmazlar.”

Paris Sözleşmesinin 5. maddesinin (b) fıkrası ise: *“...nükleer bir tesiste nükleer bir kazadan bir hasar vuku bulmuş ve bu hal sadece nakliyat esnasında arizi olarak depolanan nükleer cevher ile ilgili ise, 4. Madde gereğince başka bir işleten veya kimse mesul olduğu takdirde, nükleer tesisin işleteni sorumlu olmaz”* hükmünü taşımaktadır. Hükümden de anlaşıldığı üzere, nükleer kazadan kaynaklanan zarar o tesiste depolanan nükleer maddenin taşınmasından dolayı ortaya çıkmışsa, ilgili tesis işleteninin sorumluluğu söz konusu olur⁴²³. Ancak 4. madde kapsamında başka bir kimsenin veya işletenin sorumluluğu söz konusu olduğu takdirde, nükleer santral işleten sorumlu olmaz⁴²⁴.

Paris Sözleşmesinin 5. maddesinin (c) fıkrasına göre:

“Bir nükleer kaza ile ilgili nükleer yakıt veya radyoaktif ürünler veya artık birden fazla nükleer tesiste bulunmuş olup hasara neden olduğu zamanda bir nükleer tesiste bulunmakta ise; hasarın meydana gelmesinden önce buldukları son nükleer tesisin

⁴²² KOCAOĞLU, s. 94.

⁴²³ AYDOĞDU, s. 224; GÜNEYSU, s. 218- 219; ULUSAN, Nükleer Sorumluluk, s. 556- 557.

⁴²⁴ KOCAOĞLU, s. 94.

işleteninden veya sonradan bunların sorumluluğunu üzerine alan işletenden veya yazılı bir kontratın açık hükümlerine uygun olarak sorumluluğu üzerine alan işletenden başka hiçbir işleten hasardan sorumlu değildir.”

Bu madde hükmü ile nükleer kazaya yol açan maddelerin zararın meydana geldiği anda farklı tesislerde bulunmaları halinde sorumluluğun ne şekilde olacağı belirlenmiştir. Anılan hükme göre, zararın meydana gelmesinden önce maddelerin buldukları son tesisin işleteni veya daha sonra söz konusu nükleer maddeleri teslim alan sorumludur. Ayrıca yazılı bir akdin açık hükmü uyarınca, sorumluluğu yüklenen işletenin de sorumluluğu kabul edilmiştir⁴²⁵.

Paris Sözleşmesinin 5. maddesinin (d) fıkrasında şu hüküm yer almaktadır:

“Hasar, işbu sözleşme hükümlerine göre birden ziyade işletene Mes’uliyet yüklerse, bu işletenlerin Mes’uliyeti aşağıdaki şartlarla müşterek ve birden fazladır. Mes’uliyet nükleer maddelerin nakli sırasında tek ve aynı nakil vasıtasında veya arizi depolama halinde tek ve aynı nükleer tesiste nükleer bir kazanın sebep olduğu bir hasar neticesinde ortaya çıkmış ise her işletenin mesul olacağı azami miktar 7. Madde hükümlerine göre onlar hakkında tespit edilecek en yüksek meblağdır. Hiçbir işleten hiçbir zaman nükleer kaza hususunda 7. madde ile ona tahmil edilenden daha fazlasını ödemeye mecbur tutulamaz.”

Zarar, taşıma sırasında tek ve aynı tesiste veya nakil aracında geçici olarak depolanmış olan birden çok işletene ait nükleer maddelerden kaynaklanıyorsa, söz konusu işletenler müteselsilen sorumludur⁴²⁶. Burada işletenlerin her birinin sorumlulukları, sorumlu oldukları azamî miktar esas alınarak belirlenir⁴²⁷.

Paris Sözleşmesinin 6. maddesinin (b) fıkrası şu şekildedir⁴²⁸:

⁴²⁵ AYDOĞDU, s.225; GÜNEYSU, s. 219; KOCAOĞLU, s. 94; ULUSAN, Nükleer Sorumluluk, s. 555-556.

⁴²⁶ AYDOĞDU, s.225; GÜNEYSU, s. 219; KOCAOĞLU, s. 93.

⁴²⁷ KOCAOĞLU, s. 93.

⁴²⁸ Maddede konu edilmiş olan “aksine hüküm” ise 6. maddenin (c) fıkrasında belirtilmiştir. Maddedeki iki zıt hüküm şu şekilde bağdaştırmak mümkündür. Nükleer zarara sebebiyet vermek kastı ile üçüncü bir kişinin fiilî veya ihmâlî ile meydana gelen zararlar olabilir. Ortaya çıkan zarar üçüncü maddenin (ii)

“Bu maddede aksine bir hüküm olmadıkça, nükleer kazaların sebep olduğu hasardan, bunların haricinde kimse mesul tutulamaz. Fakat bu şart nakli sahasında işbu sözleşme tarihinde tatbik edilmekte olan veya imzaya açık olan veya iltihak ve tasdik safhasında bulunan milletlerarası anlaşmaların tatbikine tesir etmez.”

Maddeden de anlaşıldığı zere, nükleer santral işletenin asıl sorumlu olması, nükleer maddenin taşındığı ülkenin tâbi olduğu uluslararası sözleşmelerin uygulanmasına engel değildir.

VIII. Uygun İlliyet Bağı

A. Genel Olarak İlliyet Bağı

Gerçekleşen zararlar sorumluluğun bağlandığı olay veya davranış arasındaki sebep-sonuç ilişkisine illiyet bağı denir⁴²⁹. Sorumluluğun doğması için zarar ile zarar verici eylem arasında uygun illiyet bağının⁴³⁰ bulunması gerekmektedir⁴³¹. İlliyet bağı hem tazminat hukukunun temel ilkesi, hem de sorumluluğunun aslı şartıdır. Dolayısıyla illiyet bağı olmaksızın bir kişinin sorumluluğunun düşünülmesi söz konusu değildir⁴³². Çünkü bir davranışın sorumluluk doğurabilmesi için zarar ve zarar doğuran eylem

bendinden, 1. ve 2. madde uyarınca aslında işletenin kendi mallarının zarara uğradığı hallerden veya 9. maddeden (illiyet bağının kesilmesinden) kaynaklanmışsa, işletenin sorumlu tutulması söz konusu değildir. Bundan dolayıdır ki bu gibi hallerde üçüncü kişinin sorumluluğu gündeme gelir. 4. Maddenin a fıkrası (iii) bendi veya b fıkrası (iii) bendi gereğince işletenin sorumlu tutulamayacağı ve bir taşıma aracının aksamını teşkil eden bir reaktörü işletmeye tam yetkili olan bir şahsın nükleer bir kaza dolayısıyla meydana gelen hasardan doğan sorumluluğu vardır. Yani 4. maddenin a ve b fıkrası hükümlerine istinaden işletenin sorumlu tutulamadığı durumlarda taşıma aracının aksamını teşkil eden bir reaktörü işletmeye tam yetkili olan şahsın sorumluluğu söz konusudur. Ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 226.

⁴²⁹ EREN, Borçlar, s. 487.

⁴³⁰ Uygun illiyet bağı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 487 vd.; EREN, Uygun İlliyet, s. 51 vd.; ŞENYÜZ, Doğan, Borçlar Hukuku Genel ve Özel Hükümler, 4. Baskı, Bursa 2009, s. 86 vd. Zarar verici olayla ortaya çıkan zarar arasında böyle bir bağlılığın bulunması her tür sorumluluk için şarttır. Bu şart gerçekleşmezse, sorumluluğun da doğması mümkün değildir. Sorumluluğun bağlandığı olgu ile gerçekleşen zarar arasındaki sebep sonuç ilişkisine genel anlamda illiyet bağı denmektedir. ERİŞGİN, Tehlihe Bağı, s. 137.

⁴³¹ AYDOĞDU, s. 240.

⁴³² EREN, Borçlar, s. 487.

arasında sebep- sonuç ilişkisinin varlığını arayan illiyet bağı, kamu hukuku ve özellikle ceza hukuku alanında çok önemli bir yere sahiptir. İlliyet bağı bunun yanında, özel hukuk alanında sorumluluğun doğması açısından en önemli şartlardan birisidir⁴³³.

Avrupa Sorumluluk Hukukunun Esasları hakkındaki metnin 3. maddesinde illiyet bağı ele alınmıştır. Söz konusu metnin ilk fıkrada şu hüküm yer almaktadır:

“Bir faaliyet veya davranış olmaksızın zarar meydana gelmeyecek idiyse, faaliyet mağdurun uğradığı zararın sebebi sayılır⁴³⁴.”

İlliyet bağının ne şekilde uygulanması gerektiği hususunda farklı teoriler mevcuttur. Ancak belirtmek gerekir ki, Türk-İsviçre hukukuna hâkim olan teori, uygun illiyet bağı teorisidir⁴³⁵. Buna göre, zarar ile tipik tehlikenin gerçekleşmesi yani zarar verici eylem arasında uygun illiyet bağının bulunması gerekmektedir⁴³⁶.

B. İlliyet Bağı Teorileri⁴³⁷

1) Uygun İlliyet Bağı

Uygun illiyet bağı teorisine göre; bir olay, hayatın olağan akışı içerisinde ve hayat tecrübelerine göre, zarar türünden bir sonucu doğurmaya genel olarak elverişli bulunduğu takdirde, gerçekleşen sonucun sebebi olarak görülür⁴³⁸.

Uygun illiyet bağı teorisinin, sorumluluğu kurucu ve sınırlayıcı olmak üzere iki çeşit fonksiyonu vardır⁴³⁹. Bu teori, sorumluluğu kurma yönünden, “sorumluluğu kuran illiyet”, sorumluluğu sınırlama yönünden de “sorumluluğun çevresini sınırlayan illiyet”

⁴³³EREN, s. 488; ATAMER, s. 36.

⁴³⁴<http://www.egtl.org/>, e. t. 18.02.2011.

⁴³⁵ERİŞGİN, Tehlike Bağı, s. 138.

⁴³⁶ATAMER, s. 39.

⁴³⁷Hukukî illiyet bağı teorileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Uygun İlliyet, s. 21 vd.; DERYAL, Yahya/ GENÇ, Cemal, Borçlar Hukuku, Trabzon- 1998, s. 115 vd.

⁴³⁸AYDOĞDU, s. 242- 243; EREN, Borçlar, s. 492.

⁴³⁹ABİK, s. 363; EREN, Borçlar, s. 493; EREN, Uygun İlliyet, s. 54.

adını almaktadır⁴⁴⁰. Sorumluluğu kuran illiyette, bir zarara sebebiyet veren şahsın genel olarak bu zarardan sorumlu olup olmayacağı belirlenir. Sorumluluk olgusu ile zarar görenin hukuken korunan bir varlık veya değerinin ihlâli arasındaki bağa, “sorumluluğu kuran illiyet” denir. Bu tür illiyet bağında, hukukî bir değeri ihlâl ederek zarara yol açan fiilî veya sorumluluğu doğuran diğer bir olayın, bu ihlâl ve zararın uygun sebebi sayılıp sayılamayacağı belirlenir. Sorumluluğun çevresini sınırlayan illiyette ise, sorumluluk kabul edildiği takdirde, zarara sebebiyet veren şahsın hangi sonuçlardan sorumlu olacağı belirlenir. Başka bir ifade ile, bu tür illiyet bağında, tazmin edilecek zararın kapsamını belirlemek suretiyle sorumluluğa makul bir sınır çizilmektedir⁴⁴¹.

2) Normun Koruma Amacı Teorisi

Normun koruma amacı teorisi⁴⁴², sorumluluğu sınırlamayı amaçlamaktadır⁴⁴³. Doktrinde bu teori bazı yazarlar tarafından “normun koruma amacı teorisi” olarak adlandırılırken⁴⁴⁴, bazı yazarlar tarafından ise “hukuka aykırılık bağı” olarak ifade edilmektedir⁴⁴⁵. Kendisine katıldığımız ABİK’e göre, “normun koruma amacı” kavramına üstünlük tanınması daha isabetlidir⁴⁴⁶. Normun koruma amacı teorisinin ileri sürülme gerekçelerinden en önemlisi, uygun illiyet bağı teorisinin sorumluluğu yeterli ölçüde sınırlayamamasıdır⁴⁴⁷. Dolayısıyla bu teori, sorumluluğun sınırlandırılması düşüncesinden yola çıkmıştır⁴⁴⁸. Ayrıca normun koruma amacı teorisi, zararlı sonuçlardan hangilerinin faile yükletileceği ve sorumluluğu kuran hükmün amacına

⁴⁴⁰ EREN, Uygun İlliyet, s. 54.

⁴⁴¹ ABİK, s. 363; Eren, Uygun İlliyet, s. 54; ERİŞGİN, Kıyas, s. 83; İşgüzar, s. 85

⁴⁴² Hukuka aykırılık bağı veya normun koruma amacı teorisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. ABİK, s. 347 vd.; EREN, Normun Koruma Amacı, s. 461 vd.; TANDOĞAN, Hukuka Aykırılık, s. 5 vd.;

⁴⁴³ “Normun Koruma Amacı Teorisi” ile “Uygun İlliyet Bağı Teorisi” ve bunların ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TANDOĞAN, Hukuka Aykırılık, s. 7 vd

⁴⁴⁴ ATAMER, s. 73.

⁴⁴⁵ TANDOĞAN, Hukuka Aykırılık, s. 5.

⁴⁴⁶ ABİK, s. 357; Ayrıca EREN, Normun Koruma Amacı ve Hukuka Aykırılık Bağı kavramlarını birlikte kullanmıştır. Bkz. EREN, Normun Koruma Amacı, s. 461.

⁴⁴⁷ Kaldı ki uygun illiyet bağı teorisi, sorumluluğu münhasıran sınırlayan bir teori değildir. EREN, Uygun İlliyet, s. 57.

⁴⁴⁸ ABİK, s. 352; EREN, Normun Koruma Amacı, s. 453.

göre hangi zararların tazmin edileceği gibi sorunları çözmeyi amaçlamaktadır⁴⁴⁹. Bu teori, bütün zararlı sonuçları önceden görme yeteneğine sahip ideal insanı değerlendirmelerin odağına oturtması sebebiyle eleştirilmektedir. Ayrıca, zararlı sonucun beklenebilir olması şartının uygulamada büyük ölçüde terk edilmiş olması, bu teorinin amacına hizmet edemeyeceği eleştirisini beraberinde getirmiştir⁴⁵⁰. Sonuç itibari ile doktrinde bu iki teorinin, sorumluluğun farklı unsurları oldukları ve birbirlerini tamamladıkları ileri sürülmektedir⁴⁵¹. Dolayısıyla uygun illiyet bağı teorisinin, sorumluluğu sınırlayıcı başka bir teori olan, normun koruma amacı teorisiyle tamamlanmasında yarar olduğu kanaatindeyiz.

3) Tehlike Bağı

Tehlike bağı teorisine göre, tehlike sorumluluğunda illiyet bağı, tehlike bağına dayanılmak sureti ile kurulmalıdır. Tehlike sorumluluklarının kurulabilmesi için, "hayat tecrübelerine" veya "olayların akışına" varıncaya kadar bir araştırma yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Zira, ortaya çıkan sonuç, sorumluluk olgusunun tipik tehlikelerindedir⁴⁵². Tehlike bağı teorisine göre, tehlike sorumluluğunda illiyet bağı, tehlike bağına dayanılmak sureti ile kurulmalıdır. Bu teoriye göre, tehlike sorumluluklarında sebep, tipik işletme tehlikesidir. Dolayısıyla tehlike sorumluluğunda sebep daha baştan bellidir. Tehlike bağı teorisinde soyut tipik tehlikenin, gerçekleşen olaya özgü somut tehlike alanı belirlenir. Bundan dolayı, tehlike bağı ile bağlanabilen ve sadece işletmenin işletilmesinden doğan bütün sonuçlarda sorumluluk söz konusudur. Bunun yanında uygun illiyet bağı kuramına göre uygunluğu tespit edilemediğinden, hakkında sorumluluk hükmü kurulamayan hallerde bile tipik tehlikelilikten dolayı sorumluluk söz konusu olabilir. Yani tehlike bağına dayanan sorumluluk meydana gelebilir⁴⁵³.

Tehlike alanının belirlenmesinde, "özel tehlike" kavramı büyük önem taşımaktadır. Özel tehlike, bir işletmenin sebebi ne olursa olsun, üçüncü kişilere beklenmedik

⁴⁴⁹ EREN, Normun Koruma Amacı, s. 462.

⁴⁵⁰ ATAMER, s. 62; ABİK, s. 361.

⁴⁵¹ ABİK, s. 360; EREN, Normun Koruma Amacı, s. 467; TANDOĞAN, Hukuka Aykırılık, s. 8.

⁴⁵² ERİŞGİN, Tehlike Bağı, s. 145.

⁴⁵³ AYDOĞDU, s. 249.

derecede büyük zarar verme ihtimalidir. Ayrıca özel tehlike, içerisinde iki manayı taşımaktadır. Bir yandan, ancak bu tehlikenin gerçekleşmesiyle meydana gelen zararların tazmin edileceği ifade edilmektedir. Diğer yandan, gerçekleşen tehlikenin, işletme ile yer, zaman ve oluşum biçimi bakımından bağımlılığına işaret etmektedir⁴⁵⁴.

4) Nükleer Santral İşletenin Sorumluluğunun Belirlenmesinde İlliyet Bağı

Nükleer santral işletenin sorumluluğunun belirlenmesinde, meydana gelen zarar ile bu zarara sebebiyet veren olay arasında uygun illiyet bağının bulunması gerekmektedir. Zira bir olay, olayların normal akışına ve hayat tecrübelerine göre gerçekleşen zarar türünden bir sonucu doğurmaya genel olarak elverişli bulunduğu takdirde, o olay gerçekleşen sonucun sebebi olarak görülür⁴⁵⁵. Yukarıda da ifade edildiği gibi, tehlike bağı teorisinde olayların olağan akışı ve hayat tecrübelerine göre bir tespitin ve araştırmanın yapılmasına gerek bulunmamaktadır. Böyle bir tespitin yapılmaması, sebebiyet prensibinin dahi aşılması ve sadece tehlikeli işletmenin varlığının yeterli olması sonucunu doğurmaktadır. Bundan dolayı nükleer santral işletenin sorumluluğunun belirlenmesinde, tehlike bağı teorisinin uygulanmasının doğru olmadığı kanaatindeyiz.

Normun koruma amacı teorisi ise, zararlı sonuçlardan hangilerinin faile yükletileceği ve hangi zararların tazmin edileceği gibi sorunları çözmeyi amaçlamaktadır⁴⁵⁶. Ancak nükleer santral işletenin sorumluluğunun belirlenmesinde, sebebiyet prensibinin daha ön plânda olması gerekmektedir. Bu teoriye göre, zararlı sonuçların önceden beklenebilir olması, teorinin amacına hizmet edememektedir. Zira, zararlı sonucun beklenebilir olması şartı, uygulamada büyük ölçüde terk edilmiştir⁴⁵⁷.

Nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğu, sorumluluk hukuku içerisinde tehlike sorumluluğu kısmında yer alır. Tehlike sorumluluğunda sorumluluğun doğması için uygun illiyet bağının aranıp aranmayacağı hususu tartışmalıdır. Ancak doktrindeki

⁴⁵⁴ ERİŞGİN, Tehlike Bağı, s. 148.

⁴⁵⁵ ERİŞGİN, Tehlike Bağı, s. 139.

⁴⁵⁶ EREN, Normun Koruma Amacı, s. 462.

⁴⁵⁷ ATAMER, s. 62; ABİK, s. 361.

genel eğilim tehlike sorumluluğunda uygun illiyet bağının aranması gerekliliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla bizim de katıldığımız hâkim görüşe göre, nükleer kazalardan kaynaklanan zararlarda, hukukî sorumluluğun doğması için, uygun illiyet bağı aranmalıdır⁴⁵⁸.

C. Nükleer Santral İşletenin Sorumluluğunda Uygun İliyet Bağının Kesilmemesi

1) Genel Olarak

Sorumluluk hukukunda sorumluluğun doğması için ortaya çıkan zarar ile zarar verici eylem arasında uygun illiyet bağının bulunması zorunludur⁴⁵⁹. Ancak bunun yanında uygun illiyet bağı kesen sebeplerin varlığı halinde, sorumluluğun ortadan kalkacağı kabul edilmektedir⁴⁶⁰.

Türk hukukunda illiyet bağı kesen haller; mücbir sebep, üçüncü kişinin ağır kusuru ve zarar görenin ağır kusuru⁴⁶¹ olmak üzere genel olarak üçe ayrılmaktadır. Mücbir sebep, sorumluluğun yerine getirilmesini kısmen veya tamamen, geçici veya daimi surette engelleyen durumdur. Bu kavram doktrinde, sorumlu tutulan kişinin faaliyet veya işletmesi dışında meydana gelen, genel davranış normunun ihlâline mutlak bir şekilde yol açan, öngörülmesi mümkün olmayan olağanüstü bir olay şeklinde tanımlanmaktadır⁴⁶². Mücbir sebep bu niteliği dolayısıyla, sorumluluğu kaldıran, yerine getirilmesini ve vadesini geciktiren, sorumluluğun niteliğini değiştiren, kişinin önceden tahmin edemeyeceği veya tahmin etse bile olağanüstü nitelikte bir olaydan meydana gelen durumlardır⁴⁶³. Bu engeller, doğal afetler, sosyal patlamalar, genel salgın hastalık veya büyük ekonomik krizler gibi değişik sebeplerden ötürü meydana gelebilir.

⁴⁵⁸ AYDOĞDU, s. 246; EREN, Borçlar, s. 643.

⁴⁵⁹ AYDOĞDU, s. 241; DESCHENAUX/TERCIER, s. 26; ERİŞGİN, Tehlike Bağı, s. 137.

⁴⁶⁰ İliyet bağının kesilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 515 vd.

⁴⁶¹ TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 107 vd.

⁴⁶² EREN, Borçlar, s. 518; İMRE, s. 201; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 464; TEKİNAY/ AKMAN/ BURCUOĞLU/ ALTOP, s. 1002 vd.

⁴⁶³ AYDOĞDU, s. 252.

Zarar görenin⁴⁶⁴ veya üçüncü kişinin⁴⁶⁵ ağır kusurunun, illiyet bağıni kesebilmesi için, bunların illiyet bağıni kesecek yoğunlukta olması gerekir. Eğer zarar görenin veya üçüncü kişinin kusuru illiyet bağıni kesecek yoğunlukta değilse, illiyet bağı kesilmez. Bu durumda bu kişilerin kusurları sadece tazminatta indirim sebebi olarak değerlendirilir. Bunun yanında zararın oluşumuna, zarar görenin veya üçüncü kişinin kasıtlı bir hareketi de sebep olabilir. Bu gibi durumlarda ise zarar görenin veya üçüncü kişinin kastı, illiyet bağıni doğrudan kesilmesi için yeterli bir sebeptir⁴⁶⁶.

Nükleer santral işletenin sorumlu olabilmesi için, meydana gelen zarar ile tipik tehlike arasında illiyet bağıni bulunması gerekir. Dolayısıyla illiyet bağıni kesilmesi halinde, sorumluluk doğmaz. Paris Sözleşmesinde illiyet bağıni kesen sebepler belirtilmiştir. Dolayısıyla bu konu, ülkelerin iç hukuklarındaki genel düzenlemelere bırakılmamıştır. Paris Sözleşmesine göre illiyet bağıni kesen sebeplere aşağıda ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir.

2) Nükleer Kazalarda Uygun İlliyet Bağıni Kesilmesi

a) Genel Olarak

Paris Sözleşmesine göre, nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğu sınırsız değildir. Yani her ne kadar nükleer santral işletenin sorumlu tutulabilmesi için kusurunun var olması gerekmez ise de, illiyet bağıni kesen sebeplerin varlığı halinde sorumluluk ortadan kalkar. Sözleşmede, sadece sayılan sebeplerin varlığı halinde illiyet bağıni kesileceği hükme bağlanmıştır. Buna göre, illiyet bağıni kesen sebepler sınırlı bir şekilde sözleşmenin 9. maddesinde düzenlenmiştir. Anılan hüküm şu şekildedir:

“İşleten silâhlı çatışma, iç harp, isyan veya ülkesinde nükleer tesisin bulunduğu Akit tarafın mevzuatında aksi göstermedikçe istisnaî karakterde ağır tabî bir afet yüzünden doğacak nükleer bir kazanın sebep olduğu hasardan mesul değildir.”

⁴⁶⁴ Zarar görenin rızası, fiilin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmamakla birlikte, zararın tazmininde bir indirim sebebi teşkil eder. TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 99.

⁴⁶⁵ Üçüncü kişinin kusurunun ortaya çıkan zararın tazminini ne şekilde etkileyeceği ve sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 157 vd.

⁴⁶⁶ AYDOĞDU, s. 258.

Bu maddede nükleer santral işleticisinin, sayılan sebeplerle meydana gelen zararlardan sorumlu olmadığı vurgulanmıştır. Düzenlemedeki illiyet bağıını kesen haller şu başlıklar altında değerlendirilebilir⁴⁶⁷:

b) Mücbir Sebep (Tabii Afetler)

Mücbir sebep⁴⁶⁸, önceden öngörülmesi neredeyse mümkün olmayan olağanüstü durumlardır. Bu gibi durumlara; deprem, sel, çığ veya toprak kayması gibi olağanüstü haller örnek olarak gösterilebilir. Burada bilinmesi gereken husus şudur: tabii afetin illiyet bağıını kesip nükleer santral işletenin sorumluluğunu ortadan kaldırabilmesi için, olağan dışı bir durumun söz konusu olması gerekmektedir. Bu sebeple olağan sayılabilecek nitelikte olan tabii olaylar, illiyet bağıını kesmez. Bu gibi durumlarda nükleer santral işletenin sorumluluğu devam eder. Herhangi bir tabii olayın olağan olup olmadığının belirlenmesinde tam ve net kriterlerin olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak nükleer santraller zaten belli bir güvenlik standardı ile inşa edildiklerinden, güvenlik standartlarının aşılması olağanüstü olay olarak kabul edilebilir. Ayrıca nükleer santralin tehlikesi yükseldikçe mücbir sebebin değerlendirilmesi de o derece dar olur⁴⁶⁹.

2011 yılı Mart ayında Japonya'da Fukuşima nükleer santralinde meydana gelen nükleer kazada illiyet bağıının deprem dolayısıyla kesilip kesilmediği hususu gündeme gelebilir. Ancak Paris Sözleşmesinde değişiklik öngören, henüz yürürlüğe girmemiş olan 2004 protokolünde tabii afetlerin illiyet bağıını kesici etkisi kaldırılmıştır. Dolayısıyla olağanüstü tabii olayların varlığında dahi, Fukuşima nükleer santralinde meydana gelen kazada olduğu gibi, nükleer santral işletenin sorumluluğu devam edecektir.

c) Üçüncü Kişinin Kasıtlı ve Ağır Kusuru⁴⁷⁰

aa) Düşmanca Hareketler

⁴⁶⁷ AYDOĞDU, s. 253; GÜNEYSU, s. 222.

⁴⁶⁸ Mücbir sebep hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 518 vd.; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 464 vd.

⁴⁶⁹ AYDOĞDU, s. 257; İMRE, s. 201; TİFTİK, Tehlike Sorumlulukları, s. 37.

⁴⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 526 vd.

Paris Sözleşmesinde kargaşa çıkarma, ayaklanma, terör eylemleri ve sabotaj, düşmanca hareketler olarak nitelendirilmiştir. Terör saldırıları illiyet bağına kesici bir etkiye sahiptir. Bundan dolayı BM Genel Kurulunda 13 Nisan 2005 tarihinde 53 ülkenin katılımı ile “Nükleer Terörizmin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme” imzalanmış ve bu sözleşme 2007 yılında yürürlüğe girmiştir. Düşmanca hareket, üçüncü bir kişinin kasıtlı bir şekilde meydana getirdiği durumdur. Böyle bir durum meydana geldiği takdirde, illiyet bağı kesildiğinden, nükleer kazadan dolayı nükleer santral işletenin sorumluluğu söz konusu değildir. Ancak önemle belirtmek gerekir ki, üçüncü kişinin eyleminin ağır kusur oluşturması illiyet bağının kesilmesi için yeterli değildir. Burada illiyet bağının kesilmesi için düşmanca hareketlerin işlenmiş olması gerekmektedir. Dolayısıyla nitelik itibari ile düşmanca hareket kapsamında değerlendirilemeyen durumlar sonucunda meydana gelen zararlarda, üçüncü kişinin ağır kusuru olsa bile, nükleer santral işletenin sorumluluğu devam eder.

bb) Doğrudan Savaş, İç Savaş, Ayaklanma, İhtilal

Doğrudan savaş, iç savaş, ayaklanma ve ihtilâl gibi durumlarda savaş rizikoları mevcuttur. Savaş rizikosunun mevcut olduğu durumlarda, sigortacının da sorumluluğu ortadan kalkmaktadır. Çünkü hiçbir sigorta şirketi savaş zamanında meydana gelebilecek nükleer zararları sigortalamaz. Başka bir deyişle bu tür riskler daima sigorta kapsamı dışında kalır. Yani savaş rizikosunun olduğu durumlarda, illiyet bağı kesildiğinden, hem nükleer santral işleticisinin hem de sigortacının sorumluluğu ortadan kalkmaktadır. Görüldüğü üzere burada, üçüncü kişinin kasten meydana getirmiş olduğu ve dolayısıyla ağır kusurundan kaynaklanan bir zarar söz konusudur. Düşmanca hareketler de olduğu gibi burada da, nitelik itibari ile savaş, ayaklanma veya ihtilâl kapsamında değerlendirilemeyen durumlar neticesinde ortaya çıkan zararlar olabilir. Bu zararlardan, sözleşme kapsamında illiyet bağı kesilmediğinden nükleer santral işletenin sorumluluğu söz konusudur⁴⁷¹.

⁴⁷¹ Savaş rizikoları ile askerî rizikolar aynı şeyler değildir. Bir ülke nükleer enerjiden yararlanmak sureti ile nükleer silâh elde eder veya nükleer enerjii askerî amaçlarla kullanabilir. Askerî amaçlarla kullanılan bu tesislerden üçüncü kişilere karşı herhangi bir zarar söz konusu olduğu takdirde, bu zararlara askerî riziko denilir. Böyle bir durumda da illiyet bağı kesilir. Savaş rizikolarında sigorta yapılması dahi söz konusu değilken, askerî rizikolarda sigorta yapılma imkânı vardır. Ancak belirtildiği gibi illiyet bağı

cc) Zarar Görenin Ağır Kusuru

Zarar görenin ağır kusuru Paris Sözleşmesinin 9. maddesi kapsamında illiyet bağımlı kesen bir sebep olarak değerlendirilmemiştir. Ancak Paris Sözleşmesinin gerekçesinde bu hususa değinilmiş ve konunun iç hukuk tarafından çözümlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Türk hukukunda bu durum tazminat hukukunun genel ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Buna göre zarar görenin ağır kusurunun bulunması, dürüstlük⁴⁷² kurallarından dolayı illiyet bağımlı kesmektedir. Bunun ahlâkî temeli ise, “hiç kimse kendi kusuruna dayanarak hak talep edemez” veya “hak arayan ellerin pak (temiz) olması gerekir” ilkelerine dayanmaktadır⁴⁷³.

D. Nükleer Kazalarda Uygun İliyet Bağının Değerlendirilmesi

Nükleer bir kaza neticesinde ortaya zarar çıktığı takdirde, santral işletenin sorumluluğunun uygun illiyet bağı çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği muhakkaktır. Bunun yanında Türk Hukukunda özel bir tehlike sorumluluğu hali olan nükleer santral işletilmesinden doğan kazalardan sorumlulukta, illiyet bağımlı kesen sebepler hakkında henüz düzenleme yapılmamıştır. Bundan dolayı herhangi bir nükleer kaza meydana geldiği takdirde, illiyet bağımlı kesilip kesilmediği Paris Sözleşmesinin 9. maddesi kapsamında belirlenir. Daha önce de ifade edildiği üzere, Paris Sözleşmesi illiyet bağımlı kesen durumların devamında devletlere bu konuda düzenleme yetkisi

kesildiğinden, nükleer santral işletenin sorumluluğu söz konusu olmaz. Bunun yanında Paris Sözleşmesi nükleer enerjinin barışçı kullanımını sağlamak için hazırlanmış bir sözleşmedir. Bundan dolayıdır ki askerî rizikoların varlığı halinde, Paris Sözleşmesinin uygulanma durumu yoktur. Bu gibi durumlarda, nükleer gemiler hakkında 25 Mayıs 1962 tarihli “Brüksel Nükleer Gemiler Sözleşmesi uygulanabilir”. Geniş bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 255- 256.

⁴⁷² Dürüstlük kuralının ihlâli ile alâkalı ayrıntılı bilgi için bkz. KÖPRÜLÜ, Bülent, Medenî Hukuk, Genel Prensipler- Kişiler Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 1984, s. 135 vd.; OĞUZMAN, Kemal/ BARLAS, Nami, Medenî Hukuk, 10. Baskı, İstanbul 2003, s. 181; HATEMİ, Hüseyin, Medenî Hukuka Giriş, 4. Baskı, İstanbul 2010, s. 183 vd.; ÖZTAN, s. 174; UYGUR, Turgut, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, C. 1, Ankara 2003. s. 224 vd. Ayrıca dürüstlük kuralı ile hâkimin hukuk yaratmasının karşılaştırılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AKYOL, Şener, Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 16 vd.

⁴⁷³ EREN, Borçlar, s. 525,

tanıldığından⁴⁷⁴, hukukumuzda da acilen bu konuda geniş kapsamlı bir düzenleme yapılması gerekir. Nitekim bazı yabancı hukuk düzenlerinde, Paris Sözleşmesinin 9. maddesinin ülkelere tanımış olduğu tamamlayıcı yetki göz önünde tutularak illiyet bağı ile alâkalı düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, İsviçre, Almanya ve İngiltere iç hukuk düzenlerinde, nükleer kazalar sonucunda ortaya çıkan zararlardan sorumluluk bakımından, mücbir sebebin illiyet bağını kesici etkisinin olmadığı kabul edilmiştir⁴⁷⁵.

İlliyet bağı, sözleşmede belirtilen sebeplerden birinin varlığı halinde kesilebilir. Bu takdirde, nükleer santral işletenin sorumluluğu söz konusu olmaz. Bunun yanında illiyet bağını kesen sebeplerden birinin varlığı, sigorta şirketlerinin sigortaladığı miktardan çok daha büyük zararlara yol açmaya meyillidir. Ortaya çıkan büyük zararlardan, illiyet bağının yokluğu sebebi ile hem nükleer santral işletenin hem de sigortacının sorumlu olmaması ve bu zarara ekonomik yönden zaten zayıf durumda bulunan mağdurun katlanması, hakkaniyet ile bağdaşmamaktadır. Bundan dolayı kanaatimizce illiyet bağı kesilmiş olsa bile, tarafların ekonomik durumlarına bakılmalı ve hakkaniyet gerektirdiği takdirde, zarar gören mağdurun zararı tazmin ettirilmelidir. Aksi halde bu zararlardan Devletin sorumluluğu öngörülmelidir. Zira her iki durum, adalet ilkesinin bir gereğidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

⁴⁷⁴ Sözleşmenin 9. maddesinde, illiyet bağını kesen sebeplerin sınırlı bir şekilde sayılmasının yanında, sözleşmeye taraf olan devletlerin kendi iç hukukunda farklı bir düzenlemeye gidebileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla sözleşmeye taraf olan devletler kendi mevzuatında bu sebeplerin illiyet bağını kesmeyeceğini hüküm altına alabilirler.

⁴⁷⁵ AYDOĞDU, s. 257; TİFTİK, Tehlike Sorumlulukları, s. 37; ULUSAN, Tehlike, s. 46- 47.

NÜKLEER SANTRAL İŞLETENİN HUKUKÎ SORUMLULUĞUNUN HÜKÜM VE SONUÇLARI

&9. ZARAR VE TAZMİNATIN HESAPLANMASI

I. Maddî Tazminatın Hesaplanması

A) Genel Olarak

Bir kimsenin malvarlığının iradesi dışında zarara uğraması halinde, bu zararı gidermek sorumluluk hukukunun ilk amacıdır. Zira zarar veren, eksilen değeri tazmin etmek zorundadır⁴⁷⁶. Zarar verenin tazmin etmekle zorunlu olduğu bu yükümlülüğe, tazminat yükümlülüğü denir. Bu yükümlülüğün zarar veren tarafından tazmin edilmesi için, öncelikle zararın tespiti ve hesaplanması gerekir. Tazminat miktarı, hiçbir zaman zarar miktarını geçemeyeceğinden, zararın hesaplanması⁴⁷⁷ tazminat miktarının belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır⁴⁷⁸.

Maddî zararın giderilmesi için sorumlu kişi tarafından yerine getirilmesi gereken ve para ile ifade edilebilen edime maddî tazminat denir⁴⁷⁹. Zarar, zarar görenin malvarlığının zarar verici olayın gerçekleşmesinden sonraki durumu ile bu olay gerçekleşmeseydi arz edeceği durum arasındaki farktır⁴⁸⁰. Bundan dolayı maddî tazminatın amacı, bu farkı ortadan kaldırmak ve değer itibari ile eski durumun yeniden tesis edilmesini sağlamaktır⁴⁸¹. Tazminat hukukunda, tam tazmin ilkesi geçerlidir. Bununla birlikte tazminat, zararın azamî miktarı ile sınırlıdır. Yani tazminatın zarardan daha yüksek olması söz konusu değildir⁴⁸².

B) Eşyaya İlişkin Zararın Hesaplanması

⁴⁷⁶ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 573.

⁴⁷⁷ Zararın hesaplanması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AYRANCI, Hasan, Türk Borçlar Hukukunda Munzam Zarar, Ankara 2006, s. 144 vd.; OĞUZMAN/ ÖZ, s. 573 vd.

⁴⁷⁸ DESCHENAUX/ TERCİER, s. 178; EREN, Borçlar, s. 691; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 32.

⁴⁷⁹ TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 61.

⁴⁸⁰ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 252; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 61.

⁴⁸¹ EREN, Borçlar, s. 728; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 253.

⁴⁸² OĞUZMAN/ ÖZ, s. 573.

Zarar, malvarlığının nükleer kazadan önceki durumu ile sonraki durumu arasındaki farka göre hesaplanır. Eşyaya ilişkin zararda, eşyanın tamamen yok olması söz konusu olabileceği gibi, eşyanın sadece hasara uğraması da mümkündür⁴⁸³. Bu durumlarda, aşağıda ayrıntılı bir şekilde değinildiği üzere, maddî zararın aynen veya nakden tazminine gidilir.

C) Kişiyeye İlişkin Zararın Hesaplanması

Adam öldürülmesinden doğan zarar ile vücut bütünlüğünün ihlâlinden doğan zarar, kişiyeye ilişkin zararı oluşturur.

1) Adam Öldürülmesinden Doğan Zararın Hesaplanması

Adam öldürülmesinden doğan zarar, Türk Borçlar Kanununun 53. maddesinde hükme bağlanmıştır. Anılan hüküm ele alındığında şu şekilde ikili bir ayırım yapmak mümkündür.

a) Ölenin Desteğinden Yoksun Kalan Kişilerin Bu Sebeple Uğradıkları Kayıplar⁴⁸⁴

Adam öldürülmesinden doğan zarar kavramından maksat, asıl olarak destek kaybından doğan zarardır. Zira burada zarar, ölümün kendisi olmayıp, ölümden kaynaklanan olumsuz ekonomik sonuçlardır⁴⁸⁵.

Nükleer kaza neticesinde herhangi bir kişi öldüğü takdirde cenaze giderlerinin karşılanmasının yanında, ölenin desteğinden yoksun kalanların zararları tazmin edilmelidir⁴⁸⁶. Zira ölüm halinde bazı kişiler, ölenin ekonomik desteğinden yoksun kalabilirler. Bundan dolayı bu kişilerin uğradıkları zarara, destek kaybından doğan zarar

⁴⁸³ Eşyaya ilişkin zararların tazmini hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 273 vd.

⁴⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. GÜRSOY, Kemal Tahir, Destekten Yoksun Kalma Tazminatı, AÜHFD, C. 29, S. 1- 2, s. 143 vd.; KARAHASAN, Tazminet, s. 862 vd.; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 68. Destekten yoksun kalma tazminatı ile alakalı bir Yargıtay kararı incelemesi hakkında bkz. SİRMEN, Lale, Destekten Yoksun Kalma Tazminatına İlişkin Bir Yargıtay Kararı İncelemesi, AÜHFD, C. 35, S. 1- 4, s. 485 vd.

⁴⁸⁵ EREN, Borçlar, s. 718.

⁴⁸⁶ Destekten yoksun kalanların zararların belirlenmesinde göz önünde bulundurulması gereken hususlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. GÜRSOY, Destek, s. 160 vd.

denilmektedir. Destekten yoksun kalma tazminatı, ölenin mirasçı sıfatıyla geride bıraktığı kişilere değil, fakat destekten yoksun kalanlara aittir. Bundan dolayı destekten yoksun kalma tazminatına hak kazanmak için, ölen kişinin mirasçısı olmak herhangi bir önem arz etmemektedir⁴⁸⁷.

Destekten yoksun kalma tazminatının talep edilebilmesi için, öncelikle santralde meydana gelen kazada ölen kişi ile onun desteği ile yaşamını sürdürdüğünü iddia eden kişi arasında destek ilişkisinin mevcut olması gerekmektedir. Dolayısıyla destek⁴⁸⁸ ilişkisi mevcut değilse, destekten yoksun kalma tazminatına hak kazanmak mümkün değildir. Ayrıca ölen kişinin destek sayılabilmesi için, bakım gücüne sahip olması gerekmektedir. Bunun yanında, zararın hesaplanmasında desteğin gelir durumu da göz önünde bulundurulur hareket edilmesi gerekir⁴⁸⁹.

6098 sayılı Borçlar Kanununun 55. maddesine göre, kısmen veya tamamen rücu edilmeyen sosyal güvenlik ödemeleri ile ifa amacını taşımayan ödemeler, destekten yoksun kalma zararlarının hesaplanmasında gözetilmez, zarar veya tazminattan indirilmez. Ayrıca hesaplânan tazminatın, hakkaniyet gereği artırılması da söz konusu değildir. Bundan dolayı bu Kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte, ifâ amacı taşımayan ödemelerin, destekten yoksun kalma tazminatının hesaplanmasında gözönünde bulundurulması mümkün değildir.

b) Ölüm Hemen Gerçekleşmemişse Tedavi Giderleri ile Çalışma Gücünün Azalmasından veya Yitirilmesinden Doğan Kayıplar⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ EREN, Borçlar, s. 718; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 299.

⁴⁸⁸ Destek kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. GÜRSOY, Destek, s. 146.

⁴⁸⁹ Destek ilişkisinin mevcudiyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 721 vd; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 300. Ayrıca kimlerin destek alabileceği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. GÜRSOY, Destek, s. 149 vd. Bunun yanında destek yoksun kalma tazminatının hesaplanması önem arz etmektedir. Sosyal Güvenlik Kanunu'nda kabul edilen % 70'lik oranın, destekten yoksun kalma tazminatı hakkında uygulanması söz konusu değildir. Zira hükümde belirtilen bu oran, sadece kurum tarafından bağlanacak gelirlere ilişkindir. Dolayısıyla zararın tamamı denildiği zaman, ölenin kazançlarının % 100'ünün anlaşılması gerekir. GÖKYAYLA, K. Emre, Destekten Yoksun Kalma Tazminatı, Ankara 2004, s. 162.

⁴⁹⁰ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 719; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 298.

Ölüm derhal gerçekleşmediği takdirde, öncelikle tedavi giderlerinin karşılanması gerekmektedir. Ayrıca çalışma gücünün azalmasından veya yitirilmesinden kaynaklanan kayıpların da bu kapsamda değerlendirilip tazmin edilmesi gerekmektedir⁴⁹¹. Böyle bir zarar vuku bulduğu takdirde, vücut bütünlüğünün ihlâl edilmesinden doğan zararların tazmini ile alâkalı hükümler aynen uygulama alanı bulur.

2) Vücut Bütünlüğünün İhlâl Edilmesinden Doğan Zararın Hesaplanması⁴⁹²

a) Genel Olarak

Vücut bütünlüğünün ihlâli, zarar gören kişinin beden veya ruh bütünlüğünün maddî veya manevî bir zarar getirecek şekilde bozulmasıdır. Dolayısıyla vücut bütünlüğünün ihlâli ya beden bütünlüğünün ihlâli veya ruh bütünlüğünün ihlâli şeklinde olabilir⁴⁹³. Vücut bütünlüğü ihlâl edildiği takdirde hangi zararların tazmin edilebileceği hususu Türk Borçlar Kanununun 54. maddesinde hükme bağlanmıştır. Buna göre tedavi giderlerinin, kazanç kaybının, çalışma gücünün azalmasından veya yitirilmesinden doğan kayıpların ve ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıpların tazmin edilmesi gerekir.

b) Tedavi Giderleri

Zarar gören kişinin sağlık durumunun en azından eski haline kavuşturulması için gerekli olan her türlü tedavi giderlerinin tazmin edilmesi gerekir⁴⁹⁴. Ayrıca tedavi giderleri zarar görenin ekonomik durumuna da uygun olmalıdır. Zarar gören kişinin yaptığı masrafların gerçekten zorunlu olmasına gerek yoktur. Önemli olan hastanın bu masrafları yaparken iyi niyetli bir şekilde davranmasıdır. Dolayısıyla iyi niyet olmadığı takdirde yapılan masraflar sorumlu kişiden talep edilemez⁴⁹⁵.

Nükleer kaza sonucunda, çok ciddî oranlarda radyasyonun yayıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu radyasyona maruz kalıp kanser olmuş bir kişinin de tedavi giderlerinin tam olarak tazmin edilmesi gerekir. Buna göre nükleer kazadan dolayı

⁴⁹¹ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 298.

⁴⁹² Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 52.

⁴⁹³ EREN, Borçlar, s. 711.

⁴⁹⁴ KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 52.

⁴⁹⁵ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 284.

rasyasyona maruz kalıp kanser olan kişi, eğer kendisi nükleer radyasyondan değil de başka bir şeyden dolayı kanser hastalığına yakalansaydı, nasıl bir tedavi (doktor, hastane, ameliyat, yurt dışı giderleri...) seçecek idi ise, o şekilde hastanın tedavisinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca hastanın iyileşme ihtimâlinin olmaması, tedavi masraflarının tazmin edilmesine engel değildir.

c) Kazanç Kaybı

Vücut bütünlüğü ihlâl edilen kişi bazı durumlarda kazanç kaybına uğrayabilir. Her ne kadar kazancını tamamen yitirmesi veya çalışmaması gibi durumlar söz konusu olmasa da, bu kişinin uğramış olduğu zararın tazmin edilmesi gerekmektedir. Özellikle nükleer santral kazalarında, zarara maruz kalan kişilerin uzun süre çalışmama durumu söz konusu olabilir. Bu durumda nükleer kaza dolayısıyla kazancında azalma yaşayan kişinin, bu zararının tazmin edilmesi gerekir.

d) Çalışma Gücünün Azalmasından veya Yitirilmesinden Doğan Kayıplar⁴⁹⁶

Çalışma gücünün azalmasından veya yitirilmesinden doğan kayıplar da, vücut bütünlüğünün ihlâlinden kaynaklanan ve dolayısıyla tazmin edilmesi gereken zarar olarak hükme bağlanmıştır. Burada önemli olan husus, kazanma gücünün yitirilmesidir. Dolayısıyla kazanç kaybı veya azalmasının herhangi bir önemi bulunmamaktadır⁴⁹⁷. Ayrıca zararın tazmini hususunda, çalışma gücünün geçici olarak kaybı ile sürekli kaybı arasında da herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Her iki durumda da zararın tazmin edilmesi gerekmektedir. Ancak nükleer santralde meydana gelen kaza dolayısıyla çalışma gücünün kaybı halinde zarar, zarar görenin iyileşme anına kadar çalışmamasından kaynaklanan kazanç kaybıdır.

e) Ekonomik Geleceğin Sarsılmasından Doğan Kayıplar

⁴⁹⁶ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 713 vd.; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 55 vd.; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 285 vd.

⁴⁹⁷ EREN, Borçlar, s. 713.

Bazı hallerde kişi çalışma gücünü kaybetmese dahi, ekonomik olarak kişinin geleceği sarsılmış olabilir. Bu durum kendisini özellikle çirkinleşme ve sakatlık halleri ile gösterir⁴⁹⁸. Çünkü bazı mesleklerde güzellik önem arz etmektedir. Ayrıca toplum ile sürekli ikili ilişkiler içerisinde olan kişilerin durumu da bu şekildedir. Bu takdirde de muhtemel kazancın hesaplanarak tazmin edilmesi gerekmektedir⁴⁹⁹. Özellikle nükleer santral kazalarında bu tip bir zarara uğramak fazlasıyla mümkündür. Örneğin, nükleer kaza dolayısıyla yüzü veya elleri yanan, gözleri kör olan kişilerin bu tip zararlarının da ayrıca karşılanması gerekir.

D) Maddî Tazminatta İndirim Sebepleri

1) Genel Olarak

Zararın tespiti ve tayini hususu önemlidir. Zira tazminatın gayesi zararı telâfidir. Bunun yanında tazminatın, zarar göreni zenginleştirmek, felâketi özendirir veya özlenir hale getirmek gibi bir amacı bulunmamaktadır. Ancak sorumlu tutulan kişinin her halde mutlaka zararın tamamını karşılaması talep edilemez⁵⁰⁰. Tazminattan indirim sebepleri konusunda Paris Sözleşmesinde herhangi bir hüküm bulunmadığından, genel hükümlere göre sonuca gitmek gerekmektedir. 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 44. maddesinde tazminattan indirim sebepleri⁵⁰¹ şu şekilde düzenlenmiştir:

“Mutazarrır olan taraf zarara razı olduğu yahut kendisinin filî zararın ihdasına veya zararın tezayüdüne yardım ettiği ve zararı yapan şahsın hal ve mevkiini ağırlaştırdığı takdirde hâkim, zarar ve ziyan miktarını tenkis yahut zarar ve ziyan hükmünden sarfınazar edebilir. Eğer zarar kasden veya ağır bir ihmal veya tedbirsizlikle yapılmamış olduğu ve tazmini de borçluyu müzayakaya maruz bıraktığı takdirde hâkim, hakkaniyete tevfikân zarar ve ziyamı tenkis edebilir.”

⁴⁹⁸ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 293.

⁴⁹⁹ EREN, Borçlar, s. 717.

⁵⁰⁰ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 315.

⁵⁰¹ Maddî tazminatın tayininde rol oynayan indirim sebepleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 289 vd.; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 83; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 33 vd.

6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 52. maddesinde de tazminattan indirim sebepleri öngörülmüştür. Anılan hüküm şu şekildedir:

“Zarar gören, zararı doğuran fiile razı olmuş veya zararın doğmasında ya da artmasında etkili olmuş yahut tazminat yükümlüsünün durumunu ağırlaştırmış ise hâkim, tazminatı indirebilir veya tamamen kaldırabilir.”

Zarara hafif kusuruyla sebep olan tazminat yükümlüsü, tazminatı ödediğinde yoksulluğa düşecek olur ve hakkaniyet de gerektirirse hâkim, tazminatı indirebilir.”

Nükleer santral işletenin sorumluluğunda, işletenin kusuru şart olarak aranmadığından, bu maddenin ikinci fıkrasının konumuz itibari ile uygulanması söz konusu değildir. Zira tazminat yükümlüsünün hafif kusuru, bu sorumluluk türünde, onun sorumluluğunu ağırlaştırır. Ayrıca bu maddede sayılan indirim sebepleri sınırlı bir şekilde anlaşılmalıdır. Çünkü 818 sayılı Borçlar Kanunu'nun 50 ve 51. maddeleri ile hâkime takdir yetkisi tanınmıştır. Bundan dolayı 52. maddenin, hâkime yol göstermesi açısından hükme bağlandığı şeklinde değerlendirilmesi gerekir⁵⁰².

Nükleer santral işletenin hukukî sorumluluğu, tehlike esasına dayandığından, tazminattan indirim sebeplerini daima dar bir şekilde yorumlamak gerekmektedir. Zira burada zarar gören genel itibari ile ekonomik yönden zaten zayıf olan kimsedir.

2) Zarar Görenin Rızası

Zararın tazmin edilmesi meselesinde, rıza gösterilen zarar, eşyaya ilişkin bir zarar ise, fiil hukuka uygun hale geldiğinden, tazminat söz konusu olmaz. Buna karşılık kişinin hayat bütünlüğü, sağlık ve diğer kişilik değerleri üzerinde tasarrufu bulunmamaktadır. Bundan dolayı bu husustaki rıza, zarar verici olayı hukuka uygun hale getirmez. Ancak doktrinde bu durumun, yine de tazminattan indirim sebebi olarak ele alınması gerektiği ileri sürülmektedir⁵⁰³.

Nükleer santral işletenin sorumluluğu tipik bir tehlike sorumluluğu olduğundan ve santralde herhangi bir kaza gerçekleştiği takdirde bu kazanın ortaya çıkaracağı

⁵⁰² TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 85.

⁵⁰³ EREN, Borçlar, s. 731.

zararların boyutunun önceden öngörülmesi mümkün olmadığından, zarar görenin rızası olsa bile, kanaatimizce bu halde tazminattan indirim yapılması söz konusu olmamalıdır.

3) Zarar Görenin Kusuru

Ortaya çıkan zararda zarar görenin kusurunun bulunması tazminattan indirim sebebi olarak değerlendirilmektedir⁵⁰⁴. Tehlike sorumluluğunda, daha önce de belirtildiği gibi, zarar verenin kusuru sorumluluk açısından şart değildir. Bundan dolayı zarar verenin kusuru olmadığı halde, mağdurun kusuru söz konusu olduğu takdirde, mağdurun kusuru oranında tazminattan indirimde gidilmelidir. Bunun yanında bazı hallerde hem zarar verenin hem de zarar görenin kusuru olabilir. Bu durumda zarar veren ile zarar görenin kusurları ortak ve eşit ise, zarar verenin kusuru zarar görenin kusurunu ortadan kaldırır. Ancak zarar görenin kusuru daha ağır olduğu takdirde, bu durum tazminattan indirim sebebi olarak değerlendirilebilir. Sonuç itibari ile nükleer kazanın meydana gelmesinde zarar görenin kusuru varsa, tazminattan indirim yoluna gidilebilir.

Zarar veren şahsın ayrıca kusurunun da bulunması gibi özel durumlara bazı sonuçlar bağlanmıştır. Öncelikle zarar veren şahsın ayrıca bir (ek) kusurunun olması, illiyet bağının kesilmesi hallerinin uygulanmasını engelleyebilir. Dolayısıyla nükleer kaza meydana geldiği takdirde, zarardan sorumlu tutulan kişinin ayrıca bir kusurunun olması, illiyet bağının kesilmiş olmasını gerektirmektedir⁵⁰⁵. Ortaya çıkan zararın oluşumunda mağdurun, yani zarar görenin kusuru olabilir. Bu durum illiyet bağını kesen bir sebep olarak kabul edildiğinden kusurun ağırlığına veya hafifliğine göre tazminde indirim ya da gerektiği zaman hakkaniyet gereği hiç tazmin etmeme yoluna gidilebilir. Ancak, mağdurun kusurunun yanında zarar verenin kusuru da söz konusu ise, zarar verenin kusuru zarar gören mağdurun kusurunu etkisiz hale getirir. Dolayısıyla bu halde tazminattan indirim söz konusu olmaz ve zarar veren zarar görenin

⁵⁰⁴ Zarar görenin kusurunun tazminattan indirimde etkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 294; EREN, Borçlar, s. 732 vd.; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 318 vd.; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 107 vd.

⁵⁰⁵ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AYDOĞDU, s. 264.

kusurunun var olduğu iddiası ile tazminattan indirim talep edemez. Çünkü zarar veren kendi kusuru ile zarar görenin kusurunu ortadan kaldırmıştır⁵⁰⁶.

Ortaya çıkan zarar neticesi ile bu zarardan sorumlu tutulanların sayısı birden çok olabilir. Kusursuz sorumlu kabul edilen şahısların ayrıca kusurlarının olması, sorumluların birbirlerine karşı rücu haklarının tespitinde ve sınırlamasında önem taşımaktadır⁵⁰⁷. Bazı durumlarda ise zarar, zaten kusursuz olarak sorumlu kabul edilen tarafların karşılıklı kusurlarından kaynaklanmış olabilir. Bu halde sorumlulukların çatışması söz konusu olur. Kusursuz sorumlu kabul edilen şahısların ayrıca kusurlarının olması, birbirlerine karşı sorumluluklarının tayininde önemli bir rol oynar⁵⁰⁸. Nükleer santrallerin güvenlik standardının çok yüksek olduğu daha önce ifade edilmişti. Bundan dolayı, nükleer kazanın oluşumuna, herhangi bir insanın kusuru ile sebep olma ihtimâli oldukça düşüktür. Zira nükleer kazalar, ancak çok büyük felâket veya olağanüstü durumların varlığı halinde söz konusu olabilir. Bunun yanında nükleer santralde görevli bir kişi, kazanın oluşumuna sebebiyet veren herhangi bir olay veya felâketi kusurlu bir davranışı ile tetiklemiş olabilir. Bu durumda da, görevli kişi zarar görmüş olsa dahi, kusuru oranında tazminattan indirilmesi söz konusu olur.

4) Tazminatın Ödenmesinin Zarar Veren Malî Durumunu Kötüleştirmesi

Nükleer santral işletilmesi esnasında meydana gelen kazadan sorumlu tutulan kişi, ağır veya kasıtlı bir kusurunun olmaması ve tazminatın tamamını ödemesi halinde, ekonomik yönden büyük bir sıkıntıya düşme ihtimali mevcutsa, hâkim, tazminatta indirimine gidebilir⁵⁰⁹. Burada kusurun hafif olması şarttır⁵¹⁰. Ancak burada indirimle gidilmesi zorunlu değildir. Ayrıca tazminatta indirimle gidilmesi, özellikle nükleer zararın mağdurları açısından yıkım olabilir. Dolayısıyla kanaatimizce bu maddenin çok dar yorumlanması gerekmektedir. Bunun yanında, zarar veren ile zarar görenin ekonomik durumları da daima göz önünde bulundurulmalı ve buna göre karar verilmelidir.

⁵⁰⁶ TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 8.

⁵⁰⁷ AYDOĞDU, s. 265; TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 8.

⁵⁰⁸ TANDOĞAN, Sözleşme Dışı Sorumluluk, s. 8.

⁵⁰⁹ TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 92.

⁵¹⁰ EREN, Borçlar, s. 736; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 326.

E) Maddî Tazminatın Türleri

Maddî tazminatın amacı, zarar görenin malvarlığını, zarar verici olay gerçekleşmeden önceki durumuna, aynen veya nakden getirmektir⁵¹¹. Bundan dolayı maddî tazminatın, zararı aynen veya nakden giderme olmak üzere iki fonksiyonu bulunmaktadır.

Zararın aynen tazmini⁵¹² iki şekilde olabilir. Öncelikle ihlâl edilen hakka tekabül eden durum, fiilen yeniden kurulur. Bu hak bu şekilde kurulamadığı takdirde, hakka yaklaşık bir değer verilmek sureti ile zarar görenin malvarlığı yeniden tesis edilir ve eski haline kavuşturulur⁵¹³. Aynen tazminden, para haricinde tazmin şekli anlaşılmalıdır⁵¹⁴. Burada önemli olan, zarar görenin, zarar görmeden önceki fiilî durumunun aynen tesis edilmesi hususudur. Örneğin, nükleer radyasyondan dolayı evini terk etmek zorunda kalan kişilerin zararları, ancak nükleer santral kazası gerçekleşmeden önce oturdukları ev standardında bir ev tesis edildiği takdirde, aynen tazmin edilmiş olur.

Zararın nakden tazmininde ise, zarar görenin malvarlığının eski durumuna para ile getirilmesi söz konusudur. Yani nakden tazmin, malvarlığının zarar verici olaydan sonra ve bu olay vuku bulmasaydı arz edeceği değerler arasındaki farkın para ile ödenmesidir⁵¹⁵. Burada ihlâl edilen hak veya değer, aynen yerine getirilemediğinden dolayı nakden, yani para ile tesis edilmektedir. Örneğin nükleer kaza neticesinde evi yanan veya kullanılamaz duruma gelen ve nükleer radyasyon çok ciddî oranlarda olmadığından dolayı o bölgeyi terk etmesine gerek olmayan bir kişi, evi yandığından dolayı, evinin yeniden inşa edilerek fiilen eski haline getirilmesini (aynen tazmin) talep edebilir. Bunun yanında babasından miras kalan eski eşyaların ise, aynen tazmini mümkün olmadığından dolayı, bunların parasını (nakden tazmin) talep edebilir⁵¹⁶.

⁵¹¹ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 253.

⁵¹² Zararın aynen tazmini hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 740 vd.; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 253 vd.; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 63 vd.

⁵¹³ EREN, Borçlar, s. 740; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 32.

⁵¹⁴ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 253; TİFTİK, Akit Dışı Sorumluluk, s. 63.

⁵¹⁵ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 255.

⁵¹⁶ EREN, Borçlar, s. 741.

II. Manevî Tazminatın Hesaplanması

Zarar görenin kişilik değerlerinde iradesi dışında meydana gelen eksilmeye manevî zarar denir. Bu anlamda manevî tazminat⁵¹⁷, manevî zararın giderilmesi, tazmin ve telâfi edilmesidir⁵¹⁸. Türk hukukunda Türk Medenî Kanunu (m. 26, 121, 158, 174) ile 818 sayılı Borçlar Kanununda (m. 47) ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununda (m. 56) manevî tazminat davası açılabilir haller hüküm altına alınmıştır. Ayrıca Türk Borçlar Kanununun 58. maddesi, manevî tazminat hususunda genel hüküm niteliği taşımaktadır. Anılan hüküm şu şekildedir:

“Kişilik hakkının zedelenmesinden zarar gören, uğradığı manevî zarara karşılık manevî tazminat adı altında bir miktar para ödenmesini isteyebilir. Hâkim, bu tazminatın ödenmesi yerine, diğer bir giderim biçimi kararlaştırabilir veya bu tazminata ekleyebilir; özellikle saldırıyı kınayan bir karar verebilir ve bu kararın yayımlanmasına hükmedebilir.”

Manevî zarar olarak, özel hayatın, şeref ve haysiyetin, aile bütünlüğünün, evlilik birliğinin, ticârî itibarın ihlalleri sayılabilir. Zira teknik ve kitle iletişim araçlarında kaydedilen gelişmeler, kişilik değerlerinin ihlâl edilme ihtimalini eskiye oranla artırmıştır⁵¹⁹.

Kişilik değerlerinin ihlâli maddî olmayan bir varlığın ihlâlinden doğabildiği gibi, maddî bir varlığın ihlâl edilmesinden de kaynaklanabilir. Maddî varlığa vücut bütünlüğünün ihlâli, maddî olmayan varlığa ise şeref örnekleri verilebilir⁵²⁰. Bundan dolayı maddî zarar ile manevî zarar birlikte ortaya çıkmış olabilir. Özellikle nükleer kaza neticesinde kişinin vücut bütünlüğünün ihlâlinde durum bu şekildedir. Bunun yanında nükleer kaza neticesinde herhangi bir maddî zarar doğmamış olsa dahi, manevî

⁵¹⁷ Manevî tazminatın niteliği doktrinde tartışmalıdır. Bununla birlikte doktrinde genel olarak tatmin, ceza ve telâfi fonksiyonlarından birine dayanılmaktadır. Bu görüş ve fonksiyonlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 749 vd.

⁵¹⁸ EREN, Borçlar, s. 745.

⁵¹⁹ EREN, Borçlar, s. 745- 746.

⁵²⁰ TANDOĞAN, Mes’uliyet, s. 330.

zarar oluştuğu takdirde, manevî tazminat talep hakkı daima bulunmaktadır. Zira manevî tazminat talebi maddî tazminattan bağımsız bir taleptir⁵²¹.

Kişilik değerleri ihlâl edilen şahsın manevî zararının para ile ölçülmesi veya ekonomik bir değer olarak hesaplanması mümkün değildir. Bundan dolayı manevî tazminatın belirlenmesinde hâkime geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır. Ayrıca manevî tazminatın amacı, faili cezalandırmak değildir. Burada önemli olan belli bir paraya hükmetmek sureti ile nükleer kazadan zarar gören şahsın intikam hissini az da olsa tatmin etmektir⁵²².

Manevî zararda zararın, maddî zarardaki gibi tazmin edilmesi söz konusu değildir. Çünkü manevî tazminat bir alacak hakkıdır. Bundan dolayı manevî tazminatın hesaplanması, davanın açıldığı tarihten itibaren değil, kişilik değerlerinde objektif eksilme olup manevî zararın doğduğu andan itibaren zarara faizin eklenmesi ile yapılır⁵²³.

Manevî tazminat genel kural olarak, para ile ödenir. Özellikle adam öldürülmesi veya vücut bütünlüğünün ihlâlinden doğan manevî zararlarda durum böyledir. Yani bu durumlarda hâkim, manevî tazminat olarak bir paraya hükmetmek zorundadır. Ancak bunun yanında, metin olarak yukarıda aktarılan Türk Borçlar Kanununun 58/ II maddesine göre, kişilik hakkı zedelenmesi söz konusu olduğu takdirde hâkim, bu tazminatın başka bir şekilde giderilmesine karar verebilir. Bundan dolayı kişilik haklarının zedelenmesi durumunda, manevî zararın ya para haricinde başka bir şekilde giderilmesine veya para ile birlikte başka türlü bir şekilde tazmin edilmesine karar verilir. Kanunda da örnek olarak sayıldığı üzere başka türlü tazminat, saldırıyı kınayan bir karar olabilir.

Manevî tazminat, 818 sayılı Borçlar Kanununun 47. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre manevî tazminat talep etme hakkı, sadece zarar gören ve bunun ailesine aittir. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 56. maddesinde, manevî tazminat talep edebilecek olan kişiler genişletilmiştir. Buna göre zarar görenin kendisi ve ailesi

⁵²¹ EREN, Borçlar, s. 746.

⁵²² TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 331.

⁵²³ EREN, Borçlar, s. 762.

dışında, ayrıca resmi nikâhlı olmayan eş veya sevgilisi ya da nişanlısı da manevî tazminat talebinde bulunabilecektir.

Manevî zarar, daha önce de belirtildiği gibi, zarar görenin kişilik değerlerinde iradesi dışında meydana gelen eksilmeyi ifade eder. Nükleer kaza meydana geldiği takdirde, maddî zararın yanında manevî zararın da mevcut olma ihtimâli oldukça yüksektir. Örneğin, nükleer kaza sonucunda evini terk etme zorunda kalan kişilerin maddî zararlarının mevcut olduğu çok açıktır. Bunun yanında bu kişiler psikolojik olarak olumsuz etkilenmiş olabilirler. Ayrıca vücut bütünlüğü ihlâl edilen kişilerin de kişilik değerlerinde bir azalma söz konusu olabilir. Bu gibi hallerde zarar görenin kişilik değerlerinde meydana gelen eksilmenin tazmin ve telâfi edilmesi gerekir.

III. Zararın İspatı⁵²⁴

818 sayılı Borçlar Kanununun 42. maddesine göre, "*Zararı ispat etmek müddeiye düşer.*" Görüldüğü üzere, bu maddede ispatın kime düştüğü tam olarak belirtilmiş değildir. Bundan dolayı 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun 6. maddesi önem taşımaktadır. Buna göre "*Kanunda aksi öngörülmedikçe, herkes hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispat etmekle yükümlüdür.*" Zararın ispatının kime düştüğü hususunun genel kanundan tam anlaşılamiyor olması gerçekten büyük bir eksiklik. Bundan dolayı 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 50. maddesinde "*Zarar gören, zararını ve zarar verenin kusurunu ispat yükü altındadır*" hükmü yer almıştır. Bundan dolayı zarar görenin tazminata hak kazanabilmesi için, zararın varlığını ve miktarını ispat etmesi gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, tazminat hiçbir şekilde zarar miktarını geçemez. Bu husus, tazminatın daima zarara eşit olacağı anlamına gelmemektedir. Zira tazminat miktarının tespiti, zarardan bazı indirimler yapıldıktan sonra mümkündür⁵²⁵. Daha önce de belirtildiği üzere, nükleer zararların hesabında, tazminattan indirim sebeplerinin uygulanması oldukça zordur. Buna karşılık, eğer tazminattan indirim sebepleri mevcutsa, bunların zarardan düşürülmesi gerekir.

⁵²⁴ Zararın ispatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 49; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 261 vd.

⁵²⁵ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 261.

Zararın ispatı, fiilî zararda herhangi bir zorluk arz etmez. Örneğin Fukuşima nükleer santral felâketinden dolayı evleri zarar gördüğünden veya zarar görmemiş olsa da santralin etrafa salgılamış olduğu radyasyondan dolayı evlerini terk etmek zorunda kalanların fiilî zararları ve bunun ispatı olukça basittir. Bunun yanında yoksun kalınan kârın hesaplanması çok da kolay değildir. Yani kişinin ileride ihtimale dayalı olarak kazanacağı kârın tespiti pek kolay değildir. Örneğin o bölgede ticaretle uğraşan veya sadece iş geldiği takdirde çalışan bir kimsenin yoksun kaldığı kârın hesabı oldukça güçtür. Bu santralden yayılan radyasyonun Türkiye'ye gelme ihtimali de mevcuttur. Aynı şekilde bundan dolayı bazı bölgelerde insanların evlerini terk ederek fiilî zarara uğraması, çalışamaz duruma gelerek kârlarından mahrum kalmaları veya fizikî olarak zarar görerek kanser olma ihtimalleri bulunmaktadır. Böyle bir durumda, özellikle yoksun kalınan kârın hesaplanmasında, hâkimin takdir yetkisi önem taşımaktadır. Zira 818 sayılı Borçlar Kanununda şu hüküm yer almaktadır: *“Zararı ispat etmek müddeiye düşer, zararın hakiki miktarını ispat etmek mümkün olmadığı takdirde hâkim, halin mutat cereyanını ve mutazarrır olan tarafın yaptığı tedbirleri nazara alarak onu adalete tevfikân tayin eder.* Ayrıca 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 50. maddesinin 2. fıkrasında *“Uğranılan zararın miktarı tam olarak ispat edilemiyorsa hâkim, olayların olağan akışını ve zarar görenin aldığı önlemleri göz önünde tutarak, zararın miktarını hakkaniyete uygun olarak belirler”* hükmü yer almaktadır.

Uğranılan zararın belirlenmesinde, olayların olağan akışı ve zarar görenin aldığı önlemler önem arz etmektedir. Hâkimin takdir yetkisi, özellikle zararın miktarı yönünden geçerlidir. Zararın varlığı yönünden hâkimin takdir yetkisinin var olup olmadığı hususu, ilgili maddede hüküm altına alınmış değildir. Bununla birlikte kanaatimizce bu durumda da hâkimin takdir yetkisi bulunmaktadır. Ancak bunun için zarar görenin hâkime, zararın varlığı hakkında kanaat verecek belge, olgu ve olayları sunmuş olması gerekmektedir. Zira, zarar görenin sunmuş olduğu belge ve olaylardan, zararın var olduğu kanaatine sahip olmayan hâkimin takdir yetkisini kullanması mümkün değildir. Nükleer kazadan zarar görenin zarar ile alâkalı olarak soyut bir iddiada bulunması, hâkimin kanaat getirmesi ve zararın varlığının ispatı hususunda yeterli değildir⁵²⁶. Bundan dolayı zarar görenin, zararın varlığı hakkında ileri sürmüş

⁵²⁶ EREN, Borçlar, s. 693.

olduğu delillerin gerçeğe çok yakın ihtimal taşıması gerekmektedir. Bu husus, yukarıda da belirtildiği gibi, özellikle yoksun kalınan kârın hesaplanmasında önem arz etmektedir. Nükleer radyasyondan dolayı çalışamaz durumda olan bir çocuğun ileriye yönelik kârdan yoksun kalmasında durum böyledir.

Zararın ne zamandan itibaren hesaplanmaya başlayacağı hususu çok önemlidir⁵²⁷. Zira bu tarih, zarar verici olayın gerçekleştiği tarih olabileceği gibi, davanın açıldığı, hükmün verildiği veya hükmün kesinleştiği tarih olabilir⁵²⁸. Türk- İsviçre doktrininde hâkim olan görüşe göre, zarar miktarının tespitinde hüküm tarihi esas alınmalıdır. Ancak Türk hukuk uygulamasında, zarar verici olayın gerçekleştiği tarih göz önünde tutulmaktadır. Zararın hesaplanmasında, zarar verici olayın gerçekleştiği tarih esas alındığı takdirde, zarar verici olayın gerçekleştiği veya davanın açıldığı tarihle hükmün verildiği tarih arasında cereyan eden olaylar da karar verilirken göz önünde bulundurulmalıdır⁵²⁹. Adaletin tesis edilmesi için, zararın hesaplanmasında hüküm tarihinin esas alınması daha uygundur. Bundan dolayı kanaatimizce, sağlam hukukî gerekçelere dayanan doktrindeki hâkim görüşe katılmak gerekir.

& 10. ZAMANAŞIMI

I. Genel Olarak

⁵²⁷ Zararın hesaplanacağı tarih hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. EREN, Borçlar, s. 696- 697; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 37.

⁵²⁸ TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 264.

⁵²⁹ EREN, Borçlar, s. 694; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 265.

Zamanaşımı⁵³⁰, sosyal önemi pek büyük olan bir müessesedir. 1804 tarihli Fransız Medenî Kanununun (Code Civil) zamanaşımı bölümünün gerekçesinde, zamanaşımı müessesesinin medenî hukuk bölümleri içinde en lüzumlu olduğu ifade edilmiştir⁵³¹.

Zamanaşımı süresi, bir hakkın belli bir süre içerisinde ileri sürülememesi sebebiyle dava yoluyla elde edilebilme imkânının kalmadığını veya kanunda öngörülen sürenin geçmesi sonucunda bir hakkın kullanılmasının mümkün olmadığını ifade etmek için kullanılan bir terimdir⁵³². Burada belirli bir sürenin geçmiş olması dolayısıyla zamanın aşındırılmış olması ifade edilmek istenmektedir. Zamanın aşınması sonucunda ise, borçlu istemediği takdirde alacaklının açmış olduğu dava reddedilir⁵³³.

Hukuk güvenliği, alacaklının dava hakkını kullanmada fazla gecikmemesini zorunlu kılar⁵³⁴. Bundan dolayı zamanaşımını durduran veya kesen sebepler dışında, hak sahibi hakkını kanunun öngördüğü sürenin geçmesinden sonra talep ederse, borçlu def-i de bulunabilir⁵³⁵. Zamanaşımı, borçluya borcunu ödememe imkânı verirken, alacaklıyı alacağını süresi içerisinde istemeye teşvik etmektedir⁵³⁶. Burada bilinmesi gereken husus, zamanaşımı süresinin sona ermesi ile alacak hakkının sona ermediğidir. Zamanaşımını, davayı reddettiren bir sebep olarak tanımlamak mümkündür. Zira hâkimin bu durumu re'sen dikkate alması söz konusu olamaz. Bundan dolayı borçlu zamanaşımı def'ini ileri sürmezse, davaya devam edilir. Bunun yanında borçlu,

⁵³⁰ Zamanaşımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 101 vd.; BİLGİN, Mahmut, Özel Hukukta Zamanaşımı, 2. Baskı, Ankara 2010, s. 3 vd.; DECUGİS, Henri, (Çev. Arif Ferzan ARAS), Zamanaşımı, AÜHFD, C. 3, S. 2- 4, s. 668 vd.; EREN, Borçlar, s. 1232 vd.; ERGENEKON, Yılmaz, Türk Borçlar Hukukunda Müruru Zamanın Kat'ı, Ankara 1960, s. 24 vd.; OĞUZMAN/ ÖZ, s. 540 vd.; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 557 vd.; KILIÇOĞLU, A., Borçlar, s. 642 vd.; ŞAKİR, Berki, Hukukta Müddet Çeşitleri, AÜHFD, C. 25, S. 1- 2, s. 106 vd.; TANDOĞAN, Mes'uliyet, s. 355 vd.; TUNÇOMAĞ, s. 1233 vd.; TUTUMLU, Mehmet Akif, Türk Borçlar Hukukunda Zamanaşımı ve Uygulaması, 4. Baskı, Ankara 2008, s. 27 vd.

⁵³¹ DECUGİS, s. 668.

⁵³² BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 101.

⁵³³ EREN, Borçlar, s. 1232; KILIÇOĞLU, A., Borçlar, s. 642.

⁵³⁴ DESCHENAUX/ TERCIER, s. 162; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 557.

⁵³⁵ DESCHENAUX/ TERCIER, s. 162.

⁵³⁶ BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 101; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 557.

mahkemede alacaklıya karşı bunu ileri sürdüğü takdirde, hâkim davayı reddeder⁵³⁷. Borç ise, bundan böyle müeyyidesiz kalmış ve eksik borç halini almıştır. Nitekim tazminat davalarında da aynı hüküm geçerlidir⁵³⁸.

II. Paris Sözleşmesinde Zamanaşımının Düzenleniş Biçimi

Nükleer santrallerde kaza olma ihtimali diğer tehlike sorumluluğu hallerine kıyasla daha düşük olmasına rağmen, kaza olduğu takdirde nükleer zararların miktarı ve etki süresi pek öngörülememektedir. Bu durum, zamanaşımının tayini ve tazminatın süre bakımından belirlenmesinde önem arz etmesine sebep olmaktadır. Paris Sözleşmesinde zamanaşımı hususu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Adı geçen Sözleşmede zamanaşımı hususunu düzenleyen maddenin 5 ayrı başlık altında ele alınması, konunun açıklanması açısından faydalı olur kanaatindeyiz. Sözleşmede zamanaşımı süreleri, nisbî süre, mutlak süre ve azamî süre şeklinde üçe ayrılmıştır. Diğer taraftan sözleşmeye taraf olan ülkelerin, iç hukuk düzenlemelerinde daha uzun bir süreyi kabul etmelerine imkân tanınmıştır. Nihayet sözleşmede, nükleer santral işletilmesinden doğan tazminat taleplerinden sonra ek zararın ortaya çıkması halinde, bunun tazmininde iç hukuk sistemlerinde öngörülen daha uzun zamanaşımı sürelerinden yararlanılabilmek imkânı öngörülmüştür. Aşağıdaki açıklamalar sırasıyla bu esaslar çerçevesinde yapılmıştır.

A. Nisbî Süre

Sözleşmede millî mevzuat ile zararın ve tazmin yükümlüsünün öğrenildiği veya en azından makûl bir süre içerisinde öğrenilmiş sayılacağı belli bir sürenin öngörülebileceği hüküm altına alınmıştır. Bu hususu düzenleyen 8. maddenin (c) fıkrası aynen şöyledir:

“Bu maddenin a ve b fıkralarında vaz edilen süreler geçirilmemek şartıyla mevzuat, iki seneden aşağı olmayacak şekilde, mutazarrırın zarar ve mesul işletenden haberdar olduğu veya makul surette haberdar olması icap ettiği tarihten itibaren müruru zaman veya sukutu hak müddeti tesis edebilir.”

⁵³⁷ EREN, Borçlar, s. 1247.

⁵³⁸ TANDOĞAN, Mes’uliyet, s. 356.

Yukarıda metni verilen maddeden açıkça anlaşıldığı üzere, sözleşmeye taraf olan devletler, millî mevzuatında zararın ve zarar verenin öğrenildiği tarihten itibaren işleyecek şekilde veya en azından makûl süre içerisinde öğrenilmîş sayılacağını varsayarak nisbî süre öngörebilirler. Ayrıca devletler bu süreyi zamanaşımı değil de, hak düşürücü süre olarak kabul edebilirler. Türk Hukukunda zararın ve zarar verenin öğrenildiği tarihten itibaren işleyecek şekilde nisbî sürenin uygulanması söz konusu olamaz. Zira Türk Hukukunda bu konu ile alakalı henüz bir düzenleme yapılmış değildir. Bundan dolayı kanaatimizce, bu husus ile alakalı ayrıntılı bir düzenlemenin yapılması faydalı olur.

B. Mutlak Süre

Paris Sözleşmesinde zamanaşımı üst süresi mutlak olarak belirlenmiştir. Bu süre zamanaşımı hususunda genel kaide niteliğindedir. Sözleşmenin 8. maddesinin (a) fıkrası şu şekildedir:

“Tazminat hakkı, işbu sözleşme mucibince nükleer kaza tarihinden itibaren on sene içinde kullanılmadığı takdirde sukut eder.”

Türk Hukukunda zamanaşımı ile alakalı herhangi bir özel düzenleme yapılmadığından dolayı zamanaşımı, nükleer kazanın gerçekleştiği tarihten itibaren on yıl olarak kabul edilmelidir⁵³⁹.

C. Üst Süre

Paris Sözleşmesi, bazı ve belli şartların varlığı halinde üst süre öngörmüştür. Bu süreyi düzenleyen (b) fıkrası şu şekildedir:

“Hasarın kaza anında çalınmış, kaybolmuş, denize atılmış veya terkedilmiş ve henüz istirdat edilmemiş nükleer yakıt, radyoaktif mahsuller veya artık ile ilgili nükleer kazadan doğmuş olması halinde bu maddenin a fıkrasında bahis konusu edilen süre nükleer kazanın oluşu tarihinden itibaren hesaplânır. Ancak bu süre hiçbir halde çalınma, kaybolma, denize atılma ve terk edilme tarihinden itibaren yirmi yılı geçemez.”

⁵³⁹ AYDOĞDU, s. 270; GÜNEYSU, s. 221.

Yukarıda anılan hükümden de anlaşıldığı üzere, bazı hallerde zamanaşımı süresi genel süre olan on yıllık süreye tâbi değildir. Nükleer kazanın; henüz istirdat edilmemiş olan nükleer yakıt, radyoaktif mahsuller veya artıktan doğmuş olması halinde, zamanaşımı süresinin, bunların çalınması, kaybolması, denize atılması veya terk edilmesi tarihinden itibaren yirmi olarak hesaplanması gerekmektedir.

D. Zamanaşımı Hususunda Ülkelere Tanınan Belirleme Hakkı

Sözleşmenin 8. maddesinin (a) fıkrasında taraf devletlere, sözleşme tarafından belirlenen mutlak süreleri daha da uzatma hakkı ve yetkisi tanınmıştır. İlgili hüküm şu şekildedir:

“...eğer işletenin mesul olduğu nükleer tesisin ülkesinde bulunduğu Âkit taraf tarafından on yıllık bir sürenin bitiminden sonra da veya bu kadar uzun bir süre zarfında tazminat talepleri hususunda işletenin Mes’uliyetini karşılayıcı tedbirler alınmışsa, millî mevzuat on yıldan fazla süren bir sükutu hak müddeti tesis edebilir. Şu şartla ki sükût müddetinin uzatılması hiçbir halde bu Sözleşme gereğince ölüm veya zarar ziyan dolayısıyla işletene karşı 10 yıllık sürenin bitiminden önceki tazminat haklarına halel getirmez.”

Madde metninden de görüldüğü üzere, sözleşmeye taraf olan ülke, hem mutlak olarak belirlenmiş olan on yıllık zamanaşımı süresinin hem de belli ve bazı şartların varlığı halinde yirmi yıl olarak belirlenmiş olan zamanaşımı süresinin daha da uzun olmasını isteyebilir. Bu takdirde devletler, kendi millî mevzuatında değişiklik yaparak daha uzun bir zamanaşımı süresi öngörebilirler.

Türk kanun koyucusu, nükleer santral işletenin sorumluluğunu, mutlak süre olan on yıldan veya bazı şartların varlığı halinde öngörülen yirmi yıllık süreden daha da uzun bir süre haline getirebilir. Tabî ki böyle bir düzenleme hukukumuzda henüz mevcut değildir. Söz konusu düzenleme yapıldığı takdirde mutlak süre ile nisbî sürenin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin, nükleer kaza neticesinde zararın ve zarar verenin öğrenilmesi tarihinden veya en azından öğrenilmiş sayılacağı tarihten itibaren 3 yıl, fakat her halükârda nükleer kazanın vuku bulduğu tarihten itibaren 30 yıl sonunda işletenin sorumluluğu zamanaşımına uğrar ve sona erer.

E. Zarar Neticesinde Tazminat Talep Edildikten Sonra Ek Zararın Ortaya Çıkmasında Zamanaşımı

Bazı hallerde tazminat talebinden sonra, ek zarar ortaya çıkabilir. Böyle bir halde ek tazminatın talep edilip edilemeyeceği meselesi ortaya çıkar. Bu konuya ilişkin Paris Sözleşmesinin 8. maddesinin (e) fıkrasındaki hükme göre, “*Millî mevzuat aksine hüküm vazetmedikçe, bu maddede gösterilen müddet zarfında tazminat davası açan nükleer kazanın sebep olduğu hasardan mutazarrır olan şahıs, salahiyyetli mahkemenin nihai kararı almamış olması şartıyla böyle bir müddetin hitamından sonra hasarın ağırlaştığı şeklinde iddiasını tadil edebilir.*”

Nükleer zarar neticesinde tazminat talep edildikten sonra, tazmin edilmek istenen zarar ağırlaşmış olabilir. Bu takdirde Paris Sözleşmesinde düzenlenen veya ülkelerin kendi iç hukuklarında düzenlemiş oldukları zamanaşımı süreleri sona ermedi iseler, ortada zaten herhangi bir problem söz konusu değildir. İşte sözleşmenin bu fıkrası, zamanaşımı süresinin sona ermesinden sonra ortaya zarar çıksa dahi, bu zararın da talep edilebileceğini hükme bağlamıştır. Tabii ki bu ek zararın talep edilebilmesi için, nükleer zarar neticesinde ortaya çıkan zarar ile alâkalı zamanaşımı süresi içerisinde tazminat talebinde bulunulmuş olması, mahkemenin bu yönde kesinleşmiş bir kararının bulunmaması ve dava açıldıktan sonra zarar görenin zararının ağırlaşmış olması gerekmektedir. Bu şartların varlığı halinde zamanaşımı süresi sona ermiş olsa dahi, görülmekte olan davada ek tazminat talep edilebilir⁵⁴⁰.

III. Paris Sözleşmesine Taraf Olan Devletlerde Zamanaşımı

Paris Sözleşmesinde zamanaşımı konusu ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Bunun yanında sözleşme, zamanaşımı ile alâkalı belli ve bazı sınırlar dâhilinde taraf devletlere düzenleme yetkisi tanımıştır. Bundan dolayı ülkemiz haricinde birçok ülkede zamanaşımı hususu, Paris Sözleşmesinin sınırları kapsamında hüküm altına alınmıştır. Taraf ülkelerde düzenlenen zamanaşımı süreleri göz önünde bulundurulduğunda, ülkelerin farklı düzenlemeler tercih ettiği görülmektedir⁵⁴¹.

⁵⁴⁰ Munzam zarar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. AYRANCI, Zarar, s. 115 vd.

⁵⁴¹ AYDOĞDU, s. 272.

Gerçekten de, Paris Sözleşmesinde zamanaşımı, genel kural olarak 10 yıl, bazı ve belli şartların varlığı halinde ise 20 yıl olarak kabul edilmiştir. Buna mukabil Danimarka, İsveç ve İspanya gibi bazı devletler, bu sorumluluk süresini sadece şahsa verilen zararlar olarak ele almışlardır. Buna ek olarak adı geçen devletler, bu zamanaşımı sürelerinin aşılması halinde, devletin sorumluluğunu öngörmüşlerdir. Mesela, İspanya'da, zarar verici olayın gerçekleştiği tarihten itibaren 20 yıl süre ile santral işletenin sorumluluğu öngörülmüştür. Bunun yanında 20 yılı aşan nükleer zararlar için Devletin sorumlu olacağı hükme bağlanmıştır.

İngiltere ve Avusturya gibi bazı ülkeler, Paris Sözleşmesinde öngörülen 10- 20 yıllık zamanaşımı sürelerini aynen kabul etmişlerdir. Ancak zamanaşımı hususu düzenlenirken sigorta şirketlerinin bu duruma bakışları da ele alınmıştır. Bilindiği üzere sigorta şirketleri uzun zamanaşımı süreleri hususunda çekingen davranmaktadırlar. Bundan dolayıdır ki 20 yıl ile 30 yıl arasındaki sürede devletin sorumluluğu kabul edilmiştir.

İtalya ve İsviçre gibi ülkelerde ise, Paris Sözleşmesinde öngörülen sürelerin geçirilmesi halinde, ortaya çıkan zararın özel bir fon veya devlet fonu tarafından karşılanması öngörülmüştür.

IV. Nükleer Kazalar Neticesinde Ortaya Çıkan Zararlar Dolayısıyla Öngörülen Zamanaşımının Değerlendirilmesi

Sözleşmede öngörülen zamanaşımı sürelerinin mutlak olarak kabulü ve uygulanması, zarar gören yönünden tatmin edici sonuçlar doğurmamaktadır⁵⁴². Dolayısıyla zamanaşımı başlangıcının, zararlı etkilerin meydana geldiği an olarak ele alınması adalete daha uygundur⁵⁴³. Çünkü yapılan araştırmalar sonucunda, radyasyondan kaynaklanan nükleer bir zararın insan vücudunda zararlı sonuçlarını derhal göstermediği ortaya çıkmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi, radyasyon zararlı sonuçlarını, 10 yıl sonra %45 oranında, 20 yıl sonra %65 oranında ve 30 yıl sonra ise %95 oranında göstermektedir. Görüldüğü üzere, nükleer zararlar insan vücudu üzerinde

⁵⁴² EREN, Borçlar, s. 798.

⁵⁴³ DESCHENAUX/ TERCIER, s. 166; KILIÇOĞLU, M., Sorumluluk Hukuku, s. 569.

zararlı sonuçlarını uzun bir süreden sonra ortaya çıkarmaktadır. Bu veri gerçekten çok büyük bir önem arz etmektedir. Bundan dolayı Almanya ve İsviçre gibi ülkelerde radyasyondan kaynaklanan nükleer zararlar neticesinde ortaya çıkan zararlarda zamanaşımı 30 yıl olarak belirlenmiştir⁵⁴⁴. Nükleer zararların etkisinin uzun süreler sonra ortaya çıktığı gerçeği düşünüldüğünde, mevcut zamanaşımı sürelerinin yeterli olmadığı sonucuna ulaşılabilir⁵⁴⁵.

İster Paris Sözleşmesinde öngörülen 10- 20 yıllık zamanaşımı süreleri temel alınsın, ister de Alman ve İsviçre hukuk sistemlerinde uygulandığı üzere 30 yıllık zamanaşımı süreleri kabul edilsin, uygulamada bu düzenlemeler yetersiz kalmaya mahkûm olup mağduriyetlere yol açmaya meyillidir. Zira zamanaşımı sürelerinin ne zaman hesaplanmaya başlayacağı hususu çok önemlidir.

Paris Sözleşmesinde ve taraf ülkelerin kendi iç hukuk düzenlemelerinde zamanaşımının başlangıcı, nükleer zararın meydana geldiği an olarak ele alınmıştır. Radyasyonun etkilerinin en ciddî bir biçimde 30 yıl sonra ortaya çıkardığı düşünüldüğünde, bu sürelerin yetersiz oldukları görülür. Dolayısıyla zamanaşımının başlangıcı, nükleer zararın vuku bulduğu an olarak ele alındığı takdirde, çok büyük mağduriyetlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Örneğin Çernobil kazası 1986 yılında gerçekleşmiştir. Araştırmalar neticesinde verilen bilgilere göre, Çernobil nükleer santral felâketi, zararlı sonuçlarını en etkili bir biçimde yaklaşık 30 yıl sonra, yani 2016 yılında hissettirecektir. Paris Sözleşmesi esas alınırsa, 1986 yılında 15 yaşında olan ve Çernobil kazasından dolayı kanser olduğu 2016 yılında anlaşılan bir şahsın herhangi bir tazminat talebi, zamanaşımı süresinin geçmiş olması dolayısıyla kabul edilmez. Bu ve bunun gibi mağduriyetlerin önüne geçilebilmesi için, ya zamanaşımı sürelerinin çok daha uzatılması veya bu sürelerin nükleer kazanın vuku bulduğu andan itibaren değil, ilgili kazanın mağdur şahıs üzerinde etkisini hissettirdiği andan itibaren başlaması gerektiği kanaatindeyiz.

Nükleer enerjide zarar verici fiil veya olay, uzun süre devam eden bir niteliğe sahiptir. Dolayısıyla ortaya çıkan radyasyon, zararlı sonuçlarını uzun süreler sonrasında insan vücudunda hissettirmektedir. Bu anlamda zamanaşımı süresi, bu fiil veya olayın

⁵⁴⁴ AYDOĞDU, s. 272.

⁵⁴⁵ ASLAN, İ., s. 339.

sona erdiği anda işlemeye başlamalıdır⁵⁴⁶. Nitekim doktrinde bir görüş zararı, hukuka aykırı davranışın, zarar gören üzerindeki olumsuz etki ve sonuçlarını gerçekleştirme şeklinde tarif etmektedir⁵⁴⁷. Bu tarife göre nükleer zarar, gerçekleşen kazanın zarar gören mağdurun üzerinde olumsuz etki ve sonuçlarını hissettirdiği anda ortaya çıkmaktadır. Yani zamanaşımı süresi, nükleer zararın etkilerini insanlar üzerinde hissettirdiği an itibari ile başlamalıdır. Bu düşüncelerimizi doğrulayan bir Federal Mahkeme kararı da bulunmaktadır. Bu kararda Federal Mahkeme, özellikle radyasyona maruz kalma neticesinde ortaya çıkan zararda, zamanaşımı süresinin nükleer kaza tarihinden itibaren değil, zarar verici fiil ya da olayın sona erdiği an itibari ile başlaması gerektiğini belirtmiştir⁵⁴⁸.

Zamanaşımının hangi an itibari ile hesap edileceği hususu çok önemlidir⁵⁴⁹. Nükleer zararlarda zarar verici eylem olan nükleer kazaların sona ermiş olmaları, zamanaşımının başlaması için yeterli değildir. Çünkü burada zararın devam edip etmeyeceği veya nükleer zararın zararlı sonuçlarının sonradan ortaya çıkıp çıkmayacağı gibi bazı durumlar göz önünde bulundurularak zamanaşımı başlamalı veya başlamamalıdır. Ayrıca zarar deyiminden, zarar doğurucu eylemin değil, zarar gören mağdurun üzerinde etkilerini hissettiren zarar verici eylemin sonuçlarının gerçekleşmesinin anlaşılması gerekmektedir⁵⁵⁰. Nitekim nükleer santraller dolayısıyla ortaya çıkan nükleer zararlarda olduğu gibi bazı durumlarda zararın varlığı, ancak zararın kesin olarak gerçekleştiği an itibari ile anlaşılabilir⁵⁵¹.

Türk hukukunda nükleer kazalar neticesinde ortaya çıkan zararlar ile alâkalı emsal gösterilebilecek türde herhangi bir karar bulunmamaktadır. Ancak sebep sorumluluğu

⁵⁴⁶ EREN, Borçlar, s. 797.

⁵⁴⁷ BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 104.

⁵⁴⁸ BGE 106 II 134, EREN, Borçlar, s. 797- 798.

⁵⁴⁹ Zamanaşımı süresinin kısa tutulmaması gerekmektedir. Zira zamanaşımı süresinin kısa tutulması, alacaklının hakkını ileri sürmesini aşırı derecede güçleştirir. Ayrıntılı bilgi için bkz. BAŞPINAR, Veysel, Borç Sözleşmelerinin Kısmî Butlanı, Ankara 1998, s. 129.

⁵⁵⁰ DESCHENAUX/ TERCIER, s. 164.

⁵⁵¹ BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 105; Benzer bir durumda ARKAN, uygulamada sakıncalara yol açılmaması için, zamanaşımının zararın öğrenildiği tarih itibari ile başlaması gerektiğini ifade etmiştir. ARKAN, Sabih, Sigorta Hukukunda Fazladan Yapılan Ödemelerin İadesinde Zamanaşımı, AÜHFD, C. 56, S. 2, s. 42.

hallerinden biri olan deprem dolayısıyla ortaya çıkan zararlar konusunda, özellikle 1999 depreminden sonra uygulamada birçok kararın verildiği görülmektedir. Bu konu ile alakalı yüksek mahkemelerin tutumu çok nettir. Buna göre depremden doğan zararlar zamanaşımının başlaması için zararın gerçekleşmesi ve bu zararın tazminat olarak istenebilir bir duruma gelmesi gerekir⁵⁵². Yargıtay bu konu ile alakalı bir kararında aynen şu ifadelerde bulunmuştur.

“...Kanunlarda öngörülen zamanaşımı sürelerinin işlemeye başlayabilmesi için öncelikle o hakkın istenebilir bir duruma gelmesi gerekmektedir. Haksız eylemlerde zamanaşımı konusunu düzenleyen Borçlar Kanununun 60. maddesinin hükmüne göre, haksız bir eylem sonucu meydana gelen zarar sebebiyle zarar görenin, zararı ve zarar vereni öğrendiği günden itibaren bir yıl ve her durumda zararın meydana gelmesini sağlayan eylemden itibaren on yıl içinde istemde bulunması gerekir. Buna göre hukuka aykırı eylemin varlığına karşın, zarar gerçekleşmemişse zamanaşımı süresinin başlaması söz konusu olamaz...”⁵⁵³

818 sayılı Borçlar Kanununda (m. 60) olduğu gibi, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununda (m. 72) da haksız fiilden doğan zararlar zamanaşımı, 10 yıl olarak hüküm altına alınmıştır. Borçlar Kanununda öngörülen zamanaşımı süreleri mutlak olarak

⁵⁵² Deprem dolayısıyla ortaya çıkan zararlar Yargıtay’ın kararlarına cezaî yönden ziyade, hukukî yönden girmiştir. Yüksek mahkeme kararlarında genel eğilim, hukuka aykırı fiil işlenmiş olmakla birlikte zarar gerçekleşmemişse, sorumluluğun doğması için zamanaşımı süresinin zarar gerçekleşmediğinden dolayı başlamadığı yönündedir. Bunun sonucunda ise, depremde yıkılan bina, ilgili yönetmeliğe aykırı yapılmasına rağmen, binanın yapılış tarihinde herhangi bir zarar doğmadığından davacının talep hakkı bulunmamaktadır. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E. 2001/ 8406, K. 2001/ 12825, T. 11. 12. 2001, BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 114; Kanunlarda öngörülen zamanaşımı sürelerinin işleyebilmesi için öncelikle o hakkın talep edilebilir bir duruma gelmesi gerekmektedir. Tazminat talebinin doğmadığı bir tarihte zamanaşımı süresinin başlatılması, o hakkın talep edilmesini imkânsız kılar. Gerçekten de şahsın sahip olduğu bir hak olsa dahi, o hakkın istenmesi için gerekli şartlar gerçekleşmedikçe talep edilmesi söz konusu değildir. Bundan dolayıdır ki, binadaki gizli ayıplar için öngörülen sürelerin, dava konusu olayda uygulanması mümkün değildir. Hukukî düzenleme ve eldeki bulgulara göre, binanın yapımı, yönetmeliğe aykırı olsa bile, o tarihte zarar doğmadığından, davacının anılan tarihte bir talep hakkı da söz konusu değildir. Bir hakkın bu bağlamda tazminat talep hakkının doğmadığı bir tarihte, zamanaşımı süresinin başlatılması, hakkın istenmesini ve elde edilmesini güçleştirir. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E. 2002/ 12847, K. 2003/ 5544, T. 29. 04. 2003, BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 114 vd.

⁵⁵³ 4. HD., T. 28. 04. 2003, E: 4407, K: 5411, BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 115- 116.

belirlenmiştir⁵⁵⁴. Hukuk kuralının muhtevası şüphe götürmeyecek derecede kesin ise, zamanaşımı konusunda olduğu gibi, ilgili maddeyi işaret etmek yeterlidir. Çünkü burada yoruma ihtiyaç bulunmamaktadır⁵⁵⁵. Ancak biz, zamanaşımı hususunu yorumlamıyoruz. Sadece nükleer radyasyon hali için özel olarak bir düzenlemenin yapılması gerektiğini veya en azından zamanaşımının zararın doğduğu anda başlaması gerektiğini savunuyoruz.

Zamanaşımı süresinin başlangıcına yönelik uygulamada problem bulunmaktadır. Bu husus ile alâkalı üç farklı esas ileri sürülmektedir. Bunlar; zarar verici eylemin gerçekleştiği tarih, zarar verici eylemin sona erdiği tarih ve zarar verici eylem neticesinde zararın ortaya çıktığı tarihtir. Türk Borçlar Kanunu ise, uygulamadaki farklılıkları ve yoruma açık durumu ortadan kaldırmıştır. Buna göre zarar verici eylemin işlendiği tarih esas alınmalıdır⁵⁵⁶.

Zamanaşımının başlaması konusunda, ilgili müesseselerin amacı temel kriter olarak ele alınmalıdır. Nükleer zararlar ile alâkalı zamanaşımı süreleri, nükleer kazanın gerçekleştiği tarih itibari ile ele alınırsa, önlenemeyen çok büyük haksızlıkların vuku bulması da kaçınılmazdır. Bu sebeple doktrinde OĞUZMAN/ ÖZ tarafından ifade edilen "*fail tarafından radyasyona maruz bırakılan mağdur bu fiilden 15 yıl sonra bu sebeple kanser olmuşsa, zamanaşımı dolmuş bulunduğundan tazminat talebi zamanaşımı itirazı ile karşılaşabilecektir*"⁵⁵⁷ şeklinde ifade edilen gerekçeye katılmak mümkün değildir. Çünkü bu görüş, radyasyonun etkilerini en ciddî ve etkili olarak nükleer kaza tarihinden otuz yıl sonra gösterdiği gerçeği hareket noktası yapılmadan ifade edilmiştir. Kanaatimizce çağın gerektirdiği ihtiyaçlar karşısında⁵⁵⁸, nükleer kaza

⁵⁵⁴ BAŞPINAR/ ALTUNKAYA, s. 123; EREN, Borçlar, s. 794.

⁵⁵⁵ HİRŞ, Ersnt, Pratik Hukukta İlimi İspat ve Tefsir, AÜHFD, C. 2, S. 1- 2, s. 193.

⁵⁵⁶ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 543; Ayrıca nükleer radyasyon olduğu takdirde, bu zararın daha uzun bir zamanaşımına tabi tutulması gayet doğaldır. DESCHENAUX/ TERCIER, s. 164.

⁵⁵⁷ OĞUZMAN/ ÖZ, s. 543.

⁵⁵⁸ Kanunların kısa aralıklarla değiştirilmesi pek uygun değildir. Buna mukabil hukukî telakkiler zamanın ihtiyaçlarına göre değişmektedir. Bundan dolayı bu ihtiyaçları karşılamak için bir taraftan mahkeme içtihatları müspet hukuka göre, yeni telâkkileri ve menfaatler durumunu temel alarak hakkaniyete en uygun hal çarelerini ararken, diğer taraftan hukukçular da olması lâzım gelen hukuk bakımından yeni bazı teklifler yapmaktadırlar. ESENER, Turhan, Borçlar Hukuku Sistemimize Göre Akitlerin İnikadında

dolayısıyla ortaya çıkan zararlar hakkında zamanaşımının, zararın gerçekleştiği an itibari ile başlatılması gerekmektedir.

SONUÇ

Teknoloji ve endüstrideki hızlı gelişmeler ve buna bağlı olarak toplumsal hayattaki değişiklikler sorumluluk hukukunun geleneksel kavram ve nazariyelerinin kapsamlarını büyük ölçüde etkileyerek değiştirmeye zorlamaktadır. Bu bağlamda ortaya çıkan zarardan

İtimat Prensibinin Ehemmiyeti, AÜHFD, C. 9, S. 3- 4, s. 166. Ayrıca nükleer radyasyon dolayısıyla meydana gelen zararın daha uzun bir zamanaşımına tâbi tutulması gayet doğaldır. DESCHENAUX/TERCIER, s. 164.

zarar verenin sorumlu tutulabilmesi için mutlaka kusur şartı aranır, büyük ve önlenemez haksızlıkların vuku bulabileceğini tahmin etmek hiç de zor olmaz. Çünkü modern hayatta zarar olasılıkları çoğalmış ve yoğunlaşmıştır. Zira kusur prensibinin mutlak şekilde kabulü özellikle geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren eleştirilmeye başlanmıştır.

Hukuk düzenimiz, bazı sosyal düşüncelerle ve hakkaniyet gereklerinden dolayı, doğan zarar sebebiyle kusuru bulunmayan bazı kişilerin sorumlu tutulmalarını hüküm altına almıştır. Bu sorumluluk türünde ortaya çıkan zarardan dolayı sorumlu tutulabilmek için kusur aranmamaktadır. Hukuka aykırı bir fiil ile bir başkasına zarar veren kimsenin kusurunun aranmadığı istisnaî halleri ifade etmek üzere, “sebebe bağlı sorumluluk” veya “objektif sorumluluk” ya da kısaca “sebebe sorumluluğu” gibi kavramlar kullanılmaktadır.

Tehlike sorumluluğunda sorumluluk, sorumlu tutulan kişi aleyhine ağırlaştırılmıştır. Tehlike sorumluluğu, özel olarak tehlike arz eden faaliyet, işletme veya tesisata özgü tipik tehlikenin gerçekleşmesi ile doğmaktadır. Tehlike sorumluluğuna atfedilmiş olan bu özel ağırlık; faaliyet, işletme veya tesisatın zarara yol açmaya aşırı eğiliminden ya da sebep oldukları kazaların nitelik ve nicelik bakımından ağır sonuçlar doğurmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim ağırlaştırılmış objektif sorumluluk olarak tanımlanan tehlike sorumluluğu doktrinde, işletme veya faaliyetin niteliği gereği zarar gerçekleşme ihtimalinin yüksek olması ve gerçekleşen zararın nicelik yönünden şiddetli olması olarak da ifade edilmektedir. Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi, tehlike sorumluluğunun temelinde iki anlam yatmaktadır. Bunlardan birincisi, tehlike sorumluluğunun düzenlendiği hallerde zararın meydana gelme ihtimali işletme veya faaliyetin niteliği gereği çok yüksektir. İkincisi ise, meydana gelen zararın nicelik yönünden ağır, şiddetli olması ve zarar gören tarafından kaldırılabilir durumda olmamasıdır.

Nükleer santral işletenin sorumluluğunu düzenleyen uluslararası anlaşmaların asıl amacı, zararların tazminini düzenlemenin yanında, zararları önlemektir. Çünkü nükleer santralin varlığı başlı başına bulunduğu ülke için, hatta bütün dünya için potansiyel bir tehlikedir. Yani faydaları sayılamayacak kadar çok olan bu tesislerin, kazanın gerçekleşmesi halinde verebilecekleri zararlar da o derece yüksektir.

Nükleer hukukî sorumluluk konusunda neredeyse bütün gelişmiş ülkelerde mevzuat bulunmaktadır. Bununla birlikte bu mevzuat, genellikle Paris ve Viyana Sözleşmelerine paralel olarak tanzim edilmişlerdir. Dolayısıyla nükleer tesis işletenin sorumluluğu devletlerin iç hukuklarında genel olarak kusursuz ve sınırlı olarak ele alınmıştır.

5710 sayılı kanun, nükleer santral işletilmesi esnasında herhangi bir kaza olduğu takdirde Paris Sözleşmesi'nin uygulanacağını hüküm altına almıştır. Atıf yapılan Paris Sözleşmesi ise nükleer yakıt ve bir nükleer tesis dışında endüstriyel, ticarî, ziraî, tıbbî, ilmî, eğitim amaçlı kullanılmak üzere imalatının son aşamasına ulaşmış olan radyoizotoplardan meydana gelen kazaların sözleşmenin kapsamı dışında olduğunu belirtmiştir. Bu zararlar için tehlike sorumluluğuna gitmek söz konusu değildir. Ayrıca bu konuda Türk Hukukunda özel bir düzenleme de yapılmış değildir. Bundan dolayı böyle bir durumda haksız fiillere ilişkin genel hükümler uygulanır. Bununla birlikte, Türk Borçlar Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile, belirtilen durumlarda tehlike sorumluluğu uygulanacaktır. Çünkü 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 70. maddesinde tehlike sorumluluğu ile alâkalı genel kural düzenlenmiştir. Dolayısıyla 70. maddede öngörülen kural, eğitim ve araştırma amaçlı nükleer santral kazaları için de uygulanabilecektir.

Nükleer santrallerde kaza olma riski diğer enerji kaynaklarına nazaran düşük olmasına rağmen, kaza olduğu takdirde, nükleer zararların bilançosu pek öngörülememektedir. Zamanaşımının tayini, tazminatın süre bakımından belirlenmesinde önem arz etmektedir. Paris Sözleşmesinde zamanaşımı hususu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Sözleşmede zamanaşımı üst süresi on yıl olarak belirlenmiştir. Bu süre zamanaşımı hususunda genel kaide niteliğindedir.

Gerek Paris Sözleşmesinde ve gerekse de taraf ülkelerin kendi iç hukuk düzenlemelerinde zamanaşımının başlangıcı, nükleer zararın meydana geldiği an olarak ele alınmıştır. Radyasyonun etkilerini en ciddî bir biçimde 30 yıl sonra ortaya çıkardığı düşünüldüğünde, on yıllık sürenin ne kadar yetersiz olduğu sonucuna varılmaktadır. Dolayısıyla bu sürelerin başlangıcı, nükleer kazanın vuku bulduğu zaman olarak ele alındığı takdirde, çok büyük mağduriyetlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Kanaatimizce sözleşmede öngörülen zamanaşımı sürelerinin mutlak olarak kabulü ve uygulanması, zarar gören yönünden tatmin edici sonuçlar doğurmamaktadır. Dolayısıyla muhtemel mağduriyetlerin önüne geçmek için zamanaşımı süresi nükleer kazanın vuku bulduğu tarihten itibaren değil, nükleer zararın mağdur şahıs üzerinde etkisini hissettirdiği andan itibaren başlamalıdır. Bu durum, adaletin sağlanması açısından da yerinde olacaktır. Bundan dolayı nükleer radyasyon zararlarına özel olarak bir düzenlemenin yapılması daha yerinde olur.